TEXTE COMENTATE

Lyceum

Tabel cronologic
prefață,
note și
bibliografie:
MARIA SITTNER-PRICĂ

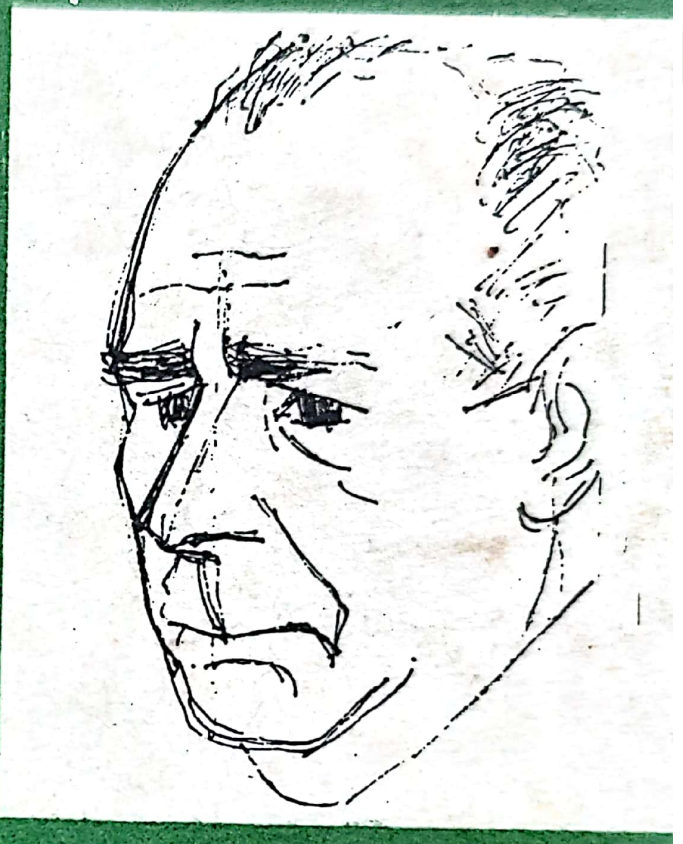

LUCIAN BLAGA

Meșterul Manole

EDITURA ALBATROS

TEXTE COMENTATE

Lyceum

1983

EDITURA ALBATROS
BUCUREȘTI

LUCIAN BLAGA

Meșterul Manole

Tabel cronologic
prefață,
note
și
bibliografie :
MARIA SITTNER-PRICĂ

Scanned with OKEN Scanner

TABEL CRONOLOGIC

1895 9 mai la Lancrăm, un sat așezat între orașele Sebeș-Alba și Cetatea Bălgradului (Alba-Iulia), se naște Lucian Blaga, al nouălea copil dintr-o familie de preot.

Tatăl, Izidor Blaga, fiu de preot, a fost un reprezentant al intelectualilor din Ardeal, atașat de obște și interesat „... să facă din satul său o așezare model". (Blaga, L., *Hronicul și cîntecul vîrstelor,* București, Editura Tineretului, 1965, p. 9) Format la școala germană, îl citea pe Fr. Schiller, I. Kant, A. Schopenhauer, D. Strauss și era preocupat să le dea copiilor săi o educație aleasă, în spiritul tradiției naționale, în concordanță cu idealurile de libertate și independență ale românilor supuși Imperiului habsburgic, cît și în perspectiva culturii universale.

Mama, Ana, născută Moga, descendentă a unei familii „... ce a dat neamului mulți preoți și un episcop ... *Eine Urmutter,* (o ființă originală, n.n.) fără multă școală, cu instincte materne și feminine preistorice ..." (*Op. cit.*, p. 44), avea o personalitate activă și veghea asupra rînduielilor casei.

Scanned with OKEN Scanner

1900 Abia la 5 ani, după multe insistențe ale mamei sale, începe pentru prima dată să vorbească, dar de la început în propoziții închegate și într-o înlănțuire logică, în graiul satului natal.

1901 La vîrsta de 6 ani, frecventează după obiceiul casei, mai întîi un an, școala din satul natal, ca să se acomodeze noului program.

1902—1906 Urmează școala primară din Sebeș, ce purta pe frontispiciul clădirii inscripția „Bildung ist Freiheit!“ („*Cultura e libertate!*“ *Op. cit.*, p. 49) Școala era stăpînită de un pronunțat spirit schillerian, ce se accentuase în acel an în care s-a sărbătorit centenarul morții poetului. Astfel, micul Blaga ajunge un bun cunoscător al vieții și activității lui Friedrich Schiller, iar baladele sale îi devin apropiate prin recitările ce răsunau pretutindeni în incinta și în afara școlii.

1906 La 11 ani este înscris la *Liceul „Andrei Șaguna“* din Brașov, unde după scurtă vreme este remarcat de profesorul de latină și numit examinatorul celorlalți colegi. În acel timp, fără să fi manifestat un interes deosebit pentru o anume disciplină, se simte atras de lumea cosmică, galacteică, ce îi dezvăluie o perspectivă nouă, naturalistă cu privire la existența universului și-l determină să se detașeze de „mitologia biblică“, despre care el afirmă: „... acum îmi denunțam singur această mitologie, fără de ajutorul vreunei lecturi, drept ceea ce era: adică drept mitologie... N-am avut nevoie nici de critica biblică, nici de

Scanned with OKEN Scanner

Strauss, nici de Renan, şi nici de alte mărturii ca să aduc în faţa judecăţii minţii mele miturile biblice. Trezirea m-a zguduit într-atît că aş fi voit să dau din ea şi altora". (*Op. cit.*, p. 82—83) Pledoariile sale îi aduc oprobriul catiheţilor, dar fără urmări.

1908 Moare tatăl său, ceea ce va accentua şi mai mult grijile financiare ale familiei. „Mă năpădeau pe dinăuntru umbrele, şi luam sub ochi situaţia. Mă gîndeam la mine şi la mama şi la incertitudinea totală cît priveşte posibilităţile de a mai urma liceul."

1908—1909 Lucian Blaga urmează clasa a III-a de liceu ca elev particular, pregătindu-se pentru examene complet singur. Se scufunda într-o lectură asiduă, cu aviditatea celui însetat de cunoaşterea eflorescenţelor spiritului. Lectura sa se întindea de la autorii români : Costache Negruzzi, Vasile Alecsandri, Mihai Eminescu, Ion Creangă, Ion Luca Caragiale, la clasicii germani J. Wolfgang Goethe şi Friedrich Schiller, pînă la filosofia vedelor, prin care i se deschidea o nouă perspectivă filosofică, raportată de el la cea autohtonă, încît cei „doi swami erau pentru el un fel de soli ai lui Strîmbă-lume". (*Op. cit.*, p. 98)

1909 Mama sa lichidează gospodăria din Lancrăm şi se mută la Sebeş pentru a le înlesni băieţilor continuarea studiilor.

Din acest an datează primele încercări poetice ale lui Lucian Blaga, ce nu cunosc lumina tiparului. „Am trimis o poezie la *Ţara Noastră*

Scanned with OKEN Scanner

de la Sibiu. Mi se răspunse la poşta redacţiei c-o încurajare“ ! mărturiseşte viitorul poet. (*Op. cit.*, p. 98)

1910 Anul debutului literar cu poezia *Noapte* în cotidianul „Românul“ din Arad. Tot acum scrie un eseu despre *visuri,* ce s-a pierdut, dar care trata o temă deosebit de interesantă. (*Op. cit.*, p. 102 şi 103) Îşi continuă clasele ca elev „reglementar“ la Braşov.
În luna septembrie, fiind în clasa a IV-a, îl cunoaşte pe Aurel Vlaicu, pionierul român al zborului. Acesta a trecut prin Braşov unde a făcut o demonstraţie cu aparatul său, despre care spune : „Maşina zbura într-adevăr şi putea să fie dirijată după plac, la dreapta, la stînga, în sus, în jos“. (*Op. cit.*, p. 105)

1911 În luna aprilie participă la o călătorie de studii în Italia împreună cu elevii clasei a VII-a a *Liceului „Andrei Şaguna“*, el fiind în clasa a V-a. De-a lungul călătoriei, urmăreşte cu multă atenţie operele monumentale, care îi relevă cîte ceva din trecutul istoric al acestei ţări, iar în librării caută şi îşi cumpără, pe măsura posibilităţilor sale, volume de filosofie, încît se întoarce din călătorie maturizat.

1911 Frecventează clasa a VI-a, ultima în formă „reglementară“. (*Op. cit.*, p. 133) Prin studiile sale filosofice, terminologia îi ajunsese familiară, încît se plictisea la cursuri. El se iniţia în filosofia lui H. Bergson şi era interesat de modul în care se putea „scrie plastic şi ele-

Scanned with OKEN Scanner

gant — filosofie în limba română“ ! (*Op. cit.*, p. 135)

Clasele a VII-a şi a VIII-a le va urma ca elev particular.

1913 La începutul primăverii se află din nou la Braşov, unde la o „petrecere cu dans“ a elevilor o vede pentru prima dată pe Cornelia Brediceanu, viitoarea sa soţie, fără să se cunoască mai îndeaproape. (*Op. cit.*, p. 140—141)

În iarna acestui an scrie o lucrare filosofică asupra „Numărului“ şi a „Judecăţilor matematice“, în care se ocupă de problema kantiană, dar încearcă să-i dea „o altă soluţie“. Deşi lucrarea a fost trimisă revistei „Luceafărul“, ea nu a fost publicată.

1914 *Primăvara,* se afla la Braşov, unde îşi pregătea bacalaureatul. Atunci a conceput un foileton *Despre intuiţie în filosofia lui Bergson,* în care a încercat să realizeze „. . . o punte între *intuiţia intelectuală la Schelling,* metoda *fenomenelor originare* la Goethe, şi unele variante ale *intuiţiei bergsoniene*“. Lucrarea constituie debutul publicistic al lui Lucian Blaga. Ea a apărut în „Românul“ din Arad sub semnătura Ion Albu, Blaga temîndu-se că dacă s-ar afla că lucrarea aparţine unui licean, ar lua drumul coşului. (*Op. cit.*, p. 144—145)

În iunie îşi ia bacalaureatul, impresionînd comisia şi colegii printr-o expunere, mai mult filosofică, a *Teoriei relativităţii* a lui Einstein şi a *Geometriei non-euclidiene* a lui Poincaré.

Scanned with OKEN Scanner

La 20 septembrie se înscrie la *Seminarul teologic* din Sibiu, cu toate că îi mărturisește fratelui său Lionel : „Știi prea bine cît de profund îmi displace teologia !“ A fost constrîns să facă acest pas deoarece voia cu orice preț să scape de recrutare. (*Op. cit.*, p. 157) [1]

1915 În timpul iernii a scris cîteva scurte lucrări filosofice, dintre care una, despre conceptele de *materie* și *energie*, a apărut în „Convorbiri literare“, ca o primă „manifestare literară în publicistica bucureșteană“. (*Op. cit.*, p. 161) În același timp au apărut în „Românul“ din Arad *Aforisme* și *Note*, dar care, datorită greșelilor de tipar, s-au înfățișat ca simple *Cimilituri* sau *Ghicitori*, după cum susține autorul. (*Op. cit.*, p. 161)

1914—1917 Urmează *Facultatea de teologie* din Sibiu, de la cursurile căreia se sustrage pe diverse motive, deoarece, mărturisește Lucian Blaga : „... între mine și teologie am pus o tablă de azbest-izolator“. (*Op. cit.*, p. 168) Absenta de la cursuri pentru a studia intens filosofie. Citea cu nesaț tot ceea ce reușea să-și procure în acest domeniu, de la *Imnurile rigvedice* pînă la *Istoria dogmelor* a lui Harnack, conform căreia ortodoxismul era conceput după „profilul și structurile păgînismului antic,

1 În 1914 a izbucnit primul război mondial. Flota fluvială austro-ungară și-a desfășurat operațiunile militare în Serbia ; luptele s-au dat în jurul Belgradului, unde a participat și Liviu Blaga. Acesta este lăsat la vatră pentru că fusese otrăvit pe drum cu un pahar de lapte, dar a scăpat cu viață.

Scanned with OKEN Scanner

care se îmbrăca în forme creştine". (*Op. cit.*, p. 167) În tot acest timp, el creează şi poezii ce nu văd lumina tiparului, pe care le consideră : „. . . o fază intermediară între versurile scrise la 15 ani, de factură obişnuită, tradiţională, şi versurile libere, în ritmul abrupt, de proză extatică, ale debutului, în volumul din 1919." (*Op. cit.*, p. 168)

Ca descendent al neamului său, nu acceptă să intre în armata Imperiului, deoarece era animat de dorinţa ardentă a unirii cu „Ţara mumă", fiind crescut în spiritul acestui vechi deziderat al românilor din Transilvania. Cît de profund era înrădăcinat acest ideal în sufletul lui Lucian Blaga ne-o relevă nuanţa lirică a cuvintelor : „Întregirea naţiunii în hotarele sale politice fireşti era o promisiune ce încă din copilărie mi-o făcea frunza arinilor, murmurul apelor şi bătaia profetică a aripilor din văzduh. În aerul acestei promisiuni am crescut." (*Op. cit.*, p. 169)

1916 În timpul verii se află pentru 4 săptămîni la Viena, chemat să-i ţină de urît fratelui său Lionel, căruia i se verifica scutirea de serviciu militar. Aici ia pentru prima dată contact cu tendinţele curentului expresionist, ce vor avea o influenţă importantă asupra formării sale ca poet. Cunoaşterea creaţiei pictorilor Kokoschka, Feininger etc., cît şi a textelor şi fragmentelor de eseistică îl face pe Lucian Blaga să explice grupului de studenţi români din capitala austriacă : „. . . teoria îndueplecă, dar . . . nu mă împac cu realizările artistice

ale expresioniştilor, pe care le socoteam lamentabile dibuiri, iar nu izbînzi". (*Op. cit.*, p. 175)

La 27 august, România declară război Austro-Ungariei.

La acea dată Lucian se găsea din nou acasă la Sebeş. Dat fiind pericolul în care se aflau românii din Ardeal, Lionel, frate grijuliu, insistă ca Lucian să ceară o autorizaţie de la poliţie pentru a pleca din nou la Viena, ceea ce îi şi reuşeşte, şi din nou Lionel face uz de autoritatea sa de frate mai mare şi-şi spune cuvîntul : „După-amiază, la ora două, pleci la Viena. Uite, îţi dau toţi banii ce-i mai avem la bancă. Ai putea să ieşi la liman timp de un an, dacă nu vei fi prea cheltuitor". (*Op. cit.*, p. 178)

La Viena îşi petrece timpul citind filosofie la biblioteca universităţii. Odată cu deschiderea cursurilor se întîlneşte cu Cornelia Brediceanu, care contribuie la dezvoltarea sa ca poet. Prin ea Lucian Blaga cunoaşte poezia epocii, a lui Francis Jammes, Claudel, Maeterlinck, cît şi creaţia nordicilor : Henrik Ibsen, August Strindberg, Knut Hamsun.

În noiembrie se întoarce pentru a-şi continua studiile teologice la Oradea, unde se mutase „înalta şcoală teologică" de la Sibiu. Aici o întîlneşte printre refugiaţii români pe verişoara sa, care îi pune la dispoziţie volumele poeţilor : R. M. Rilke, R. Dehmel, St. George, R. Tagore ş.a., o monografie despre A. Rodin, încît nu se desparte de climatul poeziei moderne.

Scanned with OKEN Scanner

La 20 decembrie, potrivit înțelegerii cu fratele său Lionel, care fusese numit conducător al biroului de *cenzură* al prizonierilor români de la Viena, se află din nou în capitala Austriei. În cele trei săptămîni trăiește primul fior al iubirii sale care a durat toată viața.

1917 *La 15 ianuarie* se întoarce din nou la Sebeș-Alba, ca în lunile de iarnă să studieze intens istoria artelor, urmărind să înțeleagă specificul stilurilor, din perspectiva filosofiei culturii, și căutînd să surprindă valoarea imanentă a operelor.

În iunie și-a luat examenul de licență în teologie, despre care se exprimă cu ironie : „După trei ani de înalte studii teologice și de nepăsare nu eram încă în stare să fac o deosebire între cele opt glasuri". (*Op. cit.*, p. 202) Totuși a luat *foarte bine* și la acest examen, pentru că mitropolitul examinator era afon, iar profesorul de *Cîntări bisericești*, care a predat și *economie*, a fost îngăduitor, întrucît i-a scris, la rugămintea sa „. . . cîteva pagini de considerații generale asupra agriculturii", (*Op. cit.*, p. 201) pentru o introducere la o carte de gospodărie.

Toamna își începe la Viena studiile în vederea doctoratului, pentru care se cerea o stagiatură de trei ani, dar la filosofie frecventarea cursurilor nu era obligatorie. Într-o perioadă economică deosebit de precară, cînd la „. . . *Mensa Academica* se servea surogat și apoi surogat de surogat" (*Op. cit.*, p. 207), Lucian Blaga a stat alternativ două luni la

Scanned with OKEN Scanner

Viena și alte două acasă. De altfel, în domeniul filosofiei profesorii nu puteau să-i spună nimic nou.

În decembrie este invitatul învățătorului Romul Bena din satul Purcărești. În tihna cătunului de munte studia biologia, teoria eredității a lui Mendel, în care spiritul născocitor al lui Lucian Blaga descoperea „... posibilități neașteptate de a introduce matematica în domeniul vieții și al așa-zisului *destin*". Aceste speculații axiomatice îl fac să spună : „Unele din ideile pe care vreo cincisprezece ani mai tîrziu le expuneam în *Trilogia cunoașterii* fuseseră menite la început să alcătuiască doar o introducere metodologică la un studiu cuprinzînd o teorie nouă de filosofie biologică, cu specială referință la ontogeneza și filogeneza ființelor vii". (*Op. cit.*, p. 215) Întors acasă, trăiește alături de mama sa grija pentru frații săi plecați pe front, iar nesiguranța viitorului iubirii sale îl copleșește. Cunoștea atitudinea rezervată a familiei Corneliei, iar ea se învăluise într-o tăcere calmă.

1918 *În octombrie* începe să lucreze la teza de doctorat, pentru care își alesese o temă din teoria cunoașterii. Este toamna care i-a adus prima confirmare competentă a talentului său de poet.

Poemele luminii, dedicate Corneliei, au fost trimise de către ea, fără știrea sa, profesorului Sextil Pușcariu la Cernăuți, iar aprecierile criticului literar „erau mai mult decît măgulitoare". (*Op. cit.*, p. 224)

Scanned with OKEN Scanner

La 30 octombrie, tulburările acute din Viena, în urma dezagregării monarhiei, îl fac să se întoarcă acasă cu trenuri pentru soldați, într-o totală nesiguranță.

La 1 decembrie ia parte la Adunarea Națională de la Alba-Iulia, prin care se proclamă alipirea Transilvaniei la România. Împreună cu Lionel, care a preluat, pentru perioada tranziției, primăria de la Sebeș și a participat la adunare ca persoană oficială, a cunoscut : „. . . ce înseamnă entuziasmul național, sincer, spontan, irezistibil, organic, masiv". Cei doi frați au avut impresia că au pus „temeiurile unui alt Timp". (*Op. cit.*, p. 232)

Deși era gata cu două volume pentru tipar : *Poemele luminii* și *Pietre pentru templul meu*, ezită să le predea unei redacții pentru că, după părerea sa, „. . . *poezia* și *cugetările* . . . nu aduceau nimic, dar absolut nimic nou în legătură cu realitățile istorice palpabile, sau în legătură cu izbînzile concrete ale destinului nostru politic . . ." (*Op. cit.*, p. 234).

1919 Ianuarie, Sextil Pușcariu face o prezentare a *Poemelor luminii* în „Glasul Bucovinei" pe care-l conducea, încă înainte de apariția volumului. Aceasta îl determină pe Blaga să-și tipărească poeziile. Poemele au fost editate la Orăștie, aforismele la Sibiu, iar tinerii care se duceau la București luau cu ei și cîteva sute de exemplare. După două săptămîni, ziarele bucureștene au început să se ocupe de ele. Dintre acestea, ziarul care domina literatura română, „Neamul Românesc", publică

Scanned with OKEN Scanner

un articol de fond semnat de Nicolae Iorga, intitulat *Rînduri pentru un tînăr,* în care marele erudit afirmă : „E aici un tînăr care întinde brațe de energie către tainele lumii. Tainele nu se prind niciodată, căci avem un singur chip de a le prinde : să le trăim. Dar avîntul acestor brațe drept și nobil întinse trebuie prețuit și el ca și distincția de așa naturală grație, a formei". Și își încheie articolul : „. . . fii binevenit, tinere Ardelean !" *(Op. cit.,* p. 238)

La mijlocul lunii mai a plecat la București, unde a stat la fratele său Liciniu, care își pregătea examenele de farmacist. Despre *Poemele luminii* critica bucureșteană se exprima în termeni elogioși. Ele au fost primite cu rezervă de cei de la *Institutul de estetică integrală,* condus de profesorul Mihail Dragomirescu. În ziua sosirii sale la București intră cu totul întîmplător la Academia Română și asistă la discursul de recepție al lui Ovid Densusianu care, printre altele, se referea la factura modernă a poeziilor lui Lucian Blaga, ceea ce îl face să trăiască o bucurie neașteptată. Tot cu această ocazie îl întîlnește pentru întîia oară pe Sextil Pușcariu, care-l prezintă lui Nicolae Iorga.

La București nu primește de la Ministerul Învățămîntului decît promisiuni pentru o bursă, care să-i înlesnească să-și continue studiile, dar semnează un contract pentru o nouă ediție a cărților sale la Cartea Românească și primește onorariul, care era „pentru contabi-

Scanned with OKEN Scanner

litatea modestă a unui student — o sumă respectabilă". (*Op. cit.*, p. 248)
Întors la Sebeș, creează mitul lui Zamolxe, fără să-l redacteze.

1920 Își ia titlul de doctor în filosofie la *Facultatea de filosofie* din Viena. Teza de doctorat poartă titlul *Kultur und Erkenntnis, (Cultură și cunoștință)*. În *Prefață* arată că folosește o *metodă culturală* în prezentarea filosofiei.

Se căsătorește cu Cornelia Brediceanu, de care se legase printr-o prietenie spirituală profundă încă din anii studenției. Se stabilește la Cluj.

1921 Începe să desfășoare o intensă activitate publicistică. D. Vatamaniuc menționează 47 de titluri. (*Lucian Blaga, 1895—1961, Bibliografie*, București, Edit. Științifică și Enciclopedică, 1977, p. 94—97)

Apare al doilea volum de versuri, *Pașii profetului*, la Cluj.

Este distins cu premiul *Adamachi* al Academiei Române. Raportul de premiere a fost întocmit de I. Al. Brătescu-Voinești.

Se înființează la Cluj revista „Gîndirea", iar L. Blaga își publică o mare parte din operă în coloanele revistei. El aparține aripii de stînga — cu tendințe democratice — de la „Gîndirea".

În octombrie apare cuprinsul piesei *Zamolxe* în „Gîndirea", pregătind publicul pentru înțelegerea conținutului filosofic al operei.

Scanned with OKEN Scanner

1922 *În ianuarie* i se acordă premiul Universității din Cluj, pentru piesa *Zamolxe,* raportor fiind, și la debutul său dramatic, Sextil Pușcariu. Publică *Cultură și cunoștință,* la Cluj, în „Ardealul".
În revistele „Voința" și „Gîndirea" apar un număr de 177 de articole cu caracter publicistic. (*Op. cit.*, p. 97—109)

1923 Vede lumina tiparului *Tulburarea apelor,* a doua piesă editată la Cluj, în „Ardealul". Scrie studiul introductiv la volumul de poezii *M. Eminescu : Poezii filosofice, sociale și satirice,* București, Cultura Națională.
În „Prager Presse" publică eseul *Dichtung und Welt,* în care face o prezentare a personalității lui Mihai Eminescu pentru străinătate.
Publică un număr de 205 articole în diverse reviste. (*Op. cit.*, p. 109—123)

1924 Între anii 1924—1925 s-a stabilit la Lugoj.
Apare al treilea volum de versuri, *În marea trecere,* Cluj, Edit. Radio Reclame România. *Filosofia stilului.* Se ocupă de problema esteticii normative și de stiluri fundamentale din perspectiva filosofiei culturii. (Edit. Cultura Națională, București)

1925 *Fețele unui veac,* eseuri filosofice, Arad, Edit. Librăriei Diecezane.
Daria, (dramă în patru acte), Cluj, Edit. Ardealul.
Fapta, (Joc dramatic) și *Învierea* (Pantomimă), Edit. Fundației Culturale Principele Carol.

Scanned with OKEN Scanner

Fenomenul originar, Bucureşti, Edit. Fundaţiei Culturale Principele Carol.

1926 *Ferestre colorate*, apare la Arad, Edit. Librăriei Diecezane.
Între anii 1926—1927 este ataşat de presă la Varşovia.

1927 Apare *Meşterul Manole*, dramă în cinci acte, la Sibiu, Edit. Dacia Traiană.
La 1 noiembrie este transferat ca ataşat de presă la Legaţia Română de la Praga.

1928 *La 1 aprilie* este transferat ca ataşat de presă la Legaţia Română din Berna.

1929 Apare un nou volum de poezii, *Lauda somnului*, la Bucureşti, Edit. Cartea Românească.
În această perioadă, între 1914—1930, Lucian Blaga a desfăşurat o bogată şi diversă activitate publicistică şi artistică, prin care începe să se cristalizeze concepţia sa filosofică. Fără să negăm aspectul relativ al oricărei periodizări, din evoluţia în timp a creaţiei sale se desprind trei etape distincte : prima, între 1914—1930, ne-a fost sugerată de autor ca : *prefigurări, tatonări, etape ;* a doua, cea mai prodigioasă, este determinată de elaborarea trilogiilor, iar a treia este cea a operelor publicate postum, marcată prin completările aduse în ultimii ani ai vieţii sale anumitor idei sub influenţa filosofiei marxiste. De-a lungul acestor etape se constată o persistenţă a temelor, motivelor şi problemelor abordate.

Scanned with OKEN Scanner

În prima perioadă, pornind de la analiza disocierii lui H. Bergson dintre filosofie, bazată pe intuiție, și știință, bazată pe inteligență, el este împotriva opoziției tranșante dintre cele două moduri de interpretare și demonstrează o apropiere simțitoare a lor în procesul de creație, unde intuiția și inteligența converg în crearea originalului. Totodată naturii sale de poet i-a corespuns o intuiție artistică deosebită, așa încît în considerațiile sale filosofice, el interpretează în parte propria sa experiență. Prin această afirmație nu vrem să scuzăm nuanța metafizică a viziunii sale cu privire la procesul de cunoaștere, izvorît dintr-o intuiție a „misterelor", dar ea înlesnește o supoziție justificatoare a concepției filosofice a lui Lucian Blaga, chiar în limitele ei.

Această etapă reflectă totodată frămîntările lăuntrice ale gînditorului, determinate de o reflexivitate neintegrată încă într-un sistem închegat. Planul filosofic al poeziilor relevă intenția autorului de a proiecta un conținut emotiv-intuitiv într-un cadru cosmic, ceea ce în poezie va duce la beția dionisiacă din metafora luminii. Explozia de lumină incandescentă ce se înalță din haos este un simbol al genezei, al devenirii ; dar și un simbol al transcendentului prin opoziție. În creația filosofică, această etapă marchează începutul zbuciumului dramatic, al căutărilor unor modalități de a uni prin simțuri realul cu transcendentul, două laturi filosofice ireconciliabile.

Scanned with OKEN Scanner

1930 Februarie. Apare piesa *Cruciada copiilor,* la Sibiu, Edit. Dacia Traiană.
Martie. Pentru volumul de poezii *Lauda somnului,* Societatea Scriitorilor Români îi acordă premiul „Socec".
Aprilie. Premiera piesei *Cruciada copiilor,* la Teatrul Național din Cluj.
Mai. Se naște fiica sa Ana, Dorli, unicul copil.
Iulie. Începe să apară *Daimonion,* (un studiu despre *demonicul* în mit, artă și filosofie) în „Societatea de mîine".
Decembrie. Studiul *Eonul dogmatic,* ce va alcătui primul volum din *Trilogia cunoașterii,* începe să fie publicat în „Gîndirea".

1931 Mai. Apare *Eonul dogmatic* în volum, la București, Edit. Cartea Românească.

1932—1937 este secretar de presă și apoi consilier la Legația Română din Viena.
Noiembrie. Începe să se publice *Cunoașterea luciferică,* al doilea volum din *Trilogia cunoașterii,* în „Gîndirea".

1933 Apare *Cunoașterea luciferică* în volum, la Sibiu, Edit. Dacia Traiană.
Apoi, al cincilea volum de poezii, *La cumpăna apelor.*
Aprilie. Moare la Sibiu Ana, Nina Blaga, mama poetului, în vîrstă de 74 de ani.

1934 Aprilie. Se editează *Cenzura transcendentă,* al treilea volum din *Trilogia cunoașterii,* la București, în Edit. Cartea Românească.
Decembrie. Publică Tabloul al IX-lea din

Scanned with OKEN Scanner

piesa *Avram Iancu* în „Familia" de la Oradea, cu corecturile operate după observaţiile lui Ion Breazu şi Sextil Puşcariu.

1935 *Ianuarie.* Premiera piesei *Avram Iancu* la Teatrul Naţional din Cluj.
Mai. Obţine marele premiu „C. Hamagiu", din partea Academiei Române, pentru „opera sa dramatică şi poetică din ultimii ani". Raportor a fost Sextil Puşcariu.
August. Publică eseul *Fenomenul stilului şi metodologia* (problema stilului cultural este esenţială în *Filosofia culturii* a lui Lucian Blaga), în „Gînd românesc".
Septembrie. Publică eseul *Despre personanţă* (o modalitate prin care subconştientul influenţează conştiinţa), în „Pagini literare" la Turda.

1936 *Ianuarie.* Apare eseul filosofic *Orizont şi stil*, primul volum din *Trilogia culturii*, la Bucureşti, Fundaţia pentru literatură şi artă, în care dezvoltă teoria matricei stilistice.
Mai. Lucian Blaga este ales membru al Academiei Române în secţiunea pentru artă. Sextil Puşcariu face propunerea pentru a fi primit ca membru şi prezintă raportul.
Decembrie. Apare *Spaţiul mioritic*, al doilea volum din *Trilogia culturii*, la Bucureşti, Edit. Cartea Românească.

1937 *Februarie.* Este transferat la Legaţia Română din Berna în funcţia de consilier de presă.
Aprilie. Publică studiul *Concepte fundamentale în ştiinţa artei*, un fragment din *Geneza*

Scanned with OKEN Scanner

metaforei și sensul culturii ce alcătuiește al treilea volum din *Trilogia culturii*.
Iunie. La Academia Română rostește discursul de recepție intitulat *Elogiul satului românesc*. Îi răspunde I. Petrovici, care evocă personalitatea complexă a lui Lucian Blaga, căruia i-au „trebuit trei drumuri deosebite ca să poată cuprinde și orîndui caravanele de creații intelectuale pe care le dăruia cu îmbelșugare publicului cititor : poezia lirică, teatrul și, în sfîrșit, elaborarea filosofică".
Iulie. Publică eseul *Cultură minoră și cultură majoră*, care va face parte la rîndul său din volumul al treilea din *Trilogia culturii*, în „Gînd românesc".
Noiembrie. Apare *Geneza metaforei și sensul culturii*, al treilea volum din *Trilogia culturii*, la București, Fundația pentru literatură și artă.

1938 *Ianuarie*. Este numit subsecretar de stat în Ministerul de Externe.
Martie. Este numit Ministru Plenipotențiar al României în Portugalia.
Noiembrie. Își inaugurează cu lecția *Despre plenitudinea istorică* cursul de filosofie a culturii la Universitatea din Cluj unde a fost numit. Prezentarea sa a fost făcută de Sextil Pușcariu.
Noiembrie. Este publicat al șaselea volum de versuri, *La curțile dorului*, la București, Fundația pentru literatură și artă.

1939 *Aprilie*. Apare *Artă și valoare*, primul volum din *Trilogia valorilor*, (care va deveni volu-

Scanned with OKEN Scanner

mul III din aceeaşi lucrare) la Bucureşti, Fundaţia pentru literatură şi artă.

Este revocat din misiunea sa diplomatică.

1940 Aprilie. Publică eseul autobiografic : *Începuturile şi cadrul unei prietenii,* în care defineşte relaţiile sale cu gruparea gîndiristă şi cu N. Crainic, la „Gîndirea", eseu care marchează începutul rupturii sale cu „Gîndirea".

Mai. Apare *Diferenţiale divine,* primul volum din *Trilogia cosmogonică,* la Bucureşti, Fundaţia pentru literatură şi artă.

1941 Aprilie. Începe polemica înverşunată dintre Lucian Blaga şi Dan Botta, în urma pamfletului *Hazul ţărănesc al imperialului Dan Botta,* publicat concomitent în „Ţară" din Sibiu şi în „Timpul" la Bucureşti.

Ca reprezentant al Universităţii din Cluj, prezintă în *noiembrie,* la Viena, conferinţa *Caracterul sofianic al culturii sud-est europene,* iar la Praga conferinţa *Sufletul românesc.*

1942 Februarie. Publică *Religie şi spirit,* volumul al treilea din *Trilogia valorilor* (care va deveni volumul II, cu titlul *Gîndire magică şi religie,* în aceeaşi lucrare), la Sibiu, Edit. Dacia Traiană.

Mai. Apare o culegere în două volume a pieselor sale de teatru, *Opera dramatică,* la Sibiu, Edit. Dacia Traiană, fiind considerată o „piatră de hotar în literatura noastră".

Iulie. Nichifor Crainic îl atacă în „Gîndirea"

Scanned with OKEN Scanner

pentru nerecunoaşterea de către poet şi filosof a „supranaturalităţii credinţei".
Decembrie. Publică *Ştiinţă şi creaţie,* (care ulterior va constitui primul volum din *Trilogia valorilor*), la Sibiu, Edit. Dacia Traiană.

1943 *Februarie.* Scoate la Sibiu revista bilunară de filosofie „Saeculum", care a apărut pînă în aprilie 1944, şi în care a publicat o serie de articole şi studii importante, cu o înaltă ţinută intelectuală, dar în coloanele căreia îşi continua şi polemica cu ceilalţi filosofi ce îi atacau sistemul.

Aprilie. Apare al şaptelea volum de versuri, *Nebănuitele trepte,* la Sibiu, Edit. Dacia Traiană.

Septembrie. Este editată *Trilogia cunoaşterii (Eonul dogmatic, Cunoaşterea luciferică, Cenzura transcendentă),* la Bucureşti, Fundaţia pentru literatură şi artă.

1944 *August.* Apare *Trilogia culturii (Orizont şi stil, Spaţiul mioritic, Geneza metaforei şi sensul culturii),* la Bucureşti, Fundaţia pentru literatură şi artă.

Decembrie. Publică piesa *Arca lui Noe,* la Sibiu, Edit. Dacia Traiană.

1945 *Mai.* Apare *Discobolul,* a doua culegere de „aforisme şi însemnări", la Bucureşti, Edit. Publicom.

1946 *Martie.* Lucreţiu Pătrăşcanu îi trimite volumul *Curente şi sinteze în filosofia românească.* În scrisoarea care însoţeşte studiul, L. Pătrăş-

Scanned with OKEN Scanner

canu arată că, deşi îi recunoaşte meritele pe tărîm filosofic, în interpretarea fenomenului social-istoric punctele lor de vedere se diferenţiază.

Octombrie. Este editată *Trilogia valorilor (Ştiinţă şi creaţie, Gîndire magică şi religie, Artă şi valoare),* la Bucureşti, Fundaţia pentru literatură şi artă.

Decembrie. Apare *Orizzonte e stile (Orizont şi stil),* la Milano, sub îngrijirea lui Antonio Banfi, tradus de Mircea Popescu şi Eugen Coşeriu.

În etapa a doua a creaţiei filosofice, care cuprinde perioada dintre anii 1930—1947, Lucian Blaga publică volumele *Trilogiilor,* care cuprind expunerea sistemului său filosofic de construcţie speculativă şi metaforică.

Preocupat de alcătuirea unui sistem filosofic metafizic, autorul şi-a îndreptat în această perioadă atenţia spre o expunere sistematică a ideilor sale, în primul rînd a celor privind procesul de cunoaştere şi creaţie. Contradicţia dintre caracterul relativ al actelor de cunoaştere şi creaţie în finalitatea lor, şi setea de cunoaştere şi creaţie a omului, care tinde spre un ideal absolut, este soluţionată printr-o teorie în haină metaforică, după care, pentru om, obiectul demersurilor (cel cognitiv şi idealul în procesul de creaţie), este bazat pe interdependenţa dintre parte şi întreg : „Marele Anonim", respectiv „Marele Tot", şi misterele derivate din el ; dar relaţia dintre subiect şi obiect în procesul de cunoaştere, respectiv de creaţie, este dominată, după Lu-

Scanned with OKEN Scanner

cian Blaga, de un principiu al unei forţe exterioare, preluat din fizică şi numit „Cenzura transcendentă". Acceptarea acestei forţe exterioare aduce a agnosticism. Ea îl exclude pe om de la o cunoaştere în mod adecvat a obiectului absolut, fără a-i înfrîna, însă, voinţa de cunoaştere şi creaţie, ceea ce determină permanenta reluare a acestor procese de către om. Filosoful român se foloseşte de „Cenzura transcendentă" pentru a explica caracterul relativ al actelor de cunoaştere şi creaţie în finalitatea lor, iar în *Diferenţialele divine* (1940) acceptă chiar o teorie a existenţei bazate pe un echilibru cosmic, fără nici o intervenţie din afară a unei forţe străine. În *Trilogia culturii* dezvoltă o teorie a stilului cultural cu funcţiile sale limitative iar în *Trilogia valorilor* prezintă şi alte idei estetice viabile. Dar unele principii generale şi observaţii valoroase, izvorîte din reacţii iniţiale ale intelectualului cu aptitudini poetice şi înclinaţii spre speculaţii filosofice, devin inoperante pentru o argumentare ştiinţifică a gnoseologiei, iar explicaţia metaforică a sistemului aduce a ficţiune mitică.

1947 Mai. Termină pentru tipar *Despre conştiinţă filosofică,* cursul ţinut la Facultatea de litere şi filosofie din Cluj în anul universitar 1946—1947 şi pe care, în testamentul său filosofic, redactat în 1959, Lucian Blaga l-a aşezat în fruntea întregii sale filosofii, (Blaga, L. *Despre conştiinţă filosofică, Timişoara,* Edit. Facla, 1947, p. 18)

Scanned with OKEN Scanner

1948 Iunie. Apare *Aspecte antropologice,* al doilea volum din *Trilogia cosmogonică,* sub formă de curs litografiat la Uniunea națională a Studenților din România, Centrul Cluj.

1949 Mai. I se încredințează de către Institutul de filosofie al Academiei Române, al cărui director a fost Mihai Ralea, să redacteze două capitole din *Istoria filosofiei românești : Dezvoltarea gîndirii românești din Ardeal în secolul al XVI-lea și al XVII-lea* și *Gîndirea românească în Transilvania în secolul al XVIII-lea.*

August. Moare Login, fratele poetului, la Sibiu, în spitalul de boli mintale.

1951 Iulie. Este numit bibliotecar-șef la Biblioteca Academiei Române, Filiala Cluj.

1952 Septembrie. Moare Lionel, fratele poetului, la Sibiu.

1953 Iulie. Lucrează ca bibliotecar cu jumătate de normă la Secția de istorie literară și folclor a Academiei Române, Filiala Cluj, pînă în 1959.

1954 Iulie. Este avansat director-adjunct la Biblioteca Academiei Române, Filiala Cluj.

1955 Iulie. Este editat *Faust* de J. W. Goethe în traducerea sa, cu un studiu introductiv de Tudor Vianu, la București, Edit. de stat pentru literatură și artă.

1956 Februarie. Apare *Natan înțeleptul* de G. E. Lessing în traducerea sa, la București, Edit. de stat pentru literatură și artă.

Scanned with OKEN Scanner

1957 *Septembrie*. Este publicat volumul *Din lirica popoarelor*, cu poezii selectate și traduse de el, la București, Edit. de stat pentru literatură și artă.

1958 *Iunie*. Apare primul volum din *Opere* de G. E. Lessing în traducerea sa la București, Edit. de stat pentru literatură și artă.

1959 *Aprilie*. Cere desfacerea contractului de muncă „din motive obiective".

1960 *Noiembrie*. Este internat la Clinica Medicală I din Cluj pentru „dureri în membrul inferior drept, insomnie, iritabilitate, palpitații".

1961 6 *Mai*, dimineața, se stinge din viață la Clinica Medicală I din Cluj. Cauza morții : „neoplasm al coloanei vertebrale".
Este înmormîntat la 9 mai, ziua nașterii sale, în cimitirul din Lancrăm.

Opera lui Lucian Blaga a stîrnit un viu interes, fapt care explică apariția a numeroase ediții postume, reeditări, monografii, studii și cercetări cu privire la creația și activitatea sa de filosof și poet. Ele sînt cuprinse în vol. *Lucian Blaga 1895—1961. Bibliografie*, elaborat de D. Vatamaniuc. (București, 1977, Edit. Științifică și Enciclopedică)

Etapa a treia de creație cuprinde activitatea desfășurată de Lucian Blaga între 1947—1961. Este perioada în care, datorită noilor condiții social-istorice, filosoful simte nevoia să-și coreleze propria viziune, exprimată în sistem — de care nu se dezice — cu cerințele timpului. Cu privire la această perioadă de

Scanned with OKEN Scanner

creație, Al. Tănase afirmă : „... *Gîndirea românească în Transilvania în secolul al XVIII-lea, Experimentul și spiritul matematic* și *Aspecte antropologice* sînt deosebit de grăitoare pentru relevanța, deopotrivă de filosofică și științifică, a metodei, pentru receptivitatea filosofului față de marile probleme ale științei timpului pe care le tratează într-un spirit foarte apropiat de gîndirea marxistă". (Tănase, Al., *Lucian Blaga — filosoful poet, poetul filosof,* București, Edit. Cartea Românească, 1977, p. 21)

În această etapă a creației sale, autorul aduce completări și corective orientative dintre care *Marele Anonim* devine *Marele Tot* — un simbol al universului în care omul se integrează. (Blaga, L., *Despre conștiință filosofică,* Timișoara, Edit. Facla, 1947, p. 27) Se pare că această schimbare terminologică, tot metaforică, dar cu un sens mai apropiat de știință, marchează o distanțare de vechea formulare. Ea implică o perspectivă mai apropiată de o interpretare rațională (Marele Tot = Universul).

Chiar dacă Lucian Blaga nu a înțeles rolul social al filosofiei, a surprins totuși rolul ei umanizator, aceasta fiind concepută de el ca izvorînd din nevoia omului de a depăși sfera vieții terestre prin capacitatea sa intelectuală, prin creație, în care își afirmă esența ființei sale și prin care participă activ la transformarea și crearea lumii. Omul, ca făuritor al bunurilor materiale și spirituale, contribuie la dezvoltarea civilizației și culturii. Astfel, pledoaria pentru filosofie devine pledoarie pentru om.

Scanned with OKEN Scanner

PREFAȚĂ

Gînditor și poet, om de cultură și artist, Lucian Blaga a marcat prin personalitatea sa, mai mult de cinci decenii, spiritualitatea românească. Opera sa ridică probleme deosebite, care constituie o ispită permanentă pentru critica literară și filosofică, așa încît exegezele mai ample sau mai reduse numără peste 10 000 de titluri.

În evaluarea moștenirii culturale a filosofiei interbelice, critica a acordat o atenție deosebită operei lui Lucian Blaga. Ea a relevat trăsăturile specifice ale demersurilor filosofului român, care este creatorul unui sistem logic coerent, dar de nuanță metaforică, în centrul căruia stă noțiunea de mister, implicînd însă, și unele teze ce se bazează pe observațiile fine ale unui artist, teze ce și-au păstrat în mare măsură actualitatea. Opera sa reflectă tendințele moderne ale epocii, de a reda ideile într-un limbaj aluziv și fluid, în formă metaforică, și de a reflecta prin aceasta raporturile, dificil de sesizat, ale omului cu universul.

Viabilitatea filosofiei lui Lucian Blaga rezidă înainte de toate în umanismul ei. *Filosofia culturii* și *estetica* scot în evidență omul, cu aspirațiile sale spre înălțare ce se manifestă în permanenta sa strădanie spre esențializarea umanismului în creația teoretică

Scanned with OKEN Scanner

și poetică. Autorul încearcă să explice filosofia și arta prin raportarea lor la omul care și-a înfrînt animalitatea, pornirile instinctive primare, prin creația în sfera culturii și este animat de aspirațiile sale de înălțare, ceea ce în creația poetică este transpus în „metafora luminii", iar în cea dramatică devine un simbol al eticii umane active. Astfel este întruchipată Mira în *Meșterul Manole* prin cuvintele : „Seninătate — cînd sunt între voi ! Și puțină lumină ! (...) Și într-o zi, nici biserica n-are să se mai năruie, cum ar fi să stea, dacă nimeni nu lucrează zîmbind la ea ?" Gînditorul român nu este adeptul unei filosofii speculative prin excelență, după cum nu este nici adeptul unei arte pure, ci optează pentru o angajare morală, pentru o filosofie și o artă în slujba umanității, posibilă doar pe plan social, deși în demonstrațiile sale nu analizează direct latura social-istorică.

Limitele viziunii sale rezultă tocmai din faptul că omite din analizele sale practica social-istorică, mediul formativ al culturii și artei, și dă, în felul acesta, o interpretare teoretică unilaterală unor procese complexe. În ansamblul viziunii sale, ideația și comunicarea, inspirația și tehnica execuției, conținutul și forma constituie laturi convergente ale formelor de cultură. Aspirațiile sale spre absolut nu reprezintă astfel o contestare a realului, ci idealul imaginativ specific al filosofiei sale, care nu este de natură irațională, ci un element intrinsec al dialecticii procesului de creație în cadrul căruia realul se transpune în opera finită.

Sistemul filosofic blagian este, în complexitatea sa contradictorie, o compoziție de esență speculativă cu privire la condiția umană și încearcă să surprindă toate laturile de manifestare creativă a spiritului

Scanned with OKEN Scanner

toate laturile de manifestare creativă a spiritului uman. Prin postularea unui „absolut“ imanent universului, Blaga relevă o viziune obiectivă despre relația dintre „obiect-subiect“ în cadrul procesului de cunoaștere și creație, întrucît concepe absolutul pornind de la filosofia orientală, „Școala eleată“ și de la Heraclit. În aspirațiile sale metafizice include însă, un absolut imaginar, numit „Marele Tot“ sau „Marele Anonim“, ca un principiu de temei al lumii, care acționează prin frîne, „cenzura transcendentă“, asupra omului ce tinde să cuprindă absolutul în operele sale de cultură și artă. În această viziune de esență a sistemului, Lucian Blaga se ancorează voit într-o ficțiune mitică, prin care se îndepărtează în parte de știință, deoarece își vrea filosofia „o mitosofie“. De aceea, în realizarea sistemului său „mitosofic“, el adoptă o „situație mitică“, echivalentă cu o formă de prezentare mitic deformantă a lumii obiective, după secrete principii originare ale lucrurilor, și utilizînd noțiuni metaforice cu sens mitic, ce dobîndesc o forță evocatoare prin ele însele. Lucian Blaga se folosește în cadrul sistemului său de noțiunea de „mit“ pornind de la accepțiunea utilizată de G. Vico — cu sensul de viziune spontană asupra adevărului — dar filosoful român o completează, considerînd „mitul“ o intuiție de moment, orientată de date ale spiritului ancestral păstrate în subconștient.

În analiza subiectivității umane creatoare — spre care se îndreaptă demonstrația și argumentația teoretică — Lucian Blaga condiționează destinul creator al omului de sensibilitatea individuală, rezultată din structura spiritului uman în „conștient“ și „inconștient“ (cu sensul de subconștient). În această perspectivă, subconștientul este deținătorul categoriilor

gnoseologice, formative și axiologice originare, numite „matricea stilistică". Aceasta se proiectează „personant" peste cele reflectate în conștiință, orientînd reacțiile umane în crearea și perceperea operelor de cultură și artă. Teoria speculativă a subconștientului, numită „noologie abisală", prin care Lucian Blaga încearcă să explice o anumită intuiție poetică, trebuie respinsă în parte, ca nefondată prin argumente științifice.

Aplecarea spre matematică a filosofului, care în *Experimentul și spiritul matematic* a dezvoltat unele idei epistemologice apropiate de o înțelegere rațională și dialectică a științei, ne-a determinat să desprindem din viziunea mitică a sistemului său filosofic un filon de schematizare axiomatică a principiilor filosofice generale cuprinse în sistem, așa încît sîntem de părere că anumite speculații filosofice au la bază modele axiomatice. Obiectul sistemului filosofic blagian corespunde unei axiome, după care „Marele Tot" este mai mare decît suma „misterelor" derivate din el ($X > x+x+x+ \ldots +x$). Această axiomă corespunde în esență relației dintre parte și întreg, dintre ideal și operă finită, iar în particular, intenției filosofului de a uni în cadrul sistemului „. . . reziduuri științifice, mitice și magice". Relația pe care se sprijină obiectul în filosofia blagiană explică, în parte, anumite similitudini cu unele idei actuale din filosofia științei, ceea ce nu înlătură aspectele agnostice ale sistemului său, ca de exemplu „cenzura transcendentă". Spre deosebire de I Kant, autorul *Trilogiilor*, a conceput un „transcendent care coboară", ca o dimensiune a totului esențial fizic și psihic. Și dacă admitem că tăinuirea și destăinuirea sînt alături concrete ale unui întreg, atunci transcendentul blagian

Scanned with OKEN Scanner

este dimensiunea abstract-subiectivă care se opune concretului-obiectiv într-o teorie cosmogonică a obiectului. Cu toate acestea, nici „transcendentul" blagian nu are corespondențe reale, științifice și nici nu putem legitima viziunea sa. Am prezentat-o pentru a arăta că filosofia sa este o „mitosofie" cosmică, ce prezintă similitudini cu ideile actuale din teoriile cosmice, care pot fi numite poeme ale științei, ambiții ale științei. În acest context trebuie să-l apreciem și pe Lucian Blaga în încercarea sa de a adăuga planului epistemologic, prin reflecția filosofică, dimensiuni complementare, care, deși nu se sprijină nemijlocit pe datele experienței, întregesc supozițiile acesteia. Limitele concepției lui Lucian Blaga în teoria cosmică rezidă în faptul că preia din fizică un factor al forței — „cenzura transcendentă" — ce acționează din exterior pentru a explica procesul de cunoaștere și creație. Acesta nu are corespondențe reale și se dovedește în parte o tautologie. Prin „mitosofia" sa, Lucian Blaga nu denaturează datele concrete ale experienței, ci le interpretează mitic-speculativ în formă metaforică. Reținem atenția principiile filosofice generale ca : unitatea în diversitate — corelată cu pluralismul obiectual, cu cel al evoluției prin contrarii, numit de filosof „faze antagonice" — modurile existențiale ale omului și „matricea stilistică", cu funcția ei organizatoare în creația operelor. În elaborarea acestora, filosoful folosește elemente raționale, deși, în ansamblul viziunii sale, ele sînt subordonate sistemului.

Omul făuritor de cultură și artă al lui Lucian Blaga este un simbol al insului activ. Din această perspectivă, filosofia sa constituie un tip de reacție protestatară față de conformismul social, platonic și scep-

Scanned with OKEN Scanner

tic, ce se evidențiază tot mai mult în cercurile societății burgheze dintre cele două războaie mondiale. Activitatea creatoare, văzută ca o înclinație a omului spre acțiunea practică, are, în filosofia lui Lucian Blaga, un sens dialectic, întrucît prin existența activă a omului se realizează comunicarea, legătura cu semenii, cu colectivitatea socială din care face parte și cu cea a posterității, iar omul se realizează pe sine. Cu toate că relevă poziția singulară a omului în lume, Lucian Blaga neagă neutralitatea și pasivitatea în existență. Privită astfel, filosofia nu este concepută ca o activitate imaginară, situată dincolo de bine și de rău, ci ea are menirea de a stabili o relație între real și absolut, printr-o nouă viziune, ce se substituie relațiilor cunoscute dintre concret și abstract și le anulează înțelesul obișnuit. Filosoful român nu neutralizează realul, ci imaginarul semnificației viziunilor sale filosofice este circumscris realului în limitele tradiției.

Pentru a înțelege configurația personalității lui Lucian Blaga, este necesar ca opera sa filosofică și poetică — între care există o interdependență de natură lăuntrică, ele completîndu-se reciproc — să fie considerată ca o afirmare a crezului său umanist și patriotic, prin care autorul a militat cu convingere pentru dezvoltarea și afirmarea unei conștiințe filosofice și artistice specifice spiritualității românești.

I. MEȘTERUL MANOLE — UN MIT AL MITULUI

Meșterul Manole este una din creațiile de rezistență din dramaturgia lui Lucian Blaga, atît prin semnificația ei eterogenă și originalitatea ei în tehnica teatrală, cît și prin viziunea filosofică asupra

condiţiilor creaţiei umane. Piesa relevă problematica creatorului operelor de cultură şi artă ce înfruntă vremelnicia şi tind spre universal.

Lucrarea apare la Sibiu în 1927 şi vede lumina rampei în 1929, fiind o dramă de idei ce prezintă tragedia artistului creator cuprins de patima zămislirii, care nu-l cruţă pe autor, ci cere de la el jertfa supremă. De această specie dramatică, Lucian Blaga se simte atras datorită preocupărilor sale de a realiza un teatru eliberat de scrupulele imitărilor naturaliste — cu o verosimilitate aparentă — şi de a transforma scena într-un spectacol autonom şi modern. Dincolo de conflictele metafizice şi existenţialiste transpuse în situaţii simbolice, teatrul, în concepţia lui Lucian Blaga, avea menirea să dezvăluie frămîntările lăuntrice ale individului conştient de destinul său singularizat în lume, datorită capacităţii sale de a făuri o lume de frumuseţe şi măreţie, încărcată de taine, speranţe şi doruri.

George Călinescu semnalează prezenţa, în cadrul literaturii scrise, a patru mituri care tind „... a deveni pilonii unei tradiţii autohtone", şi anume : „*Traian şi Dochia* simbolizează constituirea însăşi a poporului român (...), *Miorița,* istoria ciobanului care voieşte a fi înmormîntat lîngă oile sale, simbolizează existenţa pastorală a poporului român şi exprimă viziunea franciscan-panteistă a morţii la individul român (...), *Meşterul Manole* ... e mitul estetic, indicînd concepţia noastră despre creaţie, care e rod al suferinţei (...), *Zburătorul* e mitul erotic, personificarea invaziei instinctului puberal" [1].

1 *Călinescu, G., Istoria literaturii române* — compendiu, E.P.L., Bucureşti, 1963, p. 36—37.

Scanned with OKEN Scanner

Pornind de la balada populară *Monastirea Argeşului,* culeasă şi publicată de Vasile Alecsandri în 1852, mitul Meşterului Manole, al jertfei creatoare, a fost evocat în diferite genuri şi specii literare culte pînă la Lucian Blaga, care îl transformă într-un *Mit al miturilor* [2].

În *Trilogia culturii,* Lucian Blaga face disocierea între : „Mituri semnificative şi trans-semnificative". În timp ce în realizarea *miturilor semnificative,* omul se foloseşte de experienţa sa de viaţă, aşa încît elementele naturii apar personificate, formele sînt însufleţite, mişcările redau un efort, tendinţele exprimă doruri şi aspiraţii, acţiunile, bucurie şi suferinţă, — substanţa magică se conjugă prin ură şi elan. Astfel aparenţele sînt întregite cu ajutorul analogiei, ca un produs imaginar al inteligenţei native, şi bazate pe corespondenţe de configuraţie între aspectele exterioare multiple. Ca exemplu, autorul arată : „Calea lactee . . . ar fi laptele unei zeiţe, care a ţîşnit pe boltă într-o anume împrejurare" [3]. Deci asimilarea aparenţelor, sensibilizarea filosofică a unor percepţii determină analogii ce întregesc un sens printr-o alegorie mitică, întrucît plasticizează sensul printr-o ficţiune simbolică a unei idei generale.

„Miturile trans-semnificative" depăşesc cadrul restrîns al unei analogii, sînt bogat înflorite şi îmbelşugate în intensitatea semnificaţiilor latente. Ele re-

---

2 Această temă a mai fost dezvoltată în dramele lui Goga, O., *Meşterul Manole,* Maniu, A., *Meşterul,* Iorga, N., *Zidirea mănăstării din Argeş,* Eftimiu, V., *Legenda meşterului Manole,* Farago, C., *Manole şi Ana.*

3 Blaga, L., *Trilogia culturii,* E.L.U., Bucureşti, 1969, p. 292.

Scanned with OKEN Scanner

liefează prin substanța lor cadrul unei semnificații și sînt stilistic structurate după o matrice originală [4], ca o primă manifestare a culturii naționale. Astfel, un mit originar, amplu restructurat după principiile spiritualității naționale, devine un mit trans-semnificativ, în sensul unui *mit al mitului*, un model paradigmatic al mitului. În această ordine de idei, mitul creației, cum este numit cel românesc de către George Călinescu, este transformat într-un mit al mitului de către Lucian Blaga în drama *Meșterul Manole*.

Autorul nu reface mitul baladei, ci potențează semnificațiile sale în coordonatele spiritualității și ale matricei stilistice românești, raportate la trăsăturile moderne ale epocii sale, și imprimă mitului aura talentului său poetic.

Întregul teatru blagian se caracterizează prin accentuarea trăsăturilor poetico-filosofice. Dacă balada este axată pe un arhetip, „meșterul făuritor de capodopere", în drama lui Lucian Blaga acest arhetip cunoaște o metamorfoză, prin care se relevă nu numai originalitatea mitului autohton, ci și voința de creație a maestrului, un adevărat mag în slujba artei, însumînd și alte semnificații în care converg miticul și magicul concepției poporului nostru. Așa sînt, de pildă, în scena jertfei, a înfruntării spiritelor potrivnice și a muncii de Sisif, viziunea mioritică și cea eroică despre moarte, mitul iubirii capabile de dăruirea supremă pînă la autosacrificare pentru cel drag, pentru semeni, zborul lui Icar etc.

Pentru eroul lui Lucian Blaga, voința de creație înseamnă a pune în joc, cu o uimitoare intuiție estetică, valorile supreme ale binelui și frumosului, în

4 *Ibidem*, p. 105—119.

Scanned with OKEN Scanner

contrast cu forțele nimicitoare, desfigurante ale răului și urîtului. Comportamentul omului creator, angajat în realizarea operei, devine pentru el un principiu de existență, un principiu deschizător de perspective în vederea desăvîrșirii artistice a creației sale. Construirea bisericii este o piatră de încercare pentru maestru, care, conștient de tragicul sacrificiu, îl acceptă, voind să-și dovedească tăria creatoare. Este în această atitudine a lui Manole un eroism dîrz al omului ce creează suveran, pentru care elementele naturii se supun legilor spiritului său creator, spre a fi transpuse în final într-o formă potențată în materialitatea operei. Destinul său creator dobîndește o înfățișare „tragic-magnifică", dar tocmai în aceasta constă măreția umană a creatorului de cultură și artă, care își înfruntă destinul, se opune tuturor forțelor potrivnice, neprecupețind nici un efort în realizarea proiectului. Acest destin este privilegiul său de om elevat, înzestrat cu o gîndire genială și talent, calități ce alcătuiesc farmecul înălțător și truditor al existenței umane. Astfel Lucian Blaga reușește în drama sa să extindă natura intimă a mitului pe un plan spiritual viguros, în lumina eticii românești, să atingă multiple fațete ale activității creatoare, realizînd *un mit al mitului.*

II. IMPLICAȚIILE EXPRESIONISMULUI

Critica literară interbelică a relevat influența expresionismului asupra operei poetice a lui Lucian Blaga, influență ce se poate desprinde și din creația dramatică. Aceasta apare încadrată într-o tendință generală de înnoire a posibilităților teatrului de la

Scanned with OKEN Scanner

începutul secolului al XX-lea, ca o reacție împotriva exagerărilor teatrului romantic și naturalist.

Expresionismul își face loc în conștiința sa artistică în jurul anului 1916, cînd descinde la Viena. Între anii 1911—1919, viața culturală europeană era influențată de cristalizarea curentului expresionist, văzut ca o structură de temelie a modernismului și căruia nu-i sînt străine unele trăsături decadente. Expresionismul este considerat o mișcare culturală complexă, cu grupări diverse în jurul unor centre, personalități sau reviste, ce a dominat timp de trei decenii secolul al XX-lea și ale cărui ecouri pot fi găsite și astăzi în creația unor poeți. Din complexitatea programului care definește curentul [5], se desprind unele tendințe umaniste și o teorie estetică importantă. Demn de semnalat este faptul că dintre reprezentanții curentului din Germania, cei de stînga ca : F. Wolf, J. R. Becher, R. Leonhard s-au alăturat literaturii revoluționare a proletariatului încă din 1925. Apariția curentului în Occident se datorează atitudinii refractare a unui tineret cu idealuri progresiste, față de societatea burgheză a timpului, tineret ce promova un nou stil de viață, care se traducea în fuga de realitatea imediată, ca expresie a unei atitudini sociale nonconformiste, antiburgheze, pacifiste, ca un principiu al specificului protestatar al curentului, ce promova în artă esteticul asocial.

Lucian Blaga ia contact cu creațiile expresioniste prin pictorii : B. Kokoschka, E. Barlach, A. Kubin, care la rîndul lor erau atrași de poezie și își expri-

---

5 Grigorescu, D., *Istoria unei generații pierdute : Expresioniștii*, Edit. Meridiane, București, 1980.

Scanned with OKEN Scanner

mau ideile în teorii ale căror izvoare se găseau în S. Kirkegaard, H. Bergson și S. Freud.

În centrul atenției noului curent al artiștilor austrieci a stat creatorul cu individualitatea sa psihică, capabil să selecteze din trăirile sale acele întîmplări particulare care, prin „elanul vital", să se transforme în imagini expresive, zguduitoare ale operei, încît să înfioare lumea — idee ilustrată prin pînza lui E. Munch *Der Schrei (Țipătul)*. Cunoscuți și savurați erau Fr. Nietzsche, G. Simmel, O. Spengler, E. Spanger, H. Keyserling și W. Dilthey, fondatorul curentului *filosofia vieții*.

Teoria psihanaliștilor atrăgea atenția asupra subconștientului, care ar înlesni omului viziuni originare, neînfrînate de rațiune. Aceste concluzii, deși în parte eronate, au determinat noi viziuni în filosofia culturii, estetică și critica literară, unde mitologiile au fost interpretate ca o manifestare spirituală originară. În contextul acestor idei, artistul avea menirea de a releva procesele spiritului, prin proiectarea în exterior a trăirilor sale. Astfel, intuiției bergsoniene îi revenea un rol hotărîtor în teoria noului curent. Era citit Nietzsche, care opunea omului apolonic, pe cel dionisiac, intuitiv. În artă era promovat esteticul asocial, era căutată expresivitatea originară, neviciată prin ochiul civilizației și culturii. Creația artistică era considerată o expresie a eului, accentul fiind pus pe tensiunea emoțională lăuntrică, pe dimensiunea interioară a omului, pe subiectivitate ; valoarea pozitivă urmărită era absolutul ; se promova reprezentarea prin forme sintetice, obținute prin esențializare și abstractizare ; se acorda un interes deosebit culturilor arhaice, goticului medieval, exoticului sau magicului, elementului expresiv în

Scanned with OKEN Scanner

genere, în forme de manifestare și atitudini sociale nonconformiste.

Criteriile clasice de apreciere artistică ale tînărului Lucian Blaga, prin comparație cu imaginea reală, dominată de măsură, echilibru și armonie, intră, la început, în contradicție cu realizările pictorilor expresioniști, despre care spunea colegilor : „Teoria îndeplecă, dar ... nu mă împac cu realizările artistice ale expresioniștilor, pe care le socoteam lamentabile dibuiri, iar nu izbînzi“ [6]. Dar filosoful român manifestă interes pentru opera expresionistă, care tinde către valori supraindividuale, general umane, într-o viziune cosmogonică ce coincide doar în parte cu cele ale curentului. Lucian Blaga privește această creație oarecum detașat, prin prisma unui inițiat în filosofie și știință și a unui talentat în poezie. De aceea el susține : „Expresionismul, așa cum e înțeles de cei mai mulți teoreticieni contemporani, nu e după părerea noastră, decît un caz special în cadrul mai larg al tendinței spre absolut“ [7]. Totuși această orientare artistică are înrîurire asupra creației sale. Dar fondul formației sale intelectuale clasice, frumusețea creației populare autohtone, pe care o admira și a cărei apologie o face în teoria „spațiului mioritic“ din *Trilogia culturii*, deține o mare pondere în coordonatele formației sale de filosof și artist al cuvîntului. Aceasta îl va îndrepta spre o viziune umanistă, promovînd în întreaga sa operă încrederea în capacitatea creatoare a omului. Influența expre-

---

6 Blaga, L., *Hronicul și cîntecul vîrstelor*, Edit. Tineretului, București, 1965, p. 175.

7 Blaga, L., *Încercări filosofice*, Edit. Facla, Timișoara, 1977, p. 120.

Scanned with OKEN Scanner

sionismului se poate remarca și în opera dramatică a lui Lucian Blaga, atît în natura conflictului, cît și în tipologia prezentată, dar ea apare încadrată într-o tendință modernă generală, specifică epocii și totodată transformată printr-o perspectivă originală, care izvorăște din dorința de a afirma un umanism consubstanțial cu etica populară a spiritualității românești.

O primă tendință a dramaturgiei sale reiese din preocuparea scriitorului de a spiritualiza problematica pieselor, iar în relevarea firii omenești, spre deosebire de reprezentanții dramei expresioniste, — A. Strindberg și F. Wedekind — el este preocupat de atenuarea pornirilor inițiale, instinctive ale personajelor, așa cum sînt ele păstrate în obiceiurile și tradițiile poporului.

Personajele, expuse contrapunctic, nu sînt împinse spre demonia energiilor dezlănțuite, ci reprezintă principii existențiale generale ce se opun, iar cînd se dezlănțuie energiile primare, ele nu sînt controlate de rațiune, ci se desfășoară în timpul somnului, după teoria subconștientului, cum sînt cele ale lui Găman, din piesa *Meșterul Manole*.

Eroul principal este un om care se vrea și se trăiește pe sine, dar este scindat și sfîșiat de eul, sau de aspirațiile antagonice din el. Printr-un asemenea personaj se reflectă realitatea după expresioniști, întrucît viața însăși este un amestec dialectic de „da“ și „nu“, de speranță și deznădejde. La Lucian Blaga, contrastele vieții sînt puse în slujba unui scop, unui ideal. Manole trăiește intens asemenea contraste, însă nu devine o jucărie a destinului, ci rămîne lucid și sacrifică totul pentru a-și realiza opera. Prin el, autorul ne face să contemplăm un om în care să ne

Scanned with OKEN Scanner

vedem pe noi, să trăim alături de el drama unei vieți privim pe noi, să trăim alături de el drama unei vieți active, pline de tensiune, pusă în fața unor alternative contrastante.

Dacă deznodămîntul pieselor din teatrul expresionist este adeseori vizionar și deschide perspective spre o viață mai înaltă, cu rezonanțe mistice, la Lucian Blaga, motivația acestui deznodămînt aparține unui plan secundar și el este întotdeauna în conformitate cu obiceiurile și tradițiile poporului. În prim plan stau actele omului adevărat, răsturnătoare și creatoare de valori.

Tehnica teatrală este modernă. Decorul redus, simbolic are menirea să sugereze ideile textului. Se folosește jocul de lumină pentru a crea o atmosferă adecvată. Succesiunea de tablouri și forma poetică a limbajului sînt subliniate în jocul scenic prin gesturi modelate și pauze meditative. Toate acestea concură la arta spectacolului.

III. STRUCTURA DRAMEI

Principiile generale ale dramei expresioniste pot fi delimitate și în opera lui Lucian Blaga. Prin tema jertfei creatoare a piesei *Meșterul Manole,* autorul își exprimă concepția despre creație și creator. Blaga încheie lista personajelor cu precizarea : „Locul acțiunii : pe Argeș în jos. Timp mitic românesc.“ Fără să fie determinate precis, cele două coordonate esențiale ale existenței, respectiv timpul și locul acțiunii pentru opera dramatică, sînt legate de spațiul autohton, de epoca formării națiunii noastre. După părerea unanimă a criticii, variantele românești ale mitului creației lasă, mai ales prin legenda populară *Mește-*

rul Manole, impresia unei neașteptate desăvîrșiri [8]. Credem că părerea se datorează efortului depus de artist pentru atingerea perfecțiunii, ce nu se poate realiza decît printr-un efort imens din partea geniului creator. Expresia acestui efort este jertfa, renunțarea la ceea ce reprezintă un simbol al împlinirii omului comun, și aceasta pentru realizarea unui ideal superior. Originalitatea lui Lucian Blaga constă în faptul că el leagă legenda de acea perioadă îndepărtată, mitică a istoriei, pentru a arăta că încă în epoca ființei neamului, cînd omul făcea primii pași în domeniul civilizației și culturii, poporul nostru era înzestrat cu o sensibilitate profundă și angajat în a-și dobîndi plenitudinea și demnitatea umană.

Cu toate că Lucian Blaga începe expunerea dramei cu motivul surpării zidurilor — pentru a atrage atenția, de la început, că în centrul dramei sale se află creatorul operelor de artă cu o valoare perenă — el revine, pe parcurs, la desfășurarea evenimentelor anterioare ale baladei și chiar implică variante balcanice, nu pentru anecdoticul acțiunii, ci pentru a lărgi mai mult aria de cuprindere a semnificației mitului, așa încît prin amplitudinea acestuia să reușească să-l transforme într-un mit al mitului.

În variantele românești ale baladei se acordă o atenție deosebită *alegerii locului* pentru zidirea bisericii. Motivul cel mai cunoscut este cel al „zidului învechit și părăsit", prin care este implicată o perspectivă de continuitate în făurirea frumosului, ce se transmite din generație în generație. Autorul extinde într-o formă sintetică acest motiv și include idei din

---

8 Șerban, I. și Fl., *Frumosul românesc în concepția și viziunea poporului*, Edit. Eminescu, București, 1977, p. 181—219.

Scanned with OKEN Scanner

alte variante adaptate la specificul tradiției noastre. „Într-un loc încercat-am să-l ridicăm pe moaște. În altă parte, apa unui rîu am ridicat-o din alvie, ca să clădim pe temelie curată. Peste morți am încercat“ [9]. Aceste încercări zadarnice sînt încadrate în practica magică și mitică legată de cultul morții și relevă atitudinea etică a poporului, de un profund umanism, pentru că în concepția populară tradițională nu se cunoaște teama de lumea de dincolo, întrucît toți sîntem datori cu o moarte, dar aceasta ca o consecință firească a existenței. Poporul se temea doar de cei dispăruți printr-o moarte năprasnică, ce se puteau face strigoi. Cu toate că elementele simbolice (moarte, apă, morți) implică o nuanță mistică, prin ele se stabilește o relație între contrariile : viață-moarte ce coexistă doar în conștiință, dar în realitate se exclud ; iar practica magică legată de alegerea locului înseamnă pentru autor contactul cu timpul originar al afirmării spirituale a poporului român, cît și continuitatea vie a tradiției originare.

Intriga dramei se conturează prin expunerea motivului jertfei de către starețul Bogumil. De la ideea jertfei, exterioară, în perspectiva lui Bogumil și a lui Găman, începe articulația interioară a conflictului — ca fapt și ca act spiritual —, pe care se axează frămîntarea lui Manole.

Lucian Blaga relevă trei perspective ale motivului jertfei. Din perspectiva starețului, jertfa este circumscrisă dogmei, după principiul „crede și nu cerceta“, astfel încît acesta respinge tot ceea ce depășește bigotismul său. Credința sa este numită de autor „magie

---

9 Blaga, L., *Meșterul Manole*, în *Teatru* (ediție și prefață de E. Todoran), Edit. Minerva, București, 1971, p. 117.

albă", întrucît se opune raţiunii. După stareţ, ideea jertfei apare prefigurată într-un cadru limitat, îngrădind libertatea imaginaţiei în cadrul dogmei, şi este respinsă de Manole.

Ca reprezentant al forţelor originare şi al intelectului întruchipat din legendă şi mit, înrădăcinat în adîncurile originare şi neviciat de rafinamentul civilizaţiei, înzestrat cu o forţă vizionară deosebită, „îndreptat cu urechea spre sorbul pămîntului", Găman intuieşte realizarea artistică a bisericii. În viziunea sa jertfa este cerută de puterile stihinice originare, de „neagra magie", deci, şi ideea jertfei este circumscrisă unui cadru limitat. Doar pentru Manole, care aspiră la un ideal prin artă, motivul jertfei ca intrigă rămîne vag conturat, respins ca „albă şi neagră magie", întrucît este un act inuman. El rămîne totuşi o problemă deschisă pentru viitor. Meşterul Manole, deşi îşi păstrează la început spontaneitatea soluţiei, acceptă în momentul culminant acest sacrificiu, dar pentru un scop mai înalt, pentru a oferi semenilor săi o operă unică în frumuseţea ei, ca o mărturie a forţei creatoare umane, chiar dacă această experienţă duce la distrugerea sa ca om şi creator.

Jurămîntul. Realizînd o dramă de idei, Lucian Blaga recompune scena deplasînd accentul, opune sincerităţii şi fermităţii adevăratului creator, atitudinea bănuitoare a meşterilor. Aceasta imprimă momentului un dramatism interior, axat pe contradicţia dintre maestru, gînditorul şi plăsmuitorul operei, şi meşterii care o execută. Manole este mai legat decît ceilalţi de operă, întrucît ea este concepută de el şi, astfel, zbuciumul între iubire şi voinţa de creaţie este

Scanned with OKEN Scanner

mai puternic, mai dramatic, lipsit de ascunzișuri. Criza de egoism nu se consumă în interiorul său, ea este în contradicție cu sinceritatea creatorului — necesară artei — și de aceea autorul o conturează în exteriorul său. În dramă, nu Manole imploră elementele naturii să împiedice sosirea soției sale, ci ceilalți, meșterii zidari își trădează în somn gîndurile ascunse, adevărate viclenii, care se simt, pentru că, în suspiciunea lor, meșterii se pîndesc reciproc. „Toată noaptea v-am pîndit. Pe tine, frate, te-am auzit rugîndu-te : «Doamne, soției plecate scoate-i în cale șerpii pădurii, să se sperie de tîrîtoarele galbene și să se întoarcă acasă». Pe tine te-am auzit zicînd : «Doamne, umflă cu înspumegare pîrîul, să se facă Argeș mare, să nu poată soră-mea să treacă». Pe tine tot așa : «Pune, Doamne, arătare și spadă de foc în ușa grajdului, să nu-mi vie fata cu ulciorul de lapte». Iar tu ai murmurat la întîiul cîntat : «Oprește-mi nevasta și aține-i drumul, prefăcîndu-te în fulger, sau muscă rea, Doamne». În răscoala patimei toți ne-am rugat, și fiecare dintre noi a încercat să schimbe mersul pecetluit cu jurămînt al întîmplărilor. De asemenea, și eu zis-am : «Nu mi-o lua, Doamne, că e mai frumoasă decît a tîlharilor de lîngă mine. Dac-o fi purces să mă înveselească, mai bine ia-i lumina pentru totdeauna, poteca să n-o mai găsească»“ [10].

Deși în concepția scenei se simt influențe psihanaliste, ea are o semnificație profundă din punct de vedere al viziunii despre om. Toți se opun meșterului, acuzîndu-l de necinste ; dar în realitate doar el, în postura sa de om creator, este credincios jurămîntului. Scena cîștigă în amplitudine, întrucît autorul îi

---

10 Blaga, L., *Meșterul Manole, op. cit.*, p. 136.

Scanned with OKEN Scanner

conferă o semnificație general umană, transpunînd totul pe planul confruntărilor de idei în vederea creației. Prin ea se anticipează motivația jertfei, ce i se cere doar meșterului creator.

Momentul culminant, jertfa, zidirea Mirei, are o dublă semnificație. În timp ce în baladă, Ana vine pentru a-și vedea soțul și-și dovedește devotamentul față de acesta — de o înălțătoare demnitate — în drama lui Lucian Blaga, Mira vine cu un dublu scop : pentru a-și ajuta soțul, de ale cărui frămîntări ea nu este străină, dar și pentru a împiedica o jertfă umană, care este în contradicție cu etica populară. Această motivație este o fericită invenție a lui Lucian Blaga în lumina concepției moderne asupra condiției femeii pe plan social. Ea se ridică la dimensiunile idealului pentru soțul ei și pe planul preocupărilor sale artistice. Mira, femeia din popor are un pronunțat simț stilistic, încît participă tot timpul la actul de creație alături de soțul ei. În actul întîi spune : „. . . uite-te și tu. Ferestrele sînt prea mici, ca niște ochi adormiți. Turlele prea joase. Nu găsești ?“, iar Manole ține cont de aceste sugestii în finalul dramei, ce constituie și finalul actului creator. Mira este alături de marea neliniște a soțului ei în timpul realizării operei, chiar, dacă nu înțelege sensul mai profund al înfruntării ideilor, conform cărora idealul estetic este subordonat unei superioare etici a jertfei, fără de care nimic nu poate fi durabil în ordinea culturii. Ea nu este preocupată de concepe-rea creației, de resorturile ei tainice, ci de actul făuririi ca un act al muncii productive. În frămîntarea pentru munca maestrului, Mira este gata să-l ajute oricînd și oricum așa încît spune : „Biserica va sta. Manole, tu o să-ți culci capul pe trepte, și poate ai

Scanned with OKEN Scanner

s-o iubești mai mult pe ea decît pe mine. Dar n-are a face. Eu ce trebuie astăzi să fac“ ? [11]

Impresionează puritatea și intensitatea iubirii Mirei, anticipata ei contopire cu biserica, profundul ei umanism. Bunătatea ei lăuntrică îi dă putere și forță astfel încît îi însenineză pînă și pe meșteri, căci fără să înțeleagă limbajul lor aluziv, intuiește dezbinarea lor, care nu este propice unui climat de muncă necesar făuririi unei opere artistice. Prin iubirea, înțelegerea și devotamentul ei de soție vrea să împiedice jertfa și să contribuie la realizarea operei chiar și indirect. Conduita sa de viață apare concentrată în zîmbetul ei din timpul zidirii, care este pentru soțul ei izvorul puterii în înfăptuirea sacrificiului. Prin participarea ei activă la săvîrșirea actului de făurire a creației, zidirea, jertfa ei apare ca o ipostază a morții eroice a femeii în viziunea populară, potrivit căreia ea are menirea de a completa și armoniza aspirațiile soțului, fără a precupeți nici un sacrificiu. Momentul culminant pentru Manole, zidirea Mirei, este un imperativ al chemării artistului, de la care el nu se dă în lături, ci își zidește singur soția. Dar Lucian Blaga introduce motivul „jocului“, prin care asprimea primitivă este destrămată iar practica magică a sacrificiului este încadrată în dimensiunile mitice. „Jocul de albă și neagră magie“ relevă legile zidirii, o suită de operații prin care se realizează biserica după proiectul maestrului, dar acest joc se desfășoară într-un cadru al artei. El este invenția artistului creator, prin care se realizează opera avînd în final o funcție utilă și stîrnind încîntarea tuturor. Ne putem întreba : „De ce motivul *jocului* ?“ Pentru

11 Blaga, L., *Op. cit.*, p. 158.

Scanned with OKEN Scanner

că, după Lucian Blaga, *jocul* reliefează trăsăturile specifice ale unui popor, în el își dau întîlnire : „istoria, metafizica, arta și temperamentul“ [12] unui neam. Aceasta este o concepție superioară, tonifiantă a jocului ca dimensiune estetică a muncii creatoare. Forța morală inegalabilă a dramei lui Lucian Blaga constă și în aceea de a fi transfigurat motivul jertfei (Mira făcea parte din propria ființă a creatorului — era rațiunea sa de a fi ca om, dovadă propria sa jertfă din finalul piesei spre a face să dăinuiască în eternitate o operă de artă. Sub *forma jocului*, aceasta devine astfel expresia estetică a unei morți eroice de o sublimă frumusețe morală.

Actul de creație dezvăluie drama creatorului. Din momentul zidirii ființei iubite, Manole s-a înstrăinat, căci pentru el totul s-a schimbat, prin faptul că s-a lipsit de izvorul bucuriei vieții sale. Voința de creație îl subjugă și îl vlăguiește, așa încît se răzvrătește împotriva faptei sale, pentru că sacrificiul i se pare prea mare față de opera realizată. În zbuciumul artistului, Lucian Blaga a proiectat o viziune estetică în concordanță cu concepția sa expusă în opera filosofică. Idealul, pe care îl urmărește artistul în procesul făuririi operei, nu poate fi atins în finalul actului de creație. Opera finită aduce doar cu idealul imaginat de artist. De aceea, oricît de încîntătoare ar fi opera pentru cei ce o contemplă, artistul o simte, în parte, ca nerealizată. Manole vrea să spargă zidurile, întrucît jertfa adusă creației i se pare prea mare față de cele realizate. În acel moment, în artist primează nevoia de a se asemăna oamenilor comuni,

12 Blaga, Lucian, *Încercări filosofice*, Edit. Facla, Timișoara, 1977, p. 207.

Scanned with OKEN Scanner

față de care el este un ins de excepție. Dar opera de artă încheiată, expusă publicului, nu mai este o proprietate individuală a creatorului ei, ci a intrat în patrimoniul culturii naționale de unde nimeni nu mai are voie s-o înstrăineze, nici măcar făuritorul ei. De aceea colectivitatea îl împiedică pe Manole să-și distrugă opera. În această scenă se simte o rezonanță a concepției despre condiția de existență a geniului, pe care Lucian Blaga o prezintă din perspectiva creatorului de artă ce încearcă să atingă absolutul, perfecțiunea artistică prin opera sa. Aceasta, însă, este de neatins, întrucît nimeni, nici măcar omul de excepție, artistul creator nu poate avea acces la absolut, principiu obiectiv-imanent, universal valabil care se opune relativului.

Deznodămîntul relevă o moarte eroică pentru un scop înălțător — opera de artă cu o funcție utilă pentru colectivitatea din care descinde autorul. Jertfa este hotărîtă și înfăptuită de Manole, care nu-și călcase jurămîntul, fiind făuritorul și artistul cel mai elevat dintre meșteri, dar el nu se poate opri pe drumul pe care a apucat-o și, astfel, propria-i moarte nu întîrzie să vină. Prin acest final, voința de creație se conjugă cu simțul dreptății și al iubirii. Manole nu-și calcă jurămîntul iubirii dat soției, dar acest lucru este posibil doar prin autosacrificare, prin care se poate uni din nou cu Mira — după credința populară, în viața de dincolo — pentru a nu deveni strigoi. Deznodămîntul dramei lui Lucian Blaga implică profunzime și semnificație simbolică. Contrar așteptărilor, ceea ce primează aici nu sînt forțele potrivnice, exterioare, reprezentate prin vodă și soborul, a căror sursă de inspirație se află în legenda populară. Iar intenția de a se dedica necontenit creației, într-o

Scanned with OKEN Scanner

permanentă înfruntare cu sine însuși pînă la autodistrugere, ar fi desrămat frumusețea de caracter a personajului, și ar fi fost în contradicție cu concepția autorului despre artist, care, pentru a crea, trebuie să fie cinstit și drept. Autosacrificiul este o consecință firească în dezvoltarea conflictului, care a fost țesut pe opoziția dintre voința de creație și iubirea umană a creatorului de opere de artă.

Prin acest final dramatic, Lucian Blaga prezintă o altă ipostază a morții eroice, aceea a artistului creator care, pentru a demonstra puterea creatoare a omului în folosul colectivității, sacrifică totul, chiar și pe sine însuși. Cu privire la problema morții eroice, Al. Tănase spune : „Ideea unei *creații* care să înfrunte, prin *perfecțiunea* sa, vremelnicia, este în chip necesar asociată, în conștiința populară, cu nevoile jertfei, cu prețul propriei vieți a creatorului . . . Mira *trăiește* în trupul de piatră și var al mănăstirii. Iată sensul suprem al morții eroice : iubirea de viață și de artă, totala dăruire pentru a aduce în lume un spor de frumusețe, de bine și de omenie, transformă *moartea din ordinea existenței materiale în nemurire în ordinea existenței spirituale*“ [13]. Iubirea și creația îi sînt artistului la fel de necesare pentru viață. Renunțînd la una, trebuie să renunțe și la cealaltă condiție a existenței sale, întrucît în aceasta constă măreția sa de om. Prin moartea personajului principal se restabilește echilibrul existențial universal, pe care Manole l-a întrerupt doar vremelnic prin sacrificarea soției sale, pînă cînd și-a terminat opera prin care își certifică menirea de creator. Omul

---

13 Tănase, Al., *Lucian Blaga — filosoful poet, poetul filosof*, Edit. Cartea Românească, București, 1977, p. 424.

Scanned with OKEN Scanner

nu este inferior artistului, ci împreună alcătuiesc un tot unitar. În această interpretare, la care ne conduce deznodămîntul dramei, rezidă desăvîrșirea artistică a mitului creației din drama lui Lucian Blaga.

Fundalul istoric, ce există schematic în legendă, este păstrat și dezvoltat de Lucian Blaga. La realizarea mitului participă întreaga colectivitate, căreia autorul îi acordă o atenție deosebită de-a lungul operei. În actul întîi, pentru a îmbuna spiritele telurice, potrivnice creației meșterului, care zădărnicesc înălțarea bisericii, poporul încearcă să-l ajute pe Manole prin practica magică tradițională, dezgropînd morții și dînd drumul sicrielor pe Argeș în jos. Femeile au stins lumînări la miezul nopții în apă pentru a dezlega blestemul, conform concepției populare. În actul al patrulea, după zidirea Mirei, femeile vin plîngînd, aducînd a bocitoare, într-un adevărat pelerinaj, ca să plece înseninate, contaminate de surîsul Mirei zidit în biserică, a cărei metamorfoză a imprimat operei frumusețea ei unică și cuceritoare prin umanitate. În ultimul act, poporul se opune boierilor și călugărilor, care alcătuiesc soborul. În timp ce boierii ignoranți și călugării bigoți uneltesc împotriva meșterului, răstălmăcind cu înverșunare sensul aluziv al cuvintelor lui Manole, zidarii îi apără demnitatea în fața lui Vodă, susținînd : „. . . pe cataligele mîndriei el niciodată n-a umblat“ [14]. Mulțimea se împotrivește soborului, care cere osîndirea meșterului, dovedindu-se un mai bun cunoscător al operelor de artă, cu un simț justițiar izvorît dintr-un umanism profund. În concepția lui Lucian Blaga, poporul are un simț estetic mai pronunțat, întrucît este păstrăto-

14 Blaga, L., *Meșterul Manole*, *op. cit.*, p. 201.

Scanned with OKEN Scanner

rul „matricei stilistice“ originare, și știe să-și apere meșterul făuritor de opere memorabile, ce înglobează trăsăturile naționale. Datorită acestei sensibilități stilistice, poporul este capabil să pătrundă în profunzimea semnificației operei de artă descinsă dintr-un mit originar.

IV. PERSONAJE SIMBOLICE

În drama *Meșterul Manole* apar personaje simbolice, purtătoare de gînduri înalte, de înțelesuri profunde ce dau acțiunii valoare și proporții. Ele nu există prin individualitatea lor decît în măsura în care sînt exponente ale unor principii contrare, înfruntîndu-se în planul ideilor, împinse la acțiunea de energia lăuntrică. La rîndul lor faptele sînt orientate de obiceiuri și tradiții originare, precum și de aspirațiile mai generale ale omului spre împlinire și perfecțiune. Dincolo de influența expresionismului, dincolo de elementele simbolice, în centrul piesei se află omul creator de opere artistice cu problemele sale, cu toate calitățile și limitele, cu nevoile și năzuințele sale. În complexitatea sa contradictorie, personajul principal al piesei are o remarcabilă consecvență lăuntrică, din care rezultă una din valențele operei.

Dincolo de țesătura mitică a legendei, Meșterul Manole este purtătorul mesajului dramei. Prin el este pusă în evidență concepția lui Lucian Blaga despre artă și cultură. Creatorul de opere de artă este proiectat pe un plan superior față de celelalte personaje ale piesei, aspirațiile sale îndreptîndu-se spre absolut. Prin el, autorul reliefează natura omului activ, a cărui viață este dominată de profunde frămîntări și procese lăuntrice. El desfășoară o acti-

Scanned with OKEN Scanner

vitate demiurgică, în care raționalitatea coincide cu pasiunea și neliniștea, în care meditațiile grave trec peste limitele orizonturilor culturale și tind spre atingerea absolutului. Destinul creator al Meșterului Manole se exprimă prin traiectoria lui spirituală în urmărirea țintei — făurirea bisericii — care i se refuză. El clădește de șapte ani fără rezultat. Această strădanie de Sisif îi dă un sentiment metafizic al neputinței, care îl cuprinde nu numai pe el, ci și pe meșteri. Nevoia de a depăși limitarea implacabilă impusă destinului său îl face să accepte jertfa ca pe o necesitate. Cînd soarta a hotărît ca jertfa să fie Mira, lui Manole nu-i rămîne decît disperarea, care este mai tragică decît moartea. Deși jertfa face imposibilul posibil, evoluția în continuare a maestrului este cutremurătoare, viața sa lăuntrică suferă o neprevăzută schimbare. El își continuă existența în colectivul său de zidari, dar rămîne izolat, frămîntat interior.

La început, el nu reușește să-și făurească opera pentru că se zbate între iubirea față de soție și pasiunea de creator, fără vreo posibilitate de mediere, în limite acceptabile pentru existența sa de făuritor sau — spre a folosi o idee a lui Lucian Blaga — în limitele unei lumi date, paradisiace. De la stadiul „hedonist", dedicat cu fantezie „bucuriei vieții", trece, printr-un salt, într-un alt stadiu, cel de asceză, dominat de voința de creație și datoria față de obligațiile asumate. Capabil de un simț matur al profunzimii, după ce a săvîrșit sacrificiul, se descoperă ca o ființă culpabilă, vinovată de moartea Mirei. Neputința omului în fața „transcendenței", Manole o înfruntă prin creație, iar integritatea morală a soțului este restabilită printr-o soluție mitică în viziunea populară, în final, cînd se contopește cu Mira. Prin

autosacrificiu, artistul Manole se eliberează de îngrădirile transcendenței, fapt exprimat sub formă de metaforă. Meșterul Manole este o ființă de excepție care, după ce a sacrificat totul, vrea să recapete ceea ce a sacrificat, dar actul de creație încheiat este indestructibil. El este un exemplu pentru puterea omului de a rezista activ împrejurărilor adverse, împotrivindu-se încercărilor dureroase ale destinului, prin creație. Din învins, ajunge învingător pe tărîmul artei, dar pe cel al iubirii curba evoluției sale este inversă, în baladă. Lucian Blaga nu poate să accepte însă o asemenea viziune despre creatorul de artă. De aceea Manole tînjește după iubirea pe care artistul a respins-o doar aparent. El este sustras forței absorbante a iubirii, prin activitatea creatoare, dar ea nu pierde din intensitate și, după ce opera este terminată, codul axiologic al vieții și al eticii populare se restabilește prin unirea voită a celor două ființe într-o moarte eroică în scopul artei. Comuniunea celor doi soți este atît de puternică încît cîntecul Mirei se sfîrșește pentru Manole, atunci cînd el se aruncă în văzduh. În ardoarea cu care Manole a luptat pentru a se ridica deasupra efemerului, pentru a atinge veșnicia, Mira i-a fost o parteneră fidelă. Artistul și omul apar îngemănați în personalitatea Meșterului Manole. El poate fi considerat un exemplu pentru efortul depus de om în desăvîrșirea propriei sale ființe, pentru strădania sa de afirmare pe planul universalității.

Mesajul personajului constă în îndemnul de a cunoaște mai profund frămîntările artistului în momentul creației, ca și preocupările lăuntrice ale creatorului participant la desăvîrșirea umană a tuturor.

Scanned with OKEN Scanner

Prin încercarea sa de a recompune acest mit originar într-o perspectivă modernă și cu o semnificație mai profundă, Lucian Blaga reușește să reliefeze anumite determinante stilistice specifice afirmării spirituale ale poporului român, dintre care fac parte : practica magică, reprezentarea laică, transpunerea în panteism a universului mistic, cît și metamorfoza naturii în formă stilizată.

Compoziționai, personajele sînt expuse ca reprezentanți ai unor idei antitetice, exprimate în formă concentrată, așa încît mitul apare reflectat în conștiința oamenilor structurat după concepția lui Lucian Blaga. Dacă lumea zeilor cosmici este structurată în zei, stăpîni ai lumii, și demoni, stăpînii întunericului, care ar semăna în sensul metaforic cu conștientul și subconștientul, autorul reprezintă aceste structuri prin două personaje simbolice, Bogumil și Găman.

Starețul Bogumil întruchipează în evoluția și semnificația sa credința poporului în puterile supranaturale, ca expresie a două principii universale opuse : Dumnezeu și Satana, simbolizînd binele și răul, ce sînt într-o permanentă înfruntare, chiar și în om, întrucît Satana i-a cerut din lut trupul material, iar Dumnezeu i-a dat sufletul. Dumnezeu și Satana sînt substanțe metafizice nedeterminate — o existență a contrariilor cu atribute infinite, ce pot fi acceptate doar ca o axiomă a dogmei, ce stă la baza credinței, fără argumentație. Și pentru că deducția dogmei se bazează pe o serie de obscurități ce implică magicul, Manole consideră credința starețului o „magie albă". Totodată respinge sfaturile lui Bogumil, pentru că le consideră mai presus de fire. La rîndul său, Bogumil nu acceptă cugetarea meșterului. El se opune științei,

Scanned with OKEN Scanner

care se orientează după raţiune, cît şi credinţei primitive, legată de practica magică a poporului, „... nu morţii răi zădărnicesc înălţarea bisericii". Ca slujitor al dogmei, el nu-şi pune întrebările izvorîte din cunoaştere. În finalul piesei, Manole acuză principiul credinţei ca fiind o forţă negativă, distrugătoare pentru om : „Fără de voie, pumnul se strînge împotriva credinţei astăzi şi totdeauna" [15]. El cere însă binecuvîntarea călugărului înaintea autosacrificării sale. Gestul este specific obiceiurilor şi tradiţiei populare — împăcarea cu semenii înaintea morţii. La rîndul ei Mira, ca reprezentantă a femeii din popor, care se conduce în acţiunile sale după un simţ comun, cu atitudini şi judecăţi al căror sens implică normele etice ale poporului, orientate după un realism care se încrede în simţuri, îl detestă pe stareţ, susţinînd : „Dacă ar fi om, nu şi-ar fi întors faţa de la femeie ... E dracu-pustnic ! ... Cu credinţele lui încurcă un colţ de ţară" [16].

Găman, păstrătorul atitudinilor din stratul originar al strămoşilor, al creaţiei originare, fără a fi un simplu reprezentant al forţelor telurice — prin care străbat pornirile păstrate din psihologia primitivului — are o mentalitate ţesută din iţele „magice". Înzestrat cu o imaginaţie vizionară primară, lipsită de reprezentări sau noţiuni care să-l orienteze în actualitatea vie, simte nimicnicia şi dureroasa destrămare a lucrurilor şi vesteşte în somn surparea zidurilor. Totuşi Găman este mai uman decît stareţul. În timp ce Bogumil îndeamnă la jertfă, dar rămîne exterior frămîntărilor de creaţie ale lui Manole şi îi admiră

15 Blaga, L., *Meşterul Manole*, *op. cit.*, p. 196.
16 *Op. cit.*, p. 93.

doar biserica, opera care în frumusețea ei eternă confirmă harul artistului, Găman se oferă pentru a fi jertfit : „Meștere, biserica ta, mă vreau clădit în ea eu !“ [17] Deși nu poate împiedica jertfa, ca ființă vizionară, el intuiește evoluția dramei și-i anticipează sfîrșitul.

Bogumil și Găman, două personaje străine de legendă, sînt introduse de Lucian Blaga în compoziția dramei ca două ipostaze ale existenței primitivului, de care Meșterul ține cont în procesul de creație pentru că ele întruchipează simboluri păstrate prin mit, cu privire la începuturile afirmării spirituale ale poporului român. Deși autorul urmărește să releve rădăcinile adînci ale trecutului, păstrate în conștiință, după el, datorită subconștientului, drama *Meșterul Manole* nu reflectă numai conflictul de reprezentări din conștiința zbuciumată a lui Manole. Antinomiile rezultă și din opoziția personajelor, așa încît piesa depășește cadrul limitat al dramei de conștiință, reflectă ipostaze ale unor relații umane esențiale și introduce astfel criteriul psihologic în analiză. Prin personajele și situațiile dramatice, piesa nu este doar o dramă a absolutului, ci implică o finalitate reală.

Mira, femeia din popor, simte viața și tradiția poporului în ea însăși. Lucian Blaga o prezintă transformată într-o ipostază de elevație morală și etică. În gesturile și faptele ei descoperim sensuri mai profunde, cu rezonanțe mai grave, ca în replica : „Și te-ai dat la descîntece — uite, ai presărat nisip pe pergament“, sau atunci cînd, într-o adevărată scenă magică, se ține neclintită pe trupul întins pe pămînt al lui Găman, care se scutură din încheieturi, mugește

17 *Ibidem,* p. 83.

Scanned with OKEN Scanner

și scrîșnește, în timp ce ea spune : „Vezi ce bine mă țin, și nu sunt nici de var, nici de cărămidă."

Mira trăiește într-o permanentă interdependență cu natura, descifrîndu-i semnele, prin care intuiește deznodămîntul, anticipează propriul ei sacrificiu : „Păsările din streșini stau cu ochii deschiși spre nevăzute primejdii . . . După oiștea carului mare trebuie să fie mai tîrziu". Manole însuși, cînd vorbește cu ea, folosește limba populară plasticizată prin elementele naturii. Sprinteneala ei este caracterizată astfel : „. . . căprioară neagră cînd suiai. . . izvor de munte cînd coborai".

În demnitatea ei, Mira se împotrivește starețului Bogumil, despre care spune : „Gîndurile lui întunecate stîrnesc altele o sută în cei de umblă cu el . . ." În opoziție cu starețul, ea prețuiește căsnicia, în care vede rostul virtuții ei, expresia unei anumite stime față de sine. Totodată s-a atașat de Găman, de care se apropie cu respectul și cu stima pe care poporul le poartă celor în vîrstă. Cu îngrijorare îi spune : „Ce obosit ești, moșule ! Nu te-am văzut niciodat' așa de obosit. Iartă-mă că te-am trezit."

Realizată în viziune expresionistă, fără a cunoaște o evoluție, cu lumina ființei ei Mira se opune deznădejdii și întunericului lui Manole, izvorîte din obstacolele de care se izbește protagonistul în drumul său spre eternitate. Cu veselia ei nevinovată de copilă, cu grația și privirea ei sfioasă, cu seninătatea și chipul ei lucind de lumină, ea este întruchiparea iubirii de care este capabilă o soție devotată. Prin acest fel de a fi, Mira depășește cadrul limitat de existență diurnă și tinde, alături de soțul ei, spre perfecțiune, pentru care este gata să se autosacrifice.

Scanned with OKEN Scanner

Prin ea, Lucian Blaga a realizat unul dintre cele mai cuceritoare chipuri feminine din literatura noastră.

În *Meșterul Manole*, autorul convertește legenda în mit și mitul în poezie. Această dramă de idei exprimă concepția lui Lucian Blaga despre operă și făuritorul ei, urmărind condiția artistului, supus legilor pieirii ca orice om, dar cu un suflet dîrz, cu o putere creatoare deosebită, o voință de neînfrînt. Piesa redă acea frămîntare lăuntrică a artistului care tinde spre ceva măreț, spre acea capodoperă prin care să înfrunte spațiul și timpul. Dar acestei condiții de excepție i se opune capacitatea limitată de a plăsmui a omului. Motivul meșterului creator este expus cu o mare tensiune dramatică. În tehnica expresionistă se înfruntă omul și titanul, umanul și miticul, binele și răul.

Piesa este o capodoperă literară, ce ridică mitul la semnificație filosofică, făcînd din ei un mit al mitului prin care se exprimă esențe ale spiritualității întregului popor.

MARIA SITTNER-PRICĂ

Scanned with OKEN Scanner

MEȘTERUL MANOLE

DRAMĂ

Lui Sextil Puşcariu

Scanned with OKEN Scanner

Textul piesei MEȘTERUL MANOLE
a fost reprodus după ediția :

Lucian Blaga
TEATRU. PROZĂ AUTOBIOGRAFICĂ

Editura Albatros, Colecția „Lyceum", nr. 139,
București, 1980.

Scanned with OKEN Scanner

PERSONAJE

VODĂ
MANOLE
MIRA
STAREȚUL BOGUMIL
GĂMAN
ZIDARII

Întîiul — a fost cîndva cioban
Al doilea — a fost cîndva pescar
Al treilea — a fost cîndva călugăr
Al patrulea — a fost cîndva ocnaș
Al cincilea
Al șaselea
Al șaptelea
Al optulea
Al nouălea

UN BĂIAT DE CURTE
COPII ȘI AJUTOARE
UN SOL ȘI DOI SULIȚAȘI
ALȚI SULIȚAȘI
TREI CĂRĂUȘI

Scanned with OKEN Scanner

BOIERI, CALUGARI
FEMEI, NOROD ŞI ROBI

Locul acţiunii : pe Argeş în jos. Timp mitic românesc. [1]

---

1 Prin această precizare, Lucian Blaga determină spaţiul şi timpul etnogenezei poporului român. Varianta românească a legendei se leagă de spaţiul carpato-dunărean, prin biserica de la Curtea de Argeş, o capodoperă arhitectonică a artei medievale româneşti, ce se iveşte la capătul unei îndelungate evoluţii şi înfloriri a stilurilor. În cadrul ei, tradiţia cultural-artistică daco-romană a asimilat într-o formă originală influenţele bizantino-balcanice, cît şi cele provenite din contactul cu alte popoare din occident. Lucian Blaga leagă cristalizarea mitului de etnogeneza poporului nostru, întrucît o consideră o epocă de certe valori culturale, în care se încheagă matricea stilistică a poporului nostru, ca un prim nucleu determinant al specificului naţional.

Scanned with OKEN Scanner

ACTUL ÎNTÎI

Cămara de lucru a Meşterului Manole. Multe, foarte multe lumînări aprinse pe masă, pe blidar, în fereastră. Pe masă e un chip mic de lemn al viitoarei biserici. Stareţul Bogumil, şezînd în faţa mesei, priveşte drept înainte, din cînd în cînd clipeşte repede din ochi. Găman, figură ca de poveste, barba lungă împletită, haina de lînă ca un cojoc, doarme într-un colţ, mişcîndu-se neliniştit în somn, cînd şi cînd scoate sunete ca un horcăit şi ca un suspin în acelaşi timp. Meşterul Manole la masă, aplecat peste pergamente şi planuri, măsură chinuit şi frămîntat. Noapte, tîrziu.

SCENA I

(Manole, Bogumil, Găman)

MANOLE : (*ducîndu-şi mîna deznădăjduit prin păr*) Ajută-mă cuvioase, — altfel ! altfel ! — nu cu

sfaturi mai presus de fire ! [2] O, cîte piedici și împotriviri !

BOGUMIL [3] : (*fără a se mișca, cu voce monotonă, ca a unuia care-și are un drum de la care nu se mai abate*) Nu mai măsura !

MANOLE : Nici magie albă nu fac, nici magie neagră. Împotriva cugetului, ochiul se mai bizuie încă —

BOGUMIL : Pe măsurări ? De șapte ani tot măsuri cu cel unghi de aramă, și nici o izbîndă.

---

2 Concepția lui Lucian Blaga despre creația artistică se bazează pe propria sa experiență, potențată de o mare erudiție care se întinde de la vechile izvoare autohtone și hinduse, pînă la teoriile moderne ale epocii sale. În viziunea sa, arta este un simbol al puterii creatoare a artistului, care ține de esența sa intimă și nu poate fi atribuită unei puteri „mai presus de fire" (divine), întrucît opera este o întruchipare ce relevă geniul și talentul artistului. Ea rezultă din frămîntata meditație a creatorului, exprimată prin facultățile sale plăsmuitoare, fertilizate prin matricea stilistică originară a poporului din care descinde artistul.

3 Numele este ales după cel al preotului bulgar, presupusul fondator al unei secte creștine, apărută în Bulgaria la începutul secolului al X-lea ca protest împotriva feudalizării țării, a cărei învățătură este răspîndită sub numele de bogumilism în Serbia, Bizanț, Bosnia etc. Adepții lui credeau într-un dualism al *binelui* și *răului,* după care Satanail a creat lumea în materialitatea ei, iar Dumnezeu i-a dat spiritul, astfel încît în om sînt întruchipate ambele principii. Ritualul religios cît și structura bisericii lor erau deosebit de simple și răspîndite în masele țărănești. La noi, influența bogumilismului s-a făcut simțită în folclor, ca motiv de legendă, și în scrierile apocrife.

MANOLE : Ce să încep ?
BOGUMIL : Ţi-am spus.
MANOLE : Nu. Eu nu !
BOGUMIL : Va trebui.
MANOLE : Bolta ce s-a prăbuşit ieri n-a fost prea grea. Cercetează şi tu. N-am aşezat temeliile pe şovăiala nisipului. Adîncimile şi înălţimile, a suta oară le măsur. Socotelile sunt bune, tăiate în cremene toate. Şi cele pentru arcuri şi cele pentru laturi, deopotrivă spre miazăzi şi miază-noapte. [4]
BOGUMIL : De-acum tac. Orice alt cuvînt e de prisos.
MANOLE : Părinte Bogumile, ajută-mă !
BOGUMIL : Numai în iad se socoteşte. Acolo, în împărăţia virtuţilor întoarse, toate sunt după mă-

---

4 Artistul făureşte în cadrul procesului de creaţie opera de artă prin care contribuie, într-o măsură mai mare sau mai mică, la recrearea universului. Prin creaţia sa, acesta tinde spre universal, dar ea este şi mărturia imaginaţiei creatoare ce însumează puterea „formativă" şi cea „sensitivă", prin care se imprimă operei finite esenţa şi structura puterii plăsmuitoare artistului, care, în totalitatea sa ca fiinţă în acţiune, este orientat prin raţiune şi sentiment. Formulările raţionale sînt necesare în momentul creaţiei, dar nu şi suficiente. Ele reflectă o unilateralitate spirituală, ce ar reda o lume diminuată, parţială, în locul uneia complexe şi viguroase, din care să rezulte generalul uman prin particularul operei. În această ordine de idei, Lucian Blaga susţine : „Nu numai cu raţiunea materială va trăi omul, ci şi cu duhul". (Blaga, L., *Încercări filosofice*, Edit. Facla, Timişoara, 1977, p. 52).

Scanned with OKEN Scanner

sură : și coarnele dracilor, și cozile galbene. Acolo numărul stăpînește în întocmiri, în sinoade, în bolți și în clădiri ... Privește numai cu luare-aminte semnele roșii de pe pergamentele astea afurisite : unele țapene, altele șerpuitoare și-ntortocheate. Orice număr pare o iscălitură schimonosită de drac. Uite, numărul ăsta trebuie să fie iscălitura lui Mamon, că are burta mare. Asta a lui Scaraoțchi, că e subțire și pare uscată de tusea cea seacă. Asta trebuie să fie a lui Molah, că se sprijinește cu îngîmfare în sceptru. Asta trebuie să fie a lui Belzebub, că-i flutură steagul nerușinării pe cap. Vezi barba mea ? Sunt bătrîn, dar socoteală în viața mea mult greșită — încă n-am făcut. Și dacă totuși fac, o fac ca în cercuri : zic unu și gîndesc trei. Mă jur pe Paraclit. În împărăția lui Dumnezeu, a socoti e un păcat ceva mai mic decît necinstirea sîmbetii, dar neapărat mai greu decît călcarea poruncii a șasea. Nu, Manole, pe mine nu mă prinzi în jocul acesta necurat. [5]

---

5 Bogumil se opune rațiunii și științei, întrucît ele sînt elemente prin care omul se împotrivește unui destin orb, străin de el, ce-l condamnă la pasivitatea credinței. Prin știință și creație omul devine stăpîn pe forțele potrivnice ale naturii și își făurește propriul său destin. Această atitudine a omului creator de opere perene este un act revoluționar, o răzvrătire împotriva convenției prin care se opune dogmei, ce proclamă credință și supunere. În subiectivitatea sa mistică, starețul nu se sprijină pe argumente sau pe logica obiectivă, ci pe analogii formale, după care cifrele se aseamănă cu demonii iadului.

Scanned with OKEN Scanner

MANOLE : *(se ridică amenințător)* Cine-mi dărîmă zidurile ?

BOGUMIL : Încotro amenințî, Manole ? Spre stînga, unde în clipa aceasta răsare o zodie nebună, spre dreapta, unde norocul apune ? Spre puterile de sus, sau spre cele de jos ?

MANOLE : În toate părțile, Părinte, în toate părțile. Sunt veșnic la început de drum. Se petrec lucruri necurate pretutindeni. Între pietrele atîtor împotriviri, care voință nu s-ar fi măcinat pînă acum ?!

BOGUMIL : *(După un lung suspin).* (Pauză scurtă). Într-o seară am ieșit pe malul Argeșului. Apele erau crescute pînă-n gura vadului. Și în năvala apelor — un sicriu plutind văzui. Apoi altul — pe urmă altul — pe urmă cinci — pe urmă zece — și tot mai multe — pe urmă fără de număr — ca o plutire de trunchiuri spre marile ferestraie. Și cum n-a fost vedenie, trebuie să cred că a fost aievea. Tot atît de adevărat e că în sat copiii nu mai cresc și țîța femeilor nu mai dă lapte. Printre oameni umblă vîntul cu veștile. Zidurile tale s-ar prăbuși, fiindcă le clatină strigoi neliniștiți. Într-o zi au dezgropat cimitirul și, ca să nu mai rămîie nici un mort în pămînt, au dat drumul sicrielor pe Argeș . . . O săptămînă întreagă au tot venit pe Argeș cele o mie de sicrie — sunînd surd ca buți hodorogite.

(cu un suspin)

Ci eu știu că nu morții răi zădărnicesc înălțarea bisericii. Mai sunt și alte puteri, mai mari decît morții răi. [6]

MANOLE : Ți-am spus, să nu mai vorbim.

BOGUMIL : Și eu ți-am spus : lasă-mă să mă rog. Dar tu nu vrei să faci jertfa, și pe mine nu vrei să mă lași să mă rog.
(se ridică)
Mă duc !
Femeile noastre au ieșit lîngă rîu la miezul nopții și au stîns lumînări în apă, pentru a dezlega blestemul, dacă e blestem. Dar nu a fost. Tu ai aprins candelă deasupra chipului mic — tot în zadar. Un singur lucru mai poate să ajute.

MANOLE : A fost odată săpat în piatră : Să nu ucizi. Și alt fulger de atunci n-a mai căzut să șteargă poruncile !

BOGUMIL : Mă duc să mă rog. Pentru tine — eu, nevrednicul — ca să învingi zădărniciile.

MANOLE : (strigă) Cum e ? Cine e ? Ce e ?

BOGUMIL : Nu e apă și nu e foc — sunt puterile ! [7]
Ele disprețuiesc întinderea locului și ies cînd vor

---

6 Practica magică și superstiția, ca o formă de religie primitivă păstrată în folclor, sînt utilizate de Lucian Blaga pentru a imprima conținutului dramei tradiția specifică spiritualității românești, conform căreia forțele răului erau silite la supunere în favoarea binelui. Scena se caracterizează printr-un umanism profund. Ea relevă participarea activă a poporului la frămîntările meșterului creator, a insului descins din rîndurile sale, ce făurește o operă utilă societății.

7 Elementele materiale apar opuse forțelor spirituale după dogma bogumilică.

Scanned with OKEN Scanner

de sub legile vremii. Le crezi aici, și ele din întîia beznă răspund. Le crezi acolo, și ele dănțuiesc cu înfricoșare în noi. Zi : Doamne, Doamne.

MANOLE : Doamne — Doamne, de ce m-ai părăsit ?

BOGUMIL : Străbătut de roșața amurgului, cobor de la mînăstire aici. După miezul nopții bat drumul înapoi. În fiecare zi mai aproape de pămînt, barba mi-o piaptăn prin spini. Acasă mă rog. Aici mă rog — și pe drum, și pretutindeni. Pentru tine și pentru biserica ta, pentru tine și steaua răsăritului. Lipsește încă ceva, dar nu suntem părăsiți.

GAMAN : (sare dintr-o dată în picioare, cuprins de panică, cu glas greu) Meștere, Meștere, Meștere. (încet de tot.) Meștere !

(Apoi, tot mai tare.)

Se deschid porțile fără de chei. Acum iese o putere ce gîlgîie, acum o zburătoare în văzduh s-azvîrle, acum o cărămidă, acum un os, acum un cap — ochi bazaochi, frunte vălătuc — toate negre, nici una curată. Asta ce-i ? A-ù, a-ù, a-ù ! *Pomilui nas, Bòje moi !* Tăria albastră a lumii plesnește, bul-bul-bul se suge balta ! Iată stihii frecate una de alta și pietre sfărîmate în fălci subtpămîntene. Huruie moara smintelilor dedesubt și se învîrte. De acolo, în pofida noastră, și de mai departe, se dă drumul sorților. Ce stați ? Ce întrebați ? Puteri fără noimă n-au de lucru și macină din stîncă făină pentru gurile morților. E o învîrtire. E un vîrtej. Și auie trist, cu amenințare, ca în noapte de început, ca în

Scanned with OKEN Scanner

noapte de sfîrşit[8] ! *Pomilui nas, Bòje moi !*
(amîndoi îl privesc cu fiori)

MANOLE : Zmeul nostru bătrîn visează rău şi ghiceşte faptele depărtărilor.

BOGUMIL : Îl ard tălpile, parc-ar călca în străchini cu lapte fierbinte pentru cîni.

GĂMAN : (agitat) Subt vrej de-acolo se aude a-a-a-a prelung, u-u-u ! De dincolo e-e-e ca un rîs. Că sunt puteri fără grai, numai aşa : i-i-i ! Puteri nebotezate şi fără de nume, prin berbeci de cetate, la faţă fără măsură, prin poreclă ruşine şi scîrbă. Le alungi cu crucea, ele răspund cu ură. *(Se scutură fantastic, împrăştiind din lînă nisip*

---

8 Găman este un personaj simbolic care întruchipează mentalitatea primitivului, ca un atribut originar al psihicului artistului creator. În viziunea lui Lucian Blaga, primitivul subordonează idei magice, care ţin loc de substanţă sau putere magică, iar aceasta este mai mult trăită decît gîndită. Puterea şi substanţa magică se transmit prin contaminarea fiinţelor similare. Astfel Găman asistă în somn, prin analogie, la manifestările spiritelor negative. El recurge instinctiv la gîndirea magică pentru că astfel îşi creează mediul originar necesar condiţiei sale de viaţă. Magicul îi dă o anume perspectivă, după care zidurile se surpă pentru că în făurirea lor nu au fost contracarate de o altă forţă mai puternică, care să se opună stihiilor. Dar Manole refuză această idee, experienţa sa este a artistului original care, prin opera sa, îşi exprimă intensitatea trăirilor. Pe plan literar, prin Găman, autorul conferă mitului o profunzime originară românească, iar prin faptul că-l opune lui Manole, conflictul dramatic cîştigă în consistenţă. Găman nu întruchipează doar un plan al conştiinţei, ci un personaj în acţiune.

Scanned with OKEN Scanner

și pămînt cu un sunet prelung, sinistru, nearticulat ; imită zgomotul, ce-l aude de subt pămînt)
a-ù, a-ù, a-ù ! ! ! Rîcîie subt pămînt, a-ù, departe, subt munte ! ! Și în împărăția de subt picioare vr-vr, vr-î-î-î-î ! ! ! A-ù, a-ù ! *(se scutură enorm, sare pietriș din lînă pe pergamente)*
Le dîrdîie dinții — se scutură necuratele, o, o ! Nu e nimeni să sprijinească zidurile ? Cu spatele vreau să le țin. Zidul se mișcă, se zbate în friguri pămîntul. Și nu sunt friguri de născare, ci friguri de prăbușire ! Vr-vr — vr-u-u-uuu ! ! ! Orăcăie în pustiire — aici broaștele, dincolo puterile marile ! Bu tăvăluc ! Cau-cau-cau !

BOGUMIL : De ce nu-l trimiți să se culce în podul cu fîn ? Prea ne sperie în fiecare noapte !

MANOLE : Smucește-l de mînecă sau toarnă-i pe rană ulei din candelă.

BOGUMIL : Păcat că are doi ochi în loc de unul la rădăcina nasului, altfel căpcăunul ar fi întreg și fără meteahnă !
(își udă mîna într-un vas cu apă și-l stropește pe față.)
Grozav se muncește. Noapte de noapte, că nu știi cum mai trăiește. Trezește-te, Gămane !

GAMAN : *(se trezește.)* O, o, *Bòje moi !*

BOGUMIL : Să nu te vadă vreun copil sau vreo femeie slabă la băierile inimii, că ia de la tine boala căderii ! ! ! Trezește-te, Gămane ! ! Te ții de mînă cu poreclitele și joci tontoroiul în jurul nostru.

GAMAN : *(își duce mîna peste frunte, prin păr, scîncind ca un copil cu un glas nespus de nefericit)*

Scanned with OKEN Scanner

O, o, o ! Sărac sufletul meu, amărîtă inima mea ! O, o, o ! *Izbàvi nas; Gòspodi !* (*se duce iarăşi la loc, se trînteşte acolo în somn*)

MANOLE : (*către Bogumil*) Mai degrabă decît credeam o să apară păzitorii de noapte, vestindu-ne prăbuşirea. Părinte, inimă de serafim îţi trebuie să nu te cutremuri de arătările lui. Stăm neajutoraţi ca nişte păsări mari speriate de tunet.

BOGUMIL : (*ascultă în noapte*) Ochiul cerului să ne păzească. Ascultă — coceni de brad cad pe şindrilă — poc, poc ! Ca un deget care bate-n coperiş. Manole, nu crezi oare că însuşi timpul zoreşte ? — Da, inimă ne trebuie — rece ! Şi mai ales ţie — sînge rece de şarpe sau serafim. Sufletul unui om clădit în zid ar ţine laolaltă încheieturile lăcaşului pînă-n veacul veacului [9]. Nu vrei să pui odată capăt acestei griji ? Ce e trupul ăsta ? Rîia sufletului. Făptuieşte, nu cumpăni ! Sufletul iese din trupul hărăzit viermilor

---

9 Bogumil este prezentat în dramă ca un mistic, aservit puterii divine, unui Dumnezeu supracategorial, la care se poate ajunge printr-o stare de extaz, mai presus de cunoaştere. Starețul face apel la supralogic, ca un refugiu din neputința înțelegerii raționale, așa încît sfatul său este străin concepției artistului, care-l respinge. Creația, după Lucian Blaga, nu este de inspirație divină. El nu acceptă misticul nici în creația mitică, ceea ce constituie un punct de susținere viabil al mesajului artistic.

Scanned with OKEN Scanner

albi și păroși și intră învingător în trupul bisericii, hărăzit veșniciei. Pentru suflet e un cîștig. Manole, fă-ți cruce largă și picură-ți pe inimă ceara aceasta topită : numai jertfa cea mare poate să ajute !

MANOLE : Din singurătate am purces să clădesc, dar veșnic în vuiet și larmă ropotul de copite subpămîntene vine cu noaptea — și în vîrtej, cărămidă de cărămidă se sfarmă. Cu uitătură din altă lume, tu îmi șoptești aceeași povață : Jertfa ! Ci eu, părinte, nu pot, nu vreau și nu pot ! ! Pentru a fi bun de-o ispravă atît de întunecată, trebuie să fi clădit mai puține altare decît Manole și trebuie să fi fost cel puțin un an călău la curtea domnească. Inima mea speriată nu e pentru asemenea fapte. Biserica mi se cere, jertfa mi se cere. O, părinte, cît e de greu ! Nicăiri gîndul nu încetează să se frămînte. Cînd văd copaci îmi zic : Iată copaci — sprijin porților. Și stau și privesc. Cer albastru cînd văd, îmi zic : De ce nu vrea fapta să mi-o binecuvînte ? ! Și mă ridic și mă uit. Pretutindeni pasul mi-l aud în biserică crescînd subt răsunetul bolților. În cîmpul dumineciі i-aud clopotele. Pe șes o văd întoarsă în apa morților. Înălțarea ei veșnic întîrzie, și pămîntul se scutură. Nimic nu ajută — ce să fac ? Totul a fost în zadar — ce începem ? Încă de-o mie de ori, lucrare de nebun înainte îmi flutură. Pînă la sfîrșitul zilelor, încă o dată și încă o dată, de nenumărate ori în deșert și iar în deșert ! Nu, din chinul acesta nu voi scăpa nici mîne, nici poimîne, și schelăria nu va rămîne

Scanned with OKEN Scanner

în dreaptă trăinicie pentru catapeteasmă niciodată ! ! [10]

GAMAN : *(scîncind.)* O, o, o, sufletul meu !

MANOLE : Suspină, Gămane, nu numai pentru adînca ta amărăciune, ci și pentru a noastră, a tuturor deopotrivă. Că suntem drepți și ni se răspunde strîmb. Și fără nădejde suntem ținuți în tinda înfăptuirei.

BOGUMIL : Eu mă duc. Cetele de sus să-ți lumineze hotărîrea. În drum mă voi ruga pentru liniștea ta, la întîia cruce. La a doua și la a treia.

MANOLE : *(îl oprește, se cufundă în gînduri)* Rămîi încă.

BOGUMIL : Ce e, Manole ? Ce cumpănești ? Ce chibzuiești ? Ce nu intră în numere ? Ce nu se lasă măsurat ?

MANOLE : Jertfa aceasta de neînchipuit — cine — o cere ? Din lumină, Dumnezeu nu poate s-o ceară, fiindcă e jertfă de sînge, din adîncimi, puterile necurate nu pot s-o ceară, fiindcă jertfa e împotriva lor.

BOGUMIL : Firește, cît timp cîntărești, așa este. Pe întîiul nu ți-l poți închipui crud, cum pe cele-

---

10 Idealul în artă îl urmărește obsedant pe Manole, care trece prin diverse și multiple procese pînă să-și atingă scopul — opera în finalitatea ei. Alegerea materialului, în care să-și transpună intensitatea trăirilor ca sens și formă, constituie o etapă importantă în cadrul procesului de creație artistică. În înverșunarea sa, Manole rămîne cu demnitate fidel sie însuși, se zbate împotriva necunoscutului și încearcă cu toate posibilitățile sale să cîștige teren pentru realizarea unei opere spre folosul omenirii.

Scanned with OKEN Scanner

lalte nu le închipui fără de minte. Dar crezi tu oare că măsuri și înălțimile, și adîncimile sorții cu plumbul atîrnat de sfoară ? Și dacă întru veșnicie bunul Dumnezeu și crîncenul Satanail sunt frați ? Și dacă își schimbă obrăzarele înșelătoare, că nu știi cînd e unul și cînd e celălalt ? Poate că unul slujește celuilalt. Eu, stareț credincios, nu spun că este așa, dar ar putea să fie. Și-atunci, toate socotelile minții stîngace sunt fără de rost și singură stăpînitoare rămîne credința sîngeroasă, pe care noi oamenii o aducem cu noi din întunecime de veac. Cine vrea jertfa ? Întrebările noastre nu răzbat pînă-n prăpăstiile albastre, de unde ni s-ar putea răspunde, de aceea în nici o vorbă de-a mea nu vei găsi nici o umbră de întrebare. Noapte bună, meștere ! Voi întîlni hotărîrea ta la cea din urmă cruce. [11]

(îi pune mîna pe umăr, așteaptă)

MANOLE : *(nu răspunde)*

BOGUMIL : Noapte bună, meștere.

---

11 Ideea mistică fiind supralogică, argumentele stareţului sînt iraţionale, ca un principiu al conduitei celui ce se află în slujba dogmei. Dar mai importantă ni se pare viziunea lui Lucian Blaga despre religie, ilustrată din perspectiva concepţiei populare. Poporul acceptă doar evidenţele întîlnite şi acumulate în activitatea practică profesională şi socială. Lui îi este specifică cunoaşterea comună în cadrul căreia se operează cu automatisme mintale derivate din experienţa cotidiană. Astfel Dumnezeu este întruchipat în mod laic, cu apucături perfide, iar în înţelegere cu Satanail, el se opune omului.

Scanned with OKEN Scanner

MANOLE : (frînt) Noapte bună. Mi-așa de greu, părinte . . .

BOGUMIL : *(iese prin ușa din stînga)*

SCENA II

(Manole, Găman)

MANOLE : *(în picioare lîngă masă, pune mîna pe chipul mic al bisericii)* Povara bisericilor și-o ține pretutindeni cu umilință pămîntul. Grea este țara de lăcașuri sfinte. De lemn sau de piatră, ele stau neclintite cum e carul cel mare deasupra furtunei. Numai pentru minunea mea nu se găsește var destul de tare s-o lege, și piatră necuprinsă de blestem s-o sprijinească subt ceruri. Unde-i piatra care nu se va clătina și unde-i Zidarul cel mare ? Prin pămîntească alcătuire — slăvindul, m-am depărtat oare prea mult de el ? — Trăim în neștire și poate că totul se-ntîmplă la fel. [12]

GĂMAN : *(sare în panică)* Meștere, Meștere, Meștere ! *(încet)* Meștere ! *(se scutură)*

MANOLE : *(stă neclintit în tristețe)*

---

12 Activitatea artistică este precumpănitor rațională (conținut, scop, tendințele creației etc.), ea implicînd și elemente inconștiente (intuiția, inspirația, impulsuri subconștiente etc.). Neliniștea productivă și tensiunea interioară a artistului este opusă postulatelor și profețiilor preotului, căruia realitatea i se refuză, iar conflictul de idei dintre personaje contribuie la declanșarea forței creatoare a meșterului.

Scanned with OKEN Scanner

GĂMAN : U-u-uuuu ! Se umflă gușile ! Scrîșnește ca din măsele grozave — ies flăcări din foi ! Încăierarea nu se oprește. Neguri se vînzolesc. Spre noi, vîrtejurile cresc. Întinde-ți mînile ! Îndoaie-ți genunchii ! ! E ziua de apoi ! *Bòje moi, Boje moi !* [13] Cine mă trimite de aici ? Rămîn aici, Manole, lîngă tine rămîn. *(se trezește)* Ce faci, Manole ? Nu mai fi trist ! *Gòspodi, pomòlimsea* ! Biserica ta astăzi încă nu e nimic — dar cineva ne numără pașii.

MANOLE : Da. De jos ni se numără, dar de sus — nu.

GĂMAN : (*privește cu uimire bisericuța*)

Ce-i biserica ta ? Și ce vor schimonositele, deșiratele și coclitele ?

Ce gînduri, Manole ? Cu adevărat de nici un folos nu este să ne tot întrebăm. Meștere, să nu mai tîlcuim. Manole, sunt mai bătrîn decît — Manole, de sfîrșit nu sunt departe. Meștere — biserica ta — mă vreau clădit în ea eu ! Sufletul

---

13 În critică literară, Găman este considerat un reprezentant al evului mediu românesc. Astfel Ion Marin Sadoveanu îl considera un „...zmeu al pămîntului acesta, zmeu vechi — pămîntul însuși frămîntat în barbaria și vechimea lui de același apocalips al unei credințe răsăritene, pentru lauda căreia trebuie să se înalțe biserica. «*Pomilui nas, Bòje moi* !» Gîngăvitul dureros și inconștient al zmeului lunatec, care în acest întunecat ev mediu al nostru, mormăie slavonat (...) e ornamentul necesar și caracteristic." (Sadoveanu, Ion Marin, „*Meșterul Manole, dramă în cinci acte de Lucian Blaga*, în „Gîndirea", IX, nr. 4, apr. 1929, p. 158.) După părerea noastră

Scanned with OKEN Scanner

meu s-o tot ocolească, abia şoptind şi abia mişcîndu-se, ca o boare bătrînă şi fără de moarte.

MANOLE : Totul e în zadar. Tu eşti zmeul meu nebun şi sfînt. Culcă-te, sau întoarce-te iar. Întoarce-te iar de unde ai venit. În pădurile cu bărbi şi cu iezere — e locul tău, unde sălbăticiuni îşi bagă botul în sicriul apelor. În bruma ochiului vîrsta ţi-e scrisă, şi-n glas ! Numeri mult peste o sută de ani ? [14]

(v. şi replica următoare) Găman este întruchipat mult mai uman decît starețul. Oferta sa este de o măreţie eroică, specifică omului cu conştiinţă morală izvorîtă dintr-un umanism originar. Prin atitudinea sa, Găman tinde spre nemurire, dar şi spre salvarea unei alte vieţi, ca o comportare părintească. Este capabil de autosacrificiu în favoarea copiilor. El se vrea un reprezentant al stratului mumelor, căruia magia nu îi este străină. Astfel, personajul este o expresie a generozităţii arhaice a neamului nostru, care aspiră la realizarea unor valori perene.

14 Lucian Blaga creează o imagine a spaţiului originar de existenţă a poporului român, din care viziunea „paradisiacă" nu lipseşte. Dar aceasta ne transpune, prin mit, într-o epocă îndepărtată, în care omul a trăit în interdependenţă cu natura. Imaginea lui Găman aduce cu zeul Pan autohtonizat, cum apare el creionat în volumul de poezii *Paşii profetului* (1921). În piesă el este conceput ca un însoţitor al meşterului, ca un alter-ego al conştiinţei sale, obligîndu-l prin prezenţa sa să ţină cont de cerinţele epocilor străvechi pentru a nu se îndepărta de specificul naţional. Găman este prezent, ca personaj, doar în etapa frămîntărilor artis-

Scanned with OKEN Scanner

Zmeule, pădurosule, bunule, ce înseamnă puţinul că ne dăruim pe noi alături de jertfa cea mare, ce ni se cere ?
Şi ni se cere jertfa cea mai mare.
Culcă-te şi dormi.

GAMAN : Dorm, dorm. Cu urechea pe sorbul pământului.
(se culcă iar în colţ, scîncind)

MANOLE : Dormi numai, dormi, că eu rămîn de pază. *(se aşază la masă)* Înăuntru un gol se deschide — mîhnire fără întrebări. Deasupra întuneric se-nchide — deznădejdea nesfîrşitelor încercări. Mi se mistuie somnul şi sîngele. Ar trebui să-nchid ochii, dar pleoapele de lume nu mă despart. Lăuntric, un demon strigă : Clădeşte ! Pămîntul se-mpotriveşte, şi-mi strigă : Jertfeşte ! Ah, Doamne, totul e încă neîntrupat. Jos, apele se răscoală împotriva pietrelor reci. Sus, stihiile se ridică împotriva legii de veci. În adînc, vifore prind să necheze. Nici o încercare nu vrea

---

tului legate de proiectul creaţiei. De aceea dispare în actele II, III şi IV — în care construcţia se încheagă şi se desăvîrşeşte — ca să reapară în ultimul act, nu numai din nevoi compoziţionale, ale armoniei formei, ci pentru ca puterea sa vizionară să anticipeze deznodămîntul, întărindu-i lui Manole hotărîrea de a renunţa la viaţă, întrucît după concepţia justiţiară a poporului jertfa omenească trebuie plătită cu aceeaşi jertfă.

Scanned with OKEN Scanner

să-nceteze. Visul s-a tot îndepărtat spre veşnicul niciodat' [15].
(Intră Mira.)

SCENA III

(Manole, Mira, Găman)

MIRA : (*vine din dreapta, apare în uşă într-o simplă cămaşă lungă, desculţă*)
Manole, pot să viu ?

MANOLE : Vino, Mira, vino.

MIRA : Nu mai e nimeni aici ?

MANOLE : Stareţul a plecat.

MIRA : Şi mătăhala ?

MANOLE : Doarme.

MIRA : Să viu ?

MANOLE : Vino.

MIRA : (vine în odaie) Nesuferitul acela, bine c-a plecat ! Ce-aţi tot vorbit ? (*stinge, sărind, pe rînd luminările*) Am tras cu urechea la voi, dar n-am prea înţeles... cînd şi cînd cîte-un cuvînt...

---

15 Frămîntările lui Manole sînt cele ale creaţiei, redate de Lucian Blaga printr-o mare intensitate tragică, pe fondul încercărilor vieţii, prezentate aici într-o formă metaforică. Zbuciumul este bine conturat artistic, autorul face o introspecţie a psihicului artistului într-un moment culminant al creaţiei în genere, şi prin aceasta depăşeşte cadrul legendei transpunînd totul în planul creaţiei artistice. Prin frămîntările sale, Manole reprezintă artistul care se opune forţelor ostile muncii creatoare.

Scanned with OKEN Scanner

deznădejde . . . Paraclit . . . socoteli . . . ziduri . . . credință . . . suflet . . .
(la fiecare cuvînt suflă cîte-o lumînare și o stinge strengărește)
pămînt . . . Nu vreau să mai știu nimic de toate astea . . .
Ce încurcătură de graiuri ! Om să fii — să înțelegi ceva [16].

16 Mira este personajul feminin care cucerește prin farmecul ei natural. Despre ea, Ion Marin Sadoveanu spune: „. . . socot acest personaj ca pe cel mai izbutit rol de ingenuă din literatura dramatică românească, și printre cele mai bune din literatura dramatică străină" (*op. cit.*, p. 160). Ca reprezentantă a poporului, Mira gîndește empiric. Puterea ei de observație dublată de analogia spontană o ajută să facă legătura între aspecte și momente depărtate și disparate ale unui complex empiric, între care în mod științific nu se poate stabili o legătură. Este modalitatea de orientare a omului din popor într-un anume spațiu și timp calendaristic. De aceea Mira rămîne dezorientată în lumea omului de știință, a artistului, a starețului („Stafia întunecată") și a lui Găman („mătăhala"). Limba lor ca sistem de referință e considerată o „încurcătură de graiuri". Mira are și un pronunțat simț stilistic. După concepția lui Lucian Blaga, puterea de stilizare este o trăsătură specifică a poporului nostru. „Nu e arta noastră populară și astăzi încă o artă care înlocuiește detaliul cu abstractul ? Țăranul stilizează la fiecare pas. Cînd își pictează icoanele pe sticlă sau pe lemn. Cînd își țese scoarțele. Cînd își clădește bisericile" (*Încercări filosofice, op. cit.*, p. 190). Așa se explică faptul că Mira va participa la realizarea estetică a operei soțului ei, prin simțul acesta stilistic, care-i conferă o anume sensibilitate și contribuie la completarea profilului său uman.

Scanned with OKEN Scanner

MANOLE : Vino, Mira. Nu le stinge pe toate.

MIRA : Pentru noi, lumina ceea din colț ajunge. Nu crezi ?

(se așază la el pe genunchi și-și bagă mîna în părul lui)

Meșterul meu era pe cale să se certe cu cerul ?

MANOLE : (*o privește lung*)

MIRA : Și te-ai dat la descîntece — uite, ai presărat nisip pe pergamente.

MANOLE : E din cojocul lui Găman. Cînd se scutură, iese din el colb și nisip, ca dintr-o vînturătoare.

MIRA : E grozav. (*suflă de la distanță spre singura lumînare ce-a mai rămas aprinsă pe masă*)

MANOLE : N-o stinge.

MIRA : *(ia mîna lui Manole și acopere cu ea mucul lumînării. Lumînarea se stinge)*

Vreau să nu mai visezi. Ce ții lumînările tot aprinse ?

MANOLE : Voiam să lumineze ferestrele, păzitorii să găsească drumul în noapte.

MIRA : E tîrziu ?

MANOLE : După cîntatul buimac al cocoșilor — miezul nopții.

MIRA : După oiștea Carului Mare trebuie să fie mult mai tîrziu.

Noapte de noapte starețul te ține de vorbă.

Manole, pierzi prea mult somn.

MANOLE : De șapte ani pierd credință, pierd ziduri și somn. Nici tu n-ai dormit ?

MIRA : M-am molipsit de neodihna voastră. M-am zvorcolit în cămară.

Am ieșit pe prispă.

Scanned with OKEN Scanner

Am intrat. Am ieşit.
Mai poate cineva dormi ? Namila se tot scutură, ca un munte.
Păsările din streşini stau cu ochii deschişi spre nevăzute primejdii [17].

MANOLE : Eu — aici era să bat cu pumnii în porţile de sus.

MIRA : Manole, ştiu. Tu, tu, inimă fără odihnă, gînd treaz, visare fără popas.
Mai lasă zidul. Mai lasă turlele. Rod iarăşi grijile negre ?

MANOLE : Lîngă tine blestemul nu găseşte cuvînt.

MIRA : Fruntea asta nu se mai netezeşte niciodată ?
Manole, apleacă-te şi surîzi. Uită-te- în ochii mei. Ce ascunzi în tine ?

MANOLE : Frică, Mira. Frică de drumul pe care mă găsesc. Că nu ştiu unde sunt şi unde duce. Şi nu ştiu dacă suie sau coboară.
Şi nu ştiu dacă m-apropiu sau mă depărtez. Ce bine că eşti aici ! Tu început şi sfîrşit, tu totul [18].

---

17 Ca o adevărată femeie din popor, Mira observă semnele neliniştitoare ale naturii ce devin pentru ea prevestitoare. Acestea se alătură frămîntărilor legate de creaţie pe care le trăieşte soţul ei şi fac să crească tensiunea dramatică din cugetul personajului.

18 Frica apare aici ca un sentiment al geniului creator rămas singur cu arta sa, prin care se împotriveşte transcendenţei, morţii. În frămîntarea creatoare, în nesiguranţa dibuirilor, artistul găseşte un reazem în armonia căsniciei sale. Întrepătrunderea acestor două planuri ale existenţei sale completează profilul uman al personajului. Prin ataşamentul său faţă de semeni, Manole din drama lui Lucian Blaga apare mai umanizat decît personajul legendar.

Scanned with OKEN Scanner

MIRA : Meşterul meu — visează. Pentru el femeia adusă de peste apă [19] nu e tocmai totul, dar să zicem jumătate din tot. Cealaltă jumătate e ea. *(arată spre bisericuţă)*
Şi cu drept cuvînt. Las', las', nu tăgădui ! Nu mă supăr deloc că mă pui în cumpănă cu minunea asta înfricoşată de puteri.

MANOLE : Între voi două, nici o deosebire nu fac, pentru mine sunteţi una.

MIRA : *(şăgalnic.)* Iată pentru ce în fiecare dimineaţă zic : ce bine că nu vrea să se înalţe !

MANOLE : Gîndeşti că prea mult m-aş duce să-mbrăţişez piatra, nu-i aşa ? Şi că ziua mi-aş pierde-o mîngîind bolţile. Te temi că noaptea mea ar fi o veşnică odihnire pe trepţi, iar turla, sabie între mine şi tine.

MIRA : Astea n-ar fi pricină de griji, dar s-ar putea întîmpla într-o zi — pe ea s-o numeşti Mira, iar pe mine — biserica ta. Şi zăpăceala ar fi cumplită — ha-ha !

---

19 Lucian Blaga implică în text şi motive din alte variante ale baladei. „Mira, femeia adusă de peste ape . . ." e o aluzie la un motiv de circulaţie universală, ce vorbeşte despre oraşe, biserici, în genere capodopere arhitectonice scufundate, din timpuri îndepărtate, în ape. Dintre acestea D. Caracostea analizează varianta din colecţia C. N. Mateescu, în care icoana înălţată în timpul zilei piere noaptea, se retrage în iezerul din apropiere, pînă cînd acesta este secat şi în locul său se înalţă biserica. Totodată ea apare şi ca un simbol al vieţii şi al purităţii, calităţi necesare în cazul unei jertfe atît de mari.

MANOLE : Lăcaşul prilej neîntrerupt ar fi pentru tine — de răutate şi joc.

MIRA : Nu, Meştere, iacă, glumesc, *(se uită la amănuntele bisericii)*
Întoarce-ţi puţin jucăria . . . să văd şi turlele . . . Aşa — încă puţin — în cealaltă parte. Ştii, de multe ori mă gîndesc, ce-ar fi dacă niciodată — dar nu ! Lăcaşul acesta odată va sta — deocamdată stă numai pe masă — într-o zi va sta însă şi între dealuri.
Priveşte aici, Meştere. În adevăr nu mi-e de glumă, uită-te şi tu. Ferestrele sunt prea mici, ca nişte ochi adormiţi. Turlele prea joase. Nu găseşti ? [20]

MANOLE : Da, nu zic. Ea e bucuria noastră de la început, rostită în cîntec de cărămidă şi var. Prin suferinţă pînă la urmă multe se mai pot desăvîrşi.

MIRA : Prin suferinţă ? Neapărat. Cum te cunosc, nu te-ai da înapoi nici de la una şi mai mare. Noroc că nu vine. Şi acum ? Dintr-o închipuire sau faptă să-ţi vie ? Ţi-o doreşti înadins ? Haide să ne închipuim atunci — dar mai bine nu. Te-ai supăra.

---

20 Mira participă activ la frămîntările soţului-artist şi-l ajută efectiv în desăvîrşirea proiectului, prin sugestii pline de un bun simţ evident. Fără să răspundă pe moment la observaţiile ei, în finisarea construcţiei Manole ţine cont de dorinţele Mirei. Pentru el biserica e un simbol al dragostei lor profunde şi puternice, care leagă şi mai strîns destinele lor.

Scanned with OKEN Scanner

MANOLE : Nu mă supăr — spune. Ce să-mi închipui ? Vrei şi mai mult să-mi batjocoreşti biserica, se pare.

MIRA : Nu — altceva — cum ar — fi — dacă — dacă aş pleca de la tine — şi nu m-ai — şi nu m-ai mai găsi niciodată [21] ?

MANOLE : Să-mi închipui — că tu — că tu ai pleca — şi nu te-aş mai găsi ?

MIRA : Nicăiri şi niciodată.

MANOLE : *(cu nepăsare prefăcută)* Bine, mi-am închipuit.

MIRA : Nu-i aşa, că atunci, căutîndu-mă, ferestrele bisericii s-ar căsca mai mari — — ca nişte —

MANOLE : *(o sărută cu patimă)* Ce gust nebun de sînge şi somn !
(îşi stăpîneşte o mişcare şi se face că glumeşte) Ei bine, ai plecat — şi pe urmă ?

MIRA : Pe urmă ? Pe urmă nimic — numai atît — nu ţi-e de-ajuns ? Răule ! Prin iubirea noastră au trecut zgomotoşi şi cu focuri ciudate aproape şapte ani. Plecarea nu te mai mişcă — să zicem, atunci, că fără veste aş muri. Ştiu că nici o altă femeie nu ţi-ar putea fi mîngîiere. Dar cel puţin turlele, turlele s-ar ridica atunci mai subţiri, cerîndu-mă înapoi cerului. Pe urmă, mare păcat

---

21 Printr-o intuiţie deosebită — atît prin replica aceasta, cît şi prin scena care va urma — Mira anticipează destinul lor tragic. În devotamentul ei pentru soţ, vrea să-l pregătească pentru încercarea ce-l aşteaptă, atenuîndu-i durerea. Astfel ideea exprimată nu mai surprinde. Prin aceasta, scena cîştigă în intensitate, iar Mira în profunzime umană.

n-ar fi dacă cerul nu ţi-ar da nici un răspuns. Tu ţi-ai avea în veşnică frumuseţe — biserica.

MANOLE : *(se ridică, se frămîntă, îşi frînge braţele)* Lasă-mă, Mira. Lasă-mă. Ce vrei ? Nu, nu ! Voi ridica iarăşi braţele ! Voi îndîrji înălţimile ! Blestemat să fie — blestemat — blestemat ! Mira, tu eşti lumina omului ! Nu, nu ! Mira — de ce ? Umilit de fiecare piatră care ştie cum trebuie în lume să stea, umilit de fiecare copac care-şi înalţă menirea — fără de tine m-aş . . .

MIRA : Linişteşte-te, Meştere !

MANOLE : Mira !

MIRA : Meştere, hotarele sunt departe, şi moartea de asemenea. Linişteşte-te !
Eşti un copil. Am venit la tine să te mîngîi şi am glumit.
Dar de cînd nu mai dormi, tu nu mai înţelegi.

MANOLE : Cine mă tot încearcă ? De ce mă tot încearcă ? Oh, oh ! Iarăşi am blestemat.

MIRA : Mai blastămă, — pe urmă te linişteşti.

MANOLE : Toate se clatină. Şi stăm cu frică, şi stăm cu spaimă. Vîntul cerului îmi împrăştie fumul. Între suferinţă şi aşteptare se pare că din sufletul meu încă nu am dat, ca Abel, spicul cel mai scump şi cel mai curat. De aceea darul nu găseşte drumul înălţimilor şi veşnic se întoarce iar în pămînt.

MIRA : Umbli cu gîndurile întunecate ale stareţului ? Habotnicul ăsta te-a făcut să crezi în păcate pe care tu nu le-ai săvîrşit. Parcă n-ar fi botezat ca orice creştin.

MANOLE : De ce nu se înalţă biserica ? Cum mai iau lupta cu tainele ? Unde e sprijinul ?

Scanned with OKEN Scanner

MIRA : *(urmărindu-și gîndul)* Stareţul tău e un călugăr fără Hristos. Cîteodată îmi vine să-l mătur din casă cu gunoaiele. Gîndurile lui întunecate stîrnesc altele o sută în cei de umblă cu el. Ascultă numai în toate de el . . . brrr . . . stareţul tău ! Dacă ar fi om, nu și-ar fi întors faţa de la femeie. E dracul-pustnic !

MANOLE : E drept-credincios !

MIRA : Şi în ce măsură ! Că mănîncă bureţii veninoşi crescuţi pe cruci. Cu credinţele lui încurcă un colţ de ţară [22].

GĂMAN : *(se-ntoarce-n somn)*

---

22 În expunerea contrapunctică a personajelor, Găman este opus stareţului Bogumil, iar ambii sînt într-o relaţie diferită cu Manole și Mira. Meșterul Manole îi acceptă ca exponenţi în contrast ai unor viziuni determinate istoric — Găman-arhaicul, iar Bogumil-dogmaticul evului mediu — dar îi privește detașat, distanţat de concepţia sa de creaţie. Mira are o atitudine diferită. Îl acceptă pe Găman, ca fiinţă originară, cu porniri primare, dar nu lipsit de înţelepciune și umanitate, de care se simte legată printr-o evoluţie genealogică seculară firească. Faţă de stareţ însă, Mira manifestă o atitudine ostilă, pentru că el în apucăturile sale dogmatice este contrariul naturii firești a omului și prin aceasta opus ei, ca exponentă a poporului ce trăiește într-o comuniune cu natura și se orientează în ciclurile vieţii după evoluţia ciclică a naturii. Această atitudine laică, conform căreia stareţul nu-și găsește o argumentare în concepţia populară („Cu credinţa lui încurcă un colţ de ţară") îi conferă Mirei un plus de profunzime și naturaleţe, prin care ne cucerește simpatia.

Scanned with OKEN Scanner

MIRA : *(Face semn lui Manole să tacă. Ceva îi trece prin gînd. Aşteaptă pînă ce Găman se linişteşte.)*

MANOLE : Au căzut şi cele din urmă cărămizi.

MIRA : *(Într-un fel de extaz strengăresc, sare cu picioarele pe Găman, care e întins enorm pe podele)*

GĂMAN : *(suspină şi urlă închis)*

MIRA : Scutură-te, Gămane, voinicește ca zmeii tărîmului celuilalt, încă o dată — aşa — scutură-te ! Tu eşti pămîntul marele, eu sunt biserica — jucăria puterilor ! Seninătate — vreau, nestăpîniților — că toţi sunteţi înnoraţi şi prăpăstioşi. Manole e chin. Călugărul e stafie întunecată. Tu cutremur. Ţara îngrijorare. Vreau să sfîrşească odată povestea aceasta de spaimă şi tristă nebunie.

GĂMAN : *(se scutură din încheieturi)*

MIRA : Mai din adînc, moşule, aşa, de la început, încă o dată ! Strigă *Bòje moi !*

GĂMAN : *(muge şi scrîşneşte sinistru)* U-u-u-u- ! vrrrr ! *Izbàvi nas nà sei ceas !*

MANOLE : *(asistă la această ciudată întîmplare mut, căscînd ochii mari, absent, ca pe altă lume)*

MIRA : Vezi ce bine mă ţin, şi nu sunt nici de var, nici de cărămidă. Seninătate — cînd sunt între voi ! Şi puţină lumină ! Să se ridice sprîncenele ! Inimă mai uşoară ! Manole e mohorît parcă şi-ar fi pierdut îngerii, ce-l păzeau fără simbrie. Şi tu eşti mîhnit parcă ai fi pierdut raiuri pe care nimenea nu le-a văzut. Moşule, vezi ? Nu m-am prăbuşit. Trupul meu e întreg, arcurile întinse, os nu s-a spintecat, stîlpii sunt drepţi ! Răbdare numai întunecaţilor. Şi într-o zi nici biserica

Scanned with OKEN Scanner

n-are să se mai năruie. Cum ar putea să stea, dacă nimenea nu lucrează rîzînd la ea [23] ? *(sare de pe Găman)*

GĂMAN : *(se ridică pe un cot, cu sunete de durere, nearticulate)*

MIRA : *(cu îngrijorare, se apleacă spre el)* Ce obosit eşti, moşule ! Nu te-am văzut niciodată aşa de obosit. Iartă-mă că te-am trezit.

GĂMAN : O-o-obo-sit — *Gòre mi, gòre nam !* În văzduh a crescut pe spatele meu o biserică. O, o, o, de ce nu m-ai luat, Doamne, un ceas mai devreme ? Vai nouă, Meştere ! O, o ! Vino, fiinţă tînără, viaţă fără pereche, la zmeul vostru, vino. Mare durere simt, şi oboseală ca de sfîrşit !

---

23 În compasiunea ei pentru frămîntările soţului, Mira vrea să pună capăt suferinţelor lui. Fiinţă cu o putere de pătrundere subtilă, ea intuieşte reuşita viitoare, terminarea bisericii, iar pentru a-şi îmbărbăta soţul, înscenează această imagine revelatoare ce nu poate fi destrămată de puterile opuse, existente în Găman. Condiţia înfăptuirii operei este „seninătatea". Numai un om echilibrat, care nu se întunecă în faţa greutăţilor vieţii, ci le înfruntă prin acţiune, va dobîndi izbînda. În această viziune Lucian Blaga a transpus atitudinea poporului nostru cu privire la etica muncii. Iar Mira, în seninătatea şi grija ei pentru Găman, evidentă în replicile următoare, este autoarea morală a hotărîrii lui Manole de a jertfi un om. Astfel simetria compoziţiei primeşte o subtilă motivaţie în planul interior al dramei, după care atît Manole cît şi Mira se autosacrifică. Mira — în această scenă anticipativă, care-i dă tărie lui Manole pentru a lua hotărîrea jertfei — iar Manole în final, pentru a rămîne credincios aspiraţiilor sale de artist şi om.

Scanned with OKEN Scanner

MIRA : Vreun rău ți-am făcut ? Am călcat prea greu ?

GĂMAN : Nu, nu. Nici un rău. *Preblàghi, gòspodi !*

MIRA : *(îl mîngîie)* Nu-i așa că nu ți-am făcut nici un rău ?

GĂMAN : Nici un rău, nici un rău... Mersul întîmplărilor nu se poate schimba... Lasă-mă să-ți sărut picioruşele, tu — înger, tu copil, tu piatră. *(îi sărută picioarele)*

MIRA : Călcîiele mele și Mira piatră ?

GĂMAN : Să tăcem, să tăcem. Visul se izbîndește, dar liniștea, liniștea n-o mai găsim.
(recade cu capul la pămînt, într-un sughiț și plîns bătrîn)

MANOLE : O sută de ani n-a plîns niciodată. Apă moartă din ochi îi curge, nu vom înțelege niciodată de ce. Lacrimi adunate în el o sută de ani, le plînge acum. Nu vom ști niciodată pentru cine.

MIRA : Gămane, ce e ? De ce nu vorbești ? Dacă te vindecă, sărută-mi și mînile. Uite-le !

GĂMAN : Picioruşele vindecă, mîna alină. Pentru puțin. Gîndul se împlinește, dar pacea n-o mai întîlnim.

MIRA : *(îl mîngîie)*

MANOLE : Noaptea asta o simt așa de grea ! Păzitorii nu mai sosesc.

GĂMAN : *(se liniștește de tot)*

MIRA : *(se ridică cu spaimă)* Ce-a fost ? Ce-a avut ? Despre ce-a vorbit ?
(Ușa se deschide, intră șase zidari, în cioareci, dar cu trupurile ca de aramă, goale pînă-n brîu, cu făclii.)

Scanned with OKEN Scanner

SCENA IV

(Manole, Mira, Găman, cei şase)

TOŢI ŞASE [24] : *(gîfîind)* Meştere !

ÎNTÎIUL : Meştere, pămîntul nu ne mai sufere.

MANOLE : Nici noul amestec n-a ţinut ?

AL DOILEA : N-a ţinut.

MANOLE : Răul e în noi toţi.

AL TREILEA : Pietrele au sărit !

AL PATRULEA : Rîul a sfîrîit parc-ar fi trecut prin matcă de jar. Aburi s-au ridicat. Rîul s-a făcut nor deasupra. Nu mai călcăm prin partea locului.

AL CINCILEA : Am clădit pe pămînt nărăvit.

---

24 Creaţia este un proces complex ce impune o activitate de transformare prin care se relevă anumite semnificaţii. Ea este un act unitar, manifestînd interdependenţa dintre latura ideală (idee, concepere, proiectare etc.) şi cea materială (execuţia practică). Astfel, în înălţarea construcţiei, zidarii se supun aceluiaşi scop şi sînt aleşi pentru că sînt talentaţi în făurirea operei arhitectonice. În această ordine de idei sîntem de acord cu V. Mîndra, care susţine : „Un rol considerabil îl joacă în realizarea atmosferei grupul celor nouă zidari, care alcătuiesc, pe glasuri şi strune variate, un cor temerar, cu instabilităţi şi reveniri semnificative, închipuind în reacţiile lor sensibile o anumită generică. Zidari prin vocaţie spirituală, dar de fapt emisari ai mulţimii anonime (printre care un cioban, un pescar, un fost călugăr, un fost ocnaş), calfele lui Manole reprezintă, în mişcări ceremonioase de oratoriu, pendularea dramatică a unei minuni, săvîrşite în numele omenirii“ (Mîndra, V., „Teatru“ XIV, nr. 1, ian. 1969, p. 68).

Scanned with OKEN Scanner

MIRA : Din nou totul s-a prăbușit ?

AL ȘASELEA : Cu lumini și lucruri spurcate, cu oase scormonite de sub lespezi. Altădată s-a prăbușit, în noaptea aceasta pietrele au fost zvîrlite în văzduh. Luna a fost mai roșie deasupra. Și apa a amuțit dedesubt. În jurul picioarelor am simțit ca un aluat, am slăbit din genunchi și-am căzut.

AL DOILEA : Roți de foc am văzut învîrtindu-se.

AL PATRULEA : Cuptoarele noastre de cărămizi au fost în flăcări, dar s-au dărîmat și s-au stins.

AL CINCILEA : O noapte fierbinte ca niciodată.

ÎNTÎIUL : Gîtlejul morilor a secat.

AL DOILEA : Nici o ființă nu și-a găsit somnul.

AL TREILEA : Am fugit goi ca arama pe cîmpuri.

AL ȘASELEA : Va trebui să căutăm alt loc pentru biserică.

AL DOILEA : Aici e gura iadului.

MANOLE : O astupăm.

AL ȘASELEA : Cu toate bisericile țării nu vom putea-o astupa.

ÎNTÎIUL : O gură de iad e tot locul unde călcăm.

AL DOILEA : Altădată omul cînta numai — pietrelor, și pietrele se clădeau singure în cetăți. Și cetățile acelea erau păgîne. Astăzi durăm cu sudoare fără de cîntec biserici creștine. Pămîntul nu le suferă, sau Domnul nu le primește ?

AL ȘASELEA : Meștere, să vorbești cu Vodă.

MANOLE : *(tace enigmatic)*

AL PATRULEA : Să vie Vodă, să păzească o noapte zidurile cu noi. Să vadă cum piatra se mișcă și rîul se suge în pămînt.

Scanned with OKEN Scanner

ÎNTÎIUL : Să vie Vodă, să vadă că nu suntem noi de vină.

MANOLE : Știința noastră nu ajunge pînă unde se-ntinde vina noastră.

AL DOILEA : Nu pricepem, Meștere, ce vrei să zici. Ne-am făcut datoria cu iubirea cu care ne-am încîntat de biserica ta. Din cîmp, din apă și plai ne-ai ales nouă la număr. Am venit în pas după tine și te iubim. Ne încredem în planurile tale, dar pămîntul e pretutindeni împotriva noastră, cu vrăjmășie năprasnică. Și acum încremeniți ne uităm unul la altul și cu inima împuținată ne întrebăm de vină. A cui e vina ? Am încercat cu grijă temeiul clădirii. Am cîntărit. Am măsurat.

AL TREILEA : În lung și în lat. Nimic n-am uitat. Și de săptămîni, nici o noapte nu am dormit. Măcar de ne-ar înghiți odată pe toți !

MANOLE: Ceilalți unde-au rămas ?

AL DOILEA : I-a topit oboseala subt brazi.

MANOLE : Să ne întoarcem.

AL ȘASELEA : Nu ne mai întoarcem. Manole, ne-ai luat, ai făcut cerc de cretă în jurul nostru, și în fața ochilor uimiți ai tras o dungă albă dreaptă. Ani mulți am tot privit dunga cu care ne-ai îndrăcit. În ocolul de vrajă am fost blînzi cum sunt cocoșii de casă. N-am mai văzut nimic, nici la dreapta, nici la stînga. Dar acum ne-am trezit. Totul se descoperă a fi înșelăciune. La locul prăpădului nu ne mai întoarcem.

MIRA : *(sare la Găman)* Zmeule, trezește-te, că oamenii vor să se lapede.

Scanned with OKEN Scanner

GAMAN : *(oftînd și șuierînd, se ridică, se scutură sinistru)*

U-u-uuuuu ! aù-aù-aù ! ! Broaște orăcăie aici, dar dincolo puterile marile !

ZIDARII : *(încremenesc)*

GĂMAN : *(se scutură)* Cu glas tare pînă la cer, cu lacrămi mari pîn' la pămînt, lîngă zid să stați, cîte nouă speriați, cîte cinci speriați, cîte un speriat și să strigați. Prăpădul de e din pricina oaselor și a morților, să mușcați din lumînările morților ! Prăpădul de vine de la puteri, Manole, seară de seară, pe scară de ceară ajutorul Sîmpetrului, tăind cruce în piatră, să-l ceri ! Dacă vina e din apă sau din pucioasă, precum se cuvine patru evanghelii citind să le siliți la potolire și lepădare de sine ! Ce-a fost rostit să rămîie și pentru mîne, și poimîne spus. Descîntecul e de la noi, harul vine de sus !

MANOLE : *(rînjește desfigurat)*

Ha-ha ! Cine șovăie ? Cine se-ncruntă ? Cine rămîne ? Cine se-ntoarce ? De-acum să nu mai gîndim, alt nu ne rămîne. De-acum să tăcem, că încercări și mai grele ne-așteaptă la capătul drumului, cu ce înfățișare și cu ce sfîșiere — Doamne !

(își sfîșie brațele. Către Mira)

Viață fără pereche, du-te odihnește-te. Nu știu cînd mă întorc. Nimic nu mai știm. Nici cînd sfîrșește potopul, nici unde s-arată semnul învingerii. Și nu știm cine dintre noi îl va vedea și cine nu. *(către oameni)*

Scanned with OKEN Scanner

Să mergem la locul prăpădului.

GAMAN : Vai nouă, Meștere. *Izbàvi nas, Gòspodi ! (ies toți, clătinîndu-se, obosiți și cu sufletul frînt)*

MIRA : *(rămîne cu pumnul crispat la gură, suspinînd adînc)*

Scanned with OKEN Scanner

ACTUL AL DOILEA[1]

Ruinele bisericii veşnic reîncepute. În fund, munți și păduri. Dimineață, dar încă întuneric. Manole iese din afundătură, cercetînd temeliile ruinei. Cei nouă zidari dorm. Se face repede lumină. Cîțiva zidari se trezesc.

---

1 Dacă în Actul I este formulată ideea jertfei, ca şi frămîntarea meşterului — ceea ce-l determină pe Manole, personalitate creatoare, să caute soluţia ieşirii din impasul condiţiei de viaţă a omului-artist, pe care Lucian Blaga o concepe ca o unitate între geniul creator şi omul obişnuit (Manole nu-şi dezice arta, dar nici omenia, nu se retrage în sfere înalte, ci îşi îndeplineşte chemarea sa de artist şi obligaţiile de soţ) — actele II, III, IV şi V prezintă implicaţiile celorlalţi care sînt chemaţi să ia parte la jertfă. Fiecare act include momente dramatice de o mare intensitate, ce pot constitui tot atîtea etape ale procesului de creaţie. Astfel, în Actul al II-lea, luarea deciziei şi scena Jurămîntului sînt momente sugestive în care mitul este îmbinat cu frămîntarea psihică a creatorului de artă.

Scanned with OKEN Scanner

SCENA I

(Cei nouă zidari, apoi Manole)

UNUL : Ce tot cercetează Meşterul Nenoroc ? Măimăi, amarnic s-au zvîrcolit măruntaiele muntelui ! Pietrele au pornit de-a dura, spre locurile de unde au fost luate.

ALTUL : Şi cum se linişteşte tot cînd dă dimineaţa !

ALTUL : Ce locuri de groază ! De şapte ani tot umblă Anticrist prin ţară. Mai ştii, poate de aceea nu stă nici lăcaşul acesta. Nişte ciobani l-ar fi văzut la o stînă părăsită. Anticrist îşi mulgea caprele cu ugerii plini de venin. Alţii l-ar fi văzut într-o mînăstire, unde face pe sfîntul şi îşi ţine maţele într-un pahar. După alţii, Anticrist umblă prin Valea Oltului, în chip de vlădică călător, şi împarte cu mincinoasă punere de mîni darul preoţiei.

ÎNTÎIUL : Aici nenorocirea vine de — jos. Din cîtă piatră s-a măcinat fără noimă, s-ar fi putut ridica şi zece biserici. Car după car aruncăm, pămîntul totul înghite. Privim neştiutori, în jnepeni, pînă la glezne. Dedesubt nici nu visăm ce bezne.

AL DOILEA : Manole nu ştie ce să facă. Să se bizuie pe măsurări sau pe rugăciune ?

AL TREILEA : Cu un ochi tot măsoară, cu celălalt se roagă. Nu rîde cu nici unul. Lăcrimează cu amîndoi.

ÎNTÎIUL : Ceva hotărîtor se petrece în el.

AL DOILEA : Solia izbăvitoare de la Vodă întîrzie. În două zile ar fi putut să sosească de zece ori.

ÎNTÎIUL : Să nu ne mai înşelăm cu nici o nădejde, fraţilor.

Scanned with OKEN Scanner

MANOLE : *(vine în mijloc, cufundat în gînduri)*
AL TREILEA : Ai asudat sînge, Manole ?
MANOLE : *(frînt, dar se redobîndește.)* Încă nu. *(Se aude un corn)* Vine trimisul lui Vodă. *(Mișcare între zidari, toți se trezesc.)*
ÎNTÎIUL : S-a auzit sunet vestitor.
AL PATRULEA : Un nechez a străbătut prin cetini.
MANOLE : Luați tîrnăcoapele, să alegem încă o dată ce e bun din ce e rău.
ZIDARII : Ce e bun se molipsește de ce e rău, și nu mai rămîne nimic bun. *(încep să sape)*
MANOLE : Din ce parte au ieșit flăcările ?
AL DOILEA : Din ce parte n-au ieșit ?
MANOLE : Să ridicăm lespedea.
CÎȚIVA : *(încearcă, dar nu izbutesc)*
MANOLE : Cine coboară să cerceteze temelia ?
ÎNTÎIUL : *(către al cincilea)* Du-te tu, Zevedei. Care sfînt n-a avut suflet, și totuși face minuni ?
AL CINCILEA : Sfînta cruce. Dar aici nici ea nu ajută.
MANOLE : *(către altul)* Du-te tu, Petre.
AL PATRULEA : Ieri a intrat un cîne în gaură și a murit, mut, fără lătrat.
AL ȘASELEA : Manole, aici nu mai e nimic de văzut, nimic de cercetat.
AL ȘAPTELEA : Vine solul.
MANOLE : Vodă e om ca noi, și el o unealtă în mîna puterilor necunoscute. Oricum ar fi, bună sau

Scanned with OKEN Scanner

rea, vestirea s-o primiți fără cîrtire. Puneți încă o dată nerăbdării voastre zăgaz [2].

AL ŞASELEA : Nu, Meştere !

AL OPTULEA : Nu, Meştere !

TOŢI : Nu, nu !

SCENA II

(Cei dinainte, Solul, doi suliţaşi)

SOLUL : *(vine din fund, cu doi suliţaşi)* Dimineaţă bună, păzitori de răscruce. *(prefăcîndu-se)* Vin de la curte. Nu mi-aţi putea răspunde pe unde se ţine Manole cu ai lui ?

MANOLE : Manole — sunt eu !

SOLUL : Atunci nici biserica cea bîntuită de faimă nu poate să fie departe, mai sus, sau mai în vale ? Dar gluma la o parte ! Îmi place să trăiesc din zicale. Ziua bună se cunoaşte de dimineaţă, cum însă cea de azi e plină de ceaţă, nici solia nu poate să fie mai luminoasă ! Totuşi, din partea lui Vodă — multă sănătate !

MANOLE : Aşişderea îi dorim şi noi prin mijlocirea ta. Rău ne pare doar că Vodă n-a venit şi el. Ar fi priceput multe, dacă nu din cuvintele noastre mai prejos de adevăr, atunci din graiul fără cuvinte al tărîmului, care este adevărul însuşi.

---

2 Manole este o personalitate artistică ce se vrea respectat şi ca om. Zădărnicia construcţiei slăbeşte încrederea calfelor, cît şi a curţii şi a lui Vodă în puterea creatoare a Meşterului. Această stare de lucruri este ruptă prin decizia lui Manole de a jertfi o fiinţă tînără şi pură.

Scanned with OKEN Scanner

Pentru toate suntem aici dureroasă mărturie.

ÎNTÎIUL : Mărturie stau mînile noastre, care nu mai sunt mîni de om.

AL DOILEA : Iată mîni de buturugi.

AL TREILEA : Cu noduri la încheieturi, de muncă.

AL CINCILEA : Cu unghiile strivite.

AL ŞAPTELEA : Cu pielea tăiată de brazde cu suc roşu.

AL OPTULEA : Suferim — destul, odihna nu ne priește.

AL NOUĂLEA : Ochii ne dor de plagă egipteană.

AL PATRULEA : Suntem mîncați de var pînă în oase, ca de boala biblică a celor aruncați dincolo de cetate.

MANOLE : Mîhnirea lui Vodă e de-nțeles. A prăpădit aur crud şi aur topit, şi-a dijmuit comorile şi a rămas cu un gorgan netrebnic de pietre. Dar întîmplările mai presus de vrerea noastră.

SOLUL : Ce vrei ? Ce întîmplări ? Vodă de la un timp tot aşa spune : alți domni au nebuni de curte, eu am pe Manole. Domnița însă găsește că pentru nebunia asta creştinească s-a cheltuit mai mult decît pentru ulii de vînătoare îmblînziți de Papa şi mai mult decît pentru zugravii aduşi din cetatea zidită pe apă, ceea ce, oricum, nici în capul ei frumos nu intră şi nici în capul urît al sfetnicilor [3].

AL ŞAPTELEA : Să căutăm alt loc ! !

---

3 În această scenă Manole este opus ignoranţilor în materie de artă incapabili de a pătrunde semnificaţiile ei profunde cît şi de a înţelege frămîntarea artistului, expus astfel capriciilor lui Vodă, ale domniţei şi ale sfetnicilor.

Scanned with OKEN Scanner

SOLUL : Vodă vrea rodul. Domnița nu mai așteaptă. Strămoșii lor, aduși oseminte legate pe cai, de dincolo de cumpăna apelor, se odihnesc acum aici în munte. Locul e pentru totdeauna hotărît. Altul nu se va mai alege, căci am rămas de pomină în cronici, care nu pier deodată cu cenușa noastră păcătoasă. Manole, trebuie să-ți reamintesc cu dojană că învoiala a fost făcută pe doi ani, și nu pe șapte. Cinci ani ți-a dat Vodă mai mult, și pentru altă nădejde încă nici temelia nu e așezată.

MANOLE : Dojana e cu dreptate, dar ar trebui să te duci cu ea în pămînt, să le spui puterilor pe cari le privește.

SOLUL : Spuneți voi, ce doriți ?

TOȚI : Alt loc ! Alt loc ! Alt loc !

SOLUL : Vodă a fost răbduriu și darnic și bun. Mai mult nu poate s-aștepte.

MANOLE : Furia subt pămînt e fără margini și nu mai sfîrșește.

TOȚI : Alt loc !! Alt loc ! ! ! Aici nu mai punem mîna pentru faptă !

SOLUL : Vodă nu mai crede. Al cîtulea loc e acesta ?

MANOLE : Vodă nu mai crede. Ați auzit, zidari ? Truda noastră nu mai găsește crezămînt. Pentru alte încercări am mai găsi putere în noi, dar crezămînt la alții nu.
(către sol)
Ăsta-i cel din urmă cuvînt ?

SOLUL : *(neclintit)* Cel din urmă.

MANOLE : Cu solie domnească, cleștele sorții se strîng. Zidari, ați înțeles ? Vodă nu mai crede. De nicăiri nu mai putem aștepta nimic !
(către sol)

Scanned with OKEN Scanner

Sol înalt, care stai între doi sulițași ca între rău și bine, sol pentru noi atît de trist, sol venit din nepăsare ... du-te ... la ... Vodă ... și ... din partea ... mea ... vestește-i ... că Manole ... nebunul de curte — ha-ha —

(sfîșietor)

Frați întru tristețe ... ne muncim goi ca diavolii, și truda noastră e socotită nerozie pentru petrecania curții ... Suntem puși în rînd cu stîrpiturile cărora li se toarnă oțet pe gîtlej ca să rămînă mici pentru batjocura domnițelor. Tinere aprod, du-te ... du-te la Vodă ... și spune-i ...

AL ȘASELEA : Ce vrei să făgăduiești ? Manole ! Nu, nu !

MANOLE : *(trist)* ... că în curînd se va închina în biserică cu toate domnițele judecătoare din cuget mult prea ușor.

SOLUL : Ce înseamnă acest în curînd ? Vorbim în graiuri foarte felurite. Hristos a spus că în curînd va veni să judece lumea. O mie de ani și alte cîteva sute au trecut, și încă n-a venit. Fiindcă în ceruri în curînd înseamnă mult de tot. Aș vrea să știu ce înseamnă acest cuvînt între zidari mincinoși. Vodă mai dă ajutor pentru o singură încercare. Nu pentru șaptezeci, nici pentru zece, nici pentru două. Manole, înțelegi ? Numai pentru una singură.

MANOLE : Răbdarea lui Vodă o mai cer pentru trei zile. Pe urmă, sau biserica rămîne dreaptă, sau sîngele nostru se va slei.

SOLUL : Vodă mai dăruiește tot ce poate pentru o singură încercare.

Scanned with OKEN Scanner

MANOLE : A doua oară, Manole nu mai încearcă [4].

TOȚI ZIDARII : *(uluiți)*

AL ȘASELEA : Ce făgăduiești, Manole ?

AL ȘAPTELEA : Nu se poate ! Meștere, ce vrei ? Și dacă lăcașul tău totuși nu va să se ridice ?

AL CINCILEA : Ți-ai pierdut capul, Manole. Te repezi în moarte.

AL ȘAPTELEA : Domnul ne va surghiuni în Insula Șerpilor și vom pieri zdrobiți de haiducii mării.

MANOLE : *(către sol)* Ai venit sol de la Vodă, întoarce-te sol de la noi : biserica se va ridica !

AL ȘASELEA : Un singur meșter are țara, și acela-i smintit !

---

[4] Prin replicile sale, Manole se opune în mod demn și critic inerției spirituale, denunțînd superficialitatea vieții confortabile a celor de la curte, care acționează conform prejudecăților. Aceștia sînt străini de frămîntările artistului adevărat, conștient de capacitatea sa creatoare. Terminarea bisericii constituie pentru el certificarea posibilităților sale de artist și cetățean. Manole se simte răspunzător pentru chemarea sa artistică, dar și pentru cuvîntul dat lui Vodă, zidarilor și țării. Aceasta determină o tensiune dramatică în conștiința sa. Iar dorința ardentă de a termina construirea bisericii atrage după sine hotărîrea decisivă — jertfa. Ea apare ca o situație limită, dar, în împrejurările date, este singura care îi ajută lui Manole să se regăsească și să dea măsura posibilităților sale. În acest zbucium al Meșterului, Lucian Blaga a proiectat semnificația filosofică a morții anticipate, prin *ideea jertfei* ce răscolește pînă la răvășire ființa umană. Ea este concepută ca o fațetă a condiției de viață a artistului care tinde spre perfecțiune, spre absolut, prin opera creată.

Scanned with OKEN Scanner

SOLUL : Mă întorc cu vestea. În trei zile, năstrușnic cum ești, o să-i tragi domnului o năzbîtie de Păcală. Dacă ești isteț, mai poți să ajungi ceva în viața asta nefolositoare, Manole. Vodă ar fi în stare să te facă nedisputată căpetenie peste zănatici și păcălici.

AL ȘASELEA : *(către ceilalți)* Meșterul nostru e nebun. Hotărîrile lui, ieșite din minte scîlciată, încep a fi primejdioase. Ele nu-l privesc numai pe el, ci și pe noi toți.

AL NOUĂLEA : Clădirea acestei biserici, închipuite în ceas orb, întrece puterile noastre.

SOLUL : Și încă un cuvînt, Manole, din partea mea. Cititorul din ocheane al curții îți trimite prin mine horoscopul. Nu e prea vesel. Umbra ta a căzut pe planeta Vinerii. Asta înseamnă că ești primejdie pentru neamul femeiesc. De aceea, cele nouă discuri lunare ale propriei tale planete te pîndesc cu răutate. După alte semne, neîncrederea lor se va înteți, și neobrăzarea lor nu va mai cunoaște nici o măsură. Va trebui să fii isteț ca șerpii, dar blîndețea s-o lași porumbilor. Manole, mă închin [5]. *(pleacă în grabă, cu sulițașii)*

---

5 Horoscopul (tabloul poziției astrelor pe cer) pe care astrologii îl întocmeau la nașterea cuiva pentru a-i prezice soarta, este folosit de Lucian Blaga pentru a reda atmosfera specifică evului mediu, dar și pentru a-i atrage atenția artistului asupra pericolului în care se află încontinuu. Și acest avertisment implică ideea anticipată a deznodămîntului tragic.

Scanned with OKEN Scanner

SCENA III

(Manole și cei nouă)

AL OPTULEA : De ce-ai făgăduit, Meștere ? Din prăpădul din urmă am ieșit istoviți ca niște păpuși de cînepă din baltă.

AL NOUĂLEA : Trebuia să judecăm mai întîi stările noi între noi. Să le punem pe cîntar și să scoatem sfat din greutatea împrejurărilor.

AL ȘASELEA : Eu nu mai rămîn, eu mă întorc la vatră.

MANOLE : Sunteți surzi și orbi. N-ați simțit încă nici azi că, fără putința de a ne împotrivi, un destin se împlinește în noi ? Încet, sigur și fără abatere ? Răscoala noastră de rîs scoate doar mușuroaie de soboli în drumul dinainte împlinit al sorții ?

AL ȘASELEA : Nu, Meștere, nu mai credem în nimic. Între orbi ești cel mai orb. Vei rămînea singur, cufundat în vis vinovat. Privește, nu te-au iubit ei pînă acum — zidarii aceștia, între cari și eu mă socot cu cuvînt greu în cerul gurii ? ! ! Nu ne-am unit cu tine în faptă și vis ? Dar acum răbdarea nu mai are din ce să se hrănească. Nu ne putem jertfi toți pentru mărirea îndoielnică a unuia singur.

MANOLE : Singura mărire neîndoielnică e numai a Celui-de-Sus.

ÎNTÎIUL : Cu trupuri de strune încordate, ne-am alăturat ție în faptă, Manole. Am trăit așa de mult în același gînd și în aceeași grijă cu tine, că am început să-ți semănăm la înfățișare și pas. Dar acum nu mai înțelegem ce vrei.

Scanned with OKEN Scanner

MANOLE : Răzvrătiți-vă numai și cîrtiți ! Ridicați-vă peste capul meu ! Va trece și asta !

AL ȘASELEA : Frați, nu vă mai lăsați amăgiți.

MANOLE : Lîngă voi am îndurat îndelung săgeata soarelui și gerul ieșit din piatră, ploaia în carne și frigul în oase. Lîngă voi duhul întruchipărilor s-a întărit în mine poruncitor. Lîngă voi pentru biserică zilnic mor. Din patru stihii v-am adunat, pe tine te-am luat din apă, că ai fost pescar, pe tine te-am scos din pămînt, că ai fost ocnaș, pe tine te-am coborît din lumină, că ai fost călugăr, din patru sfinte stihii v-am adunat [6], ca să clădim biserica din pămînt și din apă, din lumină și vînt. Și voi ați văzut biserica cu chip mic și-ați zis : Meștere, venim. Și-atunci duhul care dinăuntru te împinge să clădești s-a sălășluit și în voi, și ați suferit cu mine dezamăgirea celor șaptezeci și șapte de prăbușiri și v-ați îndoit cu mine și iar v-ați ridicat. Acum vă clătinați și stați să plecați pentru totdeauna ? Plecarea ar fi cădere și alunecare în și mai rău. Moartea nu ne cheamă pînă cînd n-om fi clădit lăcașul, din care nu mărirea noastră va vorbi, ci

---

6 În cazul arhitecturii, opera nu-l exprimă doar pe artist, ci este și o expresie a tehnicii epocii respective ce presupune o participare colectivă. Cei nouă meșteri, a căror experiență rezultă din procedeele tehnice aplicate, aduc un aport substanțial la făurirea operei prin iscusința, gustul, fantezia lor. Manole are nevoie de priceperea lor pentru înfăptuirea bisericii. Totodată își vrea opera o expresie a poporului din care descinde, așa încît meșterii sînt recrutați din toate straturile sociale ale evului mediu, de pe tot întinsul patriei.

Scanned with OKEN Scanner

numai a Celui-de-Sus. Mărturisire auziți din parte-mi, c-am început să clădesc fiindcă n-am putut altfel. Din cîmp și munte v-am chemat fiindcă n-am putut altfel, cîteodată în groaznică îndoială am blestemat, am făcut tot ce mi-a stat în putere și voi face și mai mult. Toate — fiindcă nu pot altfel ! O, pescar, o, băiețiu, o cioban, o, călugăr — suntem oare noi chemați să judecăm ceea ce mai presus de vrerea noastră prin noi se face ? Aud răscoala vocilor voastre, dar nu mă tulbur. Suflet împrăștiat ca fumul jertfei neprimite, stau în fața voastră : dacă îmi găsiți vreo vină, loviți-mă — dacă vă îndoiți — părăsiți-mă ! !

ÎNTÎIUL : Vorbe de amăgire !

TOȚI : Nimic decît vorbe.

AL TREILEA : Înfăptuirile noastre n-au temei !

AL ȘASELEA : Să plecăm fără întîrziere !

AL TREILEA : Dezleagă-ne de cuvînt !

TOȚI : Dezleagă-ne !

MANOLE : De șapte ani umblăm cu icoana bisericei în noi. Mai presus de înțelegerea noastră e soarta acestui lăcaș rătăcitor. Într-un loc încercat-am să-l ridicăm pe moaște. În altă parte apa unui rîu am ridicat-o în alvie, ca să clădim pe temelie curată. Peste morți am încercat. Că a fost pretutindeni în zadar, totdeauna în zadar, e adevărat. Rătăcirile noastre au intrat în cîntecul fecioarelor, zădărnicia drumurilor noastre va întrista legendele, zidurile mistuie comori, tristețea noastră s-a coborît peste țară.

AL ȘASELEA : Și după toate astea, făgăduiești lui Vodă biserica. În trei zile. Parcă am trăi în veacul minunilor. De ce-ai făgăduit, Meștere ?

Scanned with OKEN Scanner

MANOLE : *(sacadat)* Fiindcă — în — cele din — urmă — biserica — totuşi — se — va — înălţa !

CEILALŢI : Eşti nebun !

AL TREILEA : Dezleagă-ne să plecăm !

MANOLE : Cînd v-am chemat — nu v-am legat. Numai în altă slobozenie aţi intrat. Ţie ţi-am făcut semn înalt, şi ai venit. Pe tine te-am strigat cu nume nou, şi m-ai urmat. Pe urmă, subt candelă aprinsă v-am arătat chipul bisericii, şi voi aţi zis : Meştere, venim. De noul rost, cu nici un cuvînt nu v-am ţintuit. Ce dezlegare îmi cereţi ?

TOŢI : Dezleagă-ne, Meştere !

MANOLE : Nici un cuvînt n-am stors încrederii voastre. Ce dezlegare vă pot da ?

AL NOUĂLEA : Ne-ai ispitit cu ştiinţă ascunsă şi vrăjitoreşte ne-ai biruit cu chipul mic al bisericei, şi-acum n-o mai putem uita. Dezleagă-ne de amintirea ei. Că nu o mai putem uita [7].

---

7 Un izvor al dramei lui Manole este cel al opoziţiei dintre el şi meşteri, axată pe relaţia creator-executor al operei arhitectonice. Manole este înzestrat cu calităţile creatorului artist, cu o înaltă ţinută morală, dar fără concursul zidarilor nu poate realiza nimic. Opera, chiar şi în formă de proiect, îl exprimă pe artist. El este mai legat de ea, decît zidarii, care rămîn într-o relaţie adiacentă cu opera din perspectiva morală a creatorului. Ei posedă o virtuozitate tehnică deosebită, aplică procedee ce dovedesc abilitatea producătorului. Manole este însă răscolit de ideea operei şi are o forţă de convingere superioară izvorîtă din încrederea în finalitatea ei artistică. Astfel se explică puterea cu care-i încîntase pe meşteri, făcîndu-i să „vadă" „chipul mic al bisericii". Fascinaţia frumosului proiectat este atît de puternică, încît i-a

Scanned with OKEN Scanner

AL CINCILEA : Arătarea ei ne urmărește pretutindeni.

AL ȘAPTELEA : În plină amiază, am văzut-o mare pe deal, închegată numai din lumină. Și adierea stîrnită în jurul ei de aripi nevăzute am simțit-o o dată răcoritor și nu o mai pot uita.

AL OPTULEA : Chipul ei ne însoțește pe tot drumul.

TOȚI : Dezleagă-ne !

ÎNTÎIUL : Nu ne mai chinui cu tăcerea ta. Poruncește sufletelor noastre să uite, poruncește ochilor noștri să nu mai aiureze. Deschide-ne drumul spre vatră !

MANOLE : Asta întrece puterea mea !

AL TREILEA : Sfarmă belciugele legămîntului.

MANOLE : Umerii noștri au ridicat, mînile noastre au măsurat, nu zile, nu luni, ci ani. Și acum vreți să plecați cu rușine, cînd încă nimic n-a stat ? Toată țara ne privește, vreți să sfîrșim în bat-

---

subjugat pe meșteri. Semnificația profundă a muncii ca act de autoafirmare angajează. De aceea ei nu se pot despărți de Manole, dezlegarea este imposibilă. Soluționarea conflictului o poate aduce doar făurirea operei, ca act al muncii, pentru zidari, și ca act al creației, pentru Manole. Lucian Blaga a proiectat în conflictul dintre Manole și zidari concepția sa cu privire la procesul de creație, din perspectiva de filosof al culturii, făcînd disocierea între invenția creatoare a artistului și născocirea tehnică în realizarea operei. Aceasta conferă dramei *Meșterul Manole* o valoare artistică mai autentică, ea fiind expresia originală a „filosofului-poet", așa cum este considerat Lucian Blaga în istoria literaturii române.

Scanned with OKEN Scanner

jocură ? Cui nu i se răscoală sîngele gîndindu-se că munca a fost în deșert [8] ? Dar făcut-am oare în afară de muncă — o jertfă — o singură jertfă smulsă din viața noastră — pentru zid ?

TOȚI : Fă să uităm, fă să uităm [9].

MANOLE : Nimeni nicăiri nu e stăpîn pe amintiri. Ah, Doamne, acum văd : biserica se va înălța !

AL OPTULEA : Suntem bolnavi de ea. O simțim în văzduh ca o mătase. Nu e nicăiri, și totuși dorul de ea — e în noi ca un dor de casă.

MANOLE : Nu sunt și eu pătruns de această boală pînă în oase ? Nu e dorul de ea și în mine ca un dor de casă ? În visul ei, slugă și domn, ne lipim de ziduri în somn. Cine se-ndură să plece ? Să purceadă de aici cel ce poate ! Părăsiți-mă, rămîn eu ! Varul mi-l vor stinge ploile. Soarele îmi va aprinde cuptoarele. Lutul îl vor frămînta copitele. Biserica voi ridica-o singur ! Biserica din care cerul se va apăra de pămînt ca dintr-o cetate — voi ridica-o singur, în amară singură-

---

8 Executarea operei arhitectonice înseamnă, în primul rînd, muncă. Manole trezește prin cuvintele sale orgoliul profesional al zidarilor care, în viziunea lui Lucian Blaga, implică rezonanțe etice. După cele susținute de meșter, munca înnobilează doar dacă este utilă. Prin aceasta autorul relevă importanța muncii ca factor determinant în conștientizarea și educarea morală a omului.

9 Este semnificativ faptul că, atît credința, cît și superstiția în haină magică sînt respinse de către meșteri și doar arta, prin structura ei intimă, prin faptul că relevă un sens metaforizat printr-o anume matrice stilistică comună națiunii, exercită o putere fascinantă asupra imaginației lor.

Scanned with OKEN Scanner

tate ! Ah, plecați ! ! ! Și cine poate să uite, să uite ! !

AL ȘASELEA : Toți stau în cercul tău de vrajă, Manole — dar pe mine nu m-ai îndrăcit cu chipul mic al bisericei, nu — pe mine nu m-ai îndrăcit ! ! ! *(pleacă)*

MANOLE : *(extatic)* Acum văd : biserica se va înălța !

CÎȚIVA : *(se apropie ipnotizați de extazul Meșterului)* Manole !

UNUL : Manole, tu aștepți . . .

AL TREILEA : Manole, tu aștepți o minune ?

MANOLE : Din partea noastră aștept o jertfă, și-apoi de sus, de jos, de pretutindeni minunea. Singura, cea din urmă, de neasemănat.

TOȚI : *(se apropie de el.)* O minune ?

ALTUL : De unde ?

MANOLE : În scurgerea zădarnică a vremii ni s-a irosit tinerețea, dar trăim în lumea harului, unde îndelungă răbdare se cere. Ne-am îndoit pînă acum trupurile, ne-am întins și ne-am zbătut în soare, dar n-am ajuns încă la marginea puterii noastre. Din aiurare și din trupuri slăbite și mai mult se poate stoarce. Martori vom fi noi toți — biserica se va-nălța !

ÎNTÎIUL : *(cu glas stins)* Ce mai putem face pentru ea ?

AL DOILEA : Ce-a mai rămas neîmplinit ?

AL ȘAPTELEA : Dacă crezi, mergem pe jos, la rîul Iordanului, să ne scăldăm curățindu-ne în el de tot răul lumesc.

AL NOUĂLEA : Pusi alături de viața ta, am voit să te slujim cum se cuvine. Rana pămîntului în fiecare noapte mai tare se deschide. Ce leac știi, Meștere, pentru ea ?

Scanned with OKEN Scanner

MANOLE : *(se luptă cu sine, nu găseşte cuvîntul)* Aş vrea ... aş vrea ... să vă ... cer ... Nici o deosebire nu e între noi ... vouă şi mie, aş vrea să vă cer ... vouă şi mie deopotrivă ... Oh, e aşa de greu ... dar altfel, pacea niciodată n-o mai găsim ... Ridicaţi-vă ochii ... Singur nu ştiu isonul să ţiu poruncii de dincolo, ce prin mine vi se veşteşte [10].

---

10 Manole, un caracter demn, este animat de patima creaţiei în acţiunile sale, dar respectă şi cerinţele morale ale societăţii. El nu concepe să nu-şi ţină cuvîntul dat faţă de domnitor, fapt care implică un scop superior, realizarea unei opere utile oamenilor. Experienţa sa de meşter-creator, acumulată de-a lungul vieţii, îl ajută să i se dezvăluie sensurile profunde ale existenţei sale creatoare, iar în strădania sa de a depăşi insuccesele, el apare în ipostaza omului înzestrat cu calităţi dar şi cu defecte. Aspiraţia sa de a realiza o operă unică şi originală îl face, asemenea titanilor, necruţător cu propriile sale eforturi, încît, aparent, îi frînge chiar şi omenia : ca să depăşească limitele, este capabil de o jertfă umană. Lupta sa interioară este cu atît mai dramatică, cu cît pentru îndeplinirea scopului el se înfruntă pe sine, înfruntare în care genialitatea apare opusă experienţei, distrugînd temporar indestructibilitatea fiinţei, însă echilibrul se restabileşte în finalul piesei. Hotărîrea sa de a jertfi apare justificată pentru că, astfel, Manole se opune forţelor ostile evoluţiei şi progresului. Hotărîrea sa îl face să se simtă mai puternic decît forţele potrivnice — divinitatea şi spiritele rele. Deci actul său este unul de răzvrătire, atît împotriva supunerii creştineşti în faţa destinului, cît şi împotriva forţelor oarbe ale naturii.

Scanned with OKEN Scanner

AL ŞAPTELEA : Smulge din tine, Meştere, cuvîntul, smulge-l ! Cuvîntul aşteptat care zdrobeşte şi-nalţă.

MANOLE : O învoială şi-un jurămînt va fi !

ÎNTÎIUL : Să ne legăm pentru totdeauna vieţile ?

AL DOILEA : Să intrăm în robie şi mai grea ?

AL TREILEA : Să săvîrşim vreo faptă prin care ne pierdem sufletele ? !

MANOLE : Dacă numai unul din noi ar săvîrşi-o, ar fi păcat de moarte, cum însă prin noi toţi se va face, va fi o jertfă dătătoare de viaţă. Învoiala ni se va ierta, şi jurămîntul nu ne va arde.

AL TREILEA : Poate e aşa de greu lucrul ce vrei să ni-l ceri, că nu găseşti cuvîntul. Scrie-l, Meştere, aci în ţărînă, cu toiagul, şi noi îl vom citi în tăcere, şi dacă se poate îl vom împlini.

AL ŞAPTELEA : Numai să nu mai întîrziem, poticniţi aici în groaznică zădărnicie ! !

MANOLE : *(se luptă lăuntric ; în sfîrşit, începe cu un glas ireal)* Dacă aş avea glas de înger, aş cînta vestindu-vă. Dar glasul meu e glas de diavol, tulbure şi răguşit, răsună ca o trîmbiţă rea. De ce nu am glas de înger, pentru ca vorbele mele abia icnite să pară un cîntec ? De ce nu am pene

---

Este de menţionat că, în epoca medievală, la baza actului de jertfă stă alianţa demonică. Aceasta face posibilă depăşirea limitelor creaţiei umane. Deci actul în sine de a se opune credinţei este o formă de răzvrătire, împotriva acesteia.

Pentru Manole, rebel şi titan, sensul suprem al vieţii devine creaţia, munca utilă oamenilor, pe care o poate realiza doar cu ajutorul meşterilor.

Scanned with OKEN Scanner

înalte de înger, pentru ca tot ce vi se cere prin mine să vi se pară un basm ? O viață de om ni se cere [11]. Aș vrea să ni se pară dar ușor, și nu jertfă de sînge. Frați zidari, stau cumplit în mijlocul vostru, mă priviți cu ochi care nu mai clipesc și mă ascultați cu urechi care n-o să mai adoarmă. Și dintr-o dată înțelegeți tot, sau ghiciți tot. O viață scumpă de om se va clădi în zid, jertfa va fi o soție care încă n-a născut, soră sau fiică. Frați întru suferință, pentru cine e mai greu ? Pentru cel ce vestește aceasta, sau pentru cei ce ascultă ? Soție unuia din noi va trebui să fie jertfa, soră sau fiică. Soție care încă n-a născut, soră curată, fiică luminată [12].

---

11 Ferm în hotărîrea sa, Manole nu dă înapoi de la ideea jertfei. Binele și răul ce s-au înfruntat în el au fost învinse prin decizia luată. Dacă urmărim sensul metaforic al afirmațiilor lui Manole : „glas de înger", „pene de înger", putem observa atitudinea laică a autorului. El nu se simte atras de sensul mistic al legendelor creștine, ci de fastul imaginilor auditive și vizuale ce-i încîntă imaginația, transpunînd totul într-un cadru feeric de legendă mitică.

12 Manole în orgoliul său de artist nu admite înfrîngerea inevitabilă, refuză resemnarea și deznădejdea și tînjește după patosul creației care face să triumfe bucuria ce duce spre împlinirea idealurilor. De aceea acceptă jertfa ca pe un fapt al autodepășirii, prin care suferința individuală trebuie să ducă la bucuria generală. Dar pentru ca avîntul spre bucurie să fie mai deplin, dîrzenia este transformată într-o putere deosebită care exercită o înrîurire și asupra zidarilor. Jertfa, ca și opera nu pot fi realizate fără concursul celorlalți. Opera de artă trebuie să îndeplinească niște calități de

Scanned with OKEN Scanner

AL PATRULEA : *(aiurînd)* Soţie unuia din noi ?
AL CINCILEA : Soră să fie ? Fiică luminată ?
TOŢI : *(cască ochii spre Manole, pierduţi)*
MANOLE : Pentru înfăptuirea gîndului, unul va trebui să sîngereze amar. Din al cui pămînt se va smulge spicul curat, înainte nici unul nu ştim. Inima noastră se închină lîngă curatul spic. E al tău, e al lui, sau al meu ? Fiţi tari, închideţi ochii, nu mai priviţi în jur, apăraţi-vă de orice gînd şovăitor şi rugaţi-vă !
ÎNTÎIUL : *(cu disperare)* Manole !
MANOLE : Stăruim ca nişte stane în acest sîngeros răsărit. Ţie gura ţi se strînge, ţie fruntea ţi se întunecă, ţie mîna ţi se zbate în neştire, vădind în toţi nelinişte şi cutremur. Dar alt ce rămîne, cînd nici o ieşire nu este ? Să ne pătrundem de gîndul că prin ţele vrerilor noastre o altă vrere cu mult mai mare se ţese, singură, trudnică, pu-

---

excepţie, să reziste timpului, să depăşească un cadru limitat, tinzînd spre universalitate. Dar şi jertfa trebuie să aibă asemenea calităţi excepţionale. Lucian Blaga insistă asupra gradului de rudenie, a tinereţii şi purităţii ca izvoare ale bucuriei şi ca fiinţa să fie femeie — simbol al fertilităţii. În vederea limpezirii acestor simboluri, ni se pare sugestiv comentariul lui Lucian Blaga pe marginea simbolurilor „cerul" şi „pămîntul" din filosofia orientală : „Templul bucuriei atotpătrunzătoare din Jehol constă dintr-o terasă dublă, pătrată, pe care se ridică o clădire rotundă... Rotundul, ca simbol al cerului masculin, peste pătratul, ca simbol al pămîntului feminin, indică dualismul puterilor mişcătoare împreunate în una singură" (Blaga, L., *Încercări filosofice, op. cit.*, p. 125).

Scanned with OKEN Scanner

ternică și neînțeleasă. Descordați-vă strunele sufletelor mîhnite și nu vă împotriviți. Să înfrîngem încă o dată slăbiciunea cărnii în acest țarc al lumii fără scăpare. Tu, pe care te-am chemat cu nume de ducător de veste, tu, Ioan, nu clătina din cap ! — Tu, Simion, tu, Gheorghe, tu, Petre și toți ceilalți, fiți tari, acum o dată mai mult ca oricînd ! Amintiți-vă lunga suferință și nu o lungiți fără rost. Vom rămînea ce am fost : prieteni și frați. Ochiul din triunghiul de sus ne vede deopotrivă de buni, jertfa noastră nu va fi decît slăvirea lui !

ÎNTÎIUL : Da, ochiul din triunghiul de sus — ne vede, și mielul din potir. Dacă așa este voia mielului, să trecem la faptă.

TOȚI : *(înfrîngîndu-și o împotrivire lăuntrică, repede unul după altul)* Purcedem spre necunoscut, deznădejdea noastră sfîrșește în sînge.

ÎNTÎIUL : Altă scăpare nu este.

ALTUL : Să rupem trup din trupul nostru ? De unde luăm beția pentru a uita ?

ALTUL : O, o, o !

ALTUL : Va sta dreaptă la moarte și sărutat. Aleasa care va fi ? Va sta ca spicul la secerat.

ALTUL : Ușile, ușile.

ALTUL : Scapă-ne.

MANOLE : Nu e timp de pierdut.

ÎNTÎIUL : Să trecem la faptă.

TOȚI : *(încet, copleșiți, cu înfricoșare)* Să trecem.

MANOLE : *(s-apropie de întîiul)* Dacă tu ești cel ales, iată pecetea gurii mele pe fruntea ta. Dacă eu sunt cel ales, atunci opriți-mă să mai văd ceva și îngrijiți-vă voi de clădirea femeiescului spic ! Dar să nu mai vorbim de alegere, căci ace-

Scanned with OKEN Scanner

luia i se va lua, care mai tare va iubi, și de iubit iubim toți deopotrivă. Aici începe grija mielului din potir.

AL TREILEA : Să aruncăm sorți.

AL PATRULEA : Nu sorți.

AL CINCILEA : Ar fi neomenesc.

MANOLE : Să nu cîntărim noi ce numai în ceruri se poate cîntări. Intrăm în jurămînt cu un nenoroc deopotrivă împărțit între noi toți.

AL NOUĂLEA : Să se hotărească la jertfă singur unul din noi.

AL TREILEA : Ar fi lucru drăcesec.

AL DOILEA : Atunci ce facem ?

ÎNTÎIUL : Aceea să fie care întîi va veni, bărbat să-și vadă, frate să-și vadă, tată să-și vadă.

TOȚI : Amin !

(Și-apleacă toți capetele în jurul lui Manole și privesc în gol mult timp, fără mișcare. Printre nori soarele trimite lumină. O umbră mare bine hotărnicită cade între ei.)

MANOLE : Un semn, fraților. Un semn. În aminul nostru s-a amestecat un semn.

ÎNTÎIUL : O umbră a căzut între noi ca o pasăre uriașă.

MANOLE : Biserica nu e ridicată, dar umbra ei și cade pe nisip.

ALTUL : E umbră de nor.

ALTUL : N-ar sta locului precum stă. Umbra e de copac sau de munte.

MANOLE : N-ar fi rotundă. E umbra viitoarei biserici. *(începe să tragă cu toiagul o dungă, însemnînd marginea umbrei)*

TOȚI : Umbra ?

Scanned with OKEN Scanner

MANOLE : Nu e munte, nu e copac, nu e nor. E umbra turlei de la mijloc.

TOȚI : *(Privind se așază în semicerc pe marginea umbrei, unul lîngă altul. Exclamă cu nădejde de neînvins :)*
Biserica !
(Dintre nori cade pe capetele lor un mănunchi de raze, un clopot se aude în văzduh.)

AL ȘASELEA : *(se întoarce frînt, cade în genunchi între ei, la picioarele lui Manole)*
Meștere, nu pot pleca. Biserica ta nu o pot uita.

MANOLE : *(vrea să spună ceva, nu poate, înghite cuvîntul, îl mîngîie pe cap)*

ÎNTÎIUL : Meștere, ce clopot de cleștar s-aude ? Și pentru cine cîntă ca niciodată ?

UNUL : *(cu glas ireal)* Pentru soție care încă n-a născut, pentru soră curată sau fiică luminată,

care întîi va veni,
bărbat să-și vadă,
frate să-și vadă,
tată să-și vadă.

Scanned with OKEN Scanner

ACTUL AL TREILEA

Aceleași ruini. Dar un zid ridicat în temelie ; locul pentru jertfă. Dimineață. Zidarii sunt în așteptarea celei dîntîi care va veni. Fețele lor sunt trase, palide, slăbite. Mult timp tăcere. Numai cîte un tușit s-aude. Fiecare pe cîte o piatră.

SCENA I

(cei nouă zidari)

ÎNTÎIUL : Una e acum pe drum ; care va fi ? Cînd o frunză se mișcă, tresar : cine e ?

AL DOILEA : Poate mai multe dintr-o dată sunt pe drum. Dacă sosesc două deodată, pe care o alegem ?

AL TREILEA : O creangă se mișcă. Sîngele se scurge în glas. Cine e ?

AL ȘAPTELEA : *(încet de tot)* Toacă depărtată e, nu e pas.

---

1 Momentele de mare intensitate dramatică din acest act sînt cele ale apariției Mirei, ca și înfăptuirea jertfei sub formă de joc.

Scanned with OKEN Scanner

AL NOUĂLEA : Una sau zece sunt poate — pe drum.

AL ŞASELEA : Nu una sau zece, ci una sau nouă.

AL CINCILEA : Nu, nu. Nici azi cea aşteptată nu-şi va face paşii mărunţi peste punte. Cu ochiul tulbure de neodihnă, a treia oară soarele iese din munte.

AL ŞAPTELEA : Ne topim sub cetina grea şi albastră. Feştila aşteptării arde în ceara noastră.

AL TREILEA : Ce lungă aşteptare !
Din toate părţile a fost ca un lătrat venit de departe, din afunzimi de leat. Toată noaptea, cu ochii deschişi am stat. Nici un cuvînt n-am schimbat.

AL ŞASELEA : Trei zile ca trei ani ne-am pîndit unul pe altul. Stai, ce faci ? Nu te mişca ! Jurămîntul ne-a istovit între bolovani. Fiecare a crezut că poate să înşele pe-Naltul.

AL PATRULEA : Jurămîntul încă nu l-am călcat.

AL ŞASELEA : Meşterul unde-i ? Vrăjitorul în muţenie stă tot deoparte. Ha ! Credeţi în adevăr că şi el mai aşteaptă ? Stă el oare între noi ca o lumină dreaptă ? Sau trimite în vale semne de moarte ?

AL TREILEA : Taci, limbă blestemată, taci !

AL OPTULEA : Mergi şi priveşte.

AL PATRULEA : Jurămîntul, în loc să ne facă asemenea înaltelor slugi înaripate, ne-a făcut mai curînd asemenea spurcăciunilor fără de nume. Eu aici — fiere, tu dincolo — pizmă. Eu fără încredere, tu veninos. Ne uităm unul la altul cu ochi piezişi. Privirile ni s-au ascuns verzi sub

Scanned with OKEN Scanner

strașina frunții. Ne hărțuim urît și facem poiată din altarul lui Hristos [2].

AL ȘASELEA : *(cu furie)* Manole unde-a fost toată noaptea ? De ce nu l-ați păzit ?

AL OPTULEA : În picioare a stat în lună, lîngă zid, și privea. Ce alt era să facă ?

AL ȘASELEA : De unde știi ?

AL TREILEA : *(către al șaselea)* Taci, afurisitule, taci !

AL CINCILEA : Oh, sfada aceasta de valuri oarbe nu mai sfîrșește.

ÎNTÎIUL : Un vînt negru a suflat prin păduri pe la al treilea cîntat.

AL NOUĂLEA : Ne-a topit carnea din obraji.

AL CINCILEA : Vînt purces în țara românească va duce ciumă între mama și frați [3].

AL DOILEA : Ca o buhă pururea trează, eu am văzut... biserica lui Manole aievea, aici, în fața noastră. Și se făcea că din pădure au ieșit multe feluri de sălbăticiuni, tot perechi, mari și mici, au intrat în biserică și s-au închinat în genunchi.

---

2 Jurămîntul, ca un element al descîntecelor malefice, are o influență nefastă asupra relațiilor omenești. Un asemenea jurămînt este prilej de dezbinare iar oamenii sînt stăpîniți de forțele răului.

3 Evocarea acțiunii naturii este specifică descîntecelor malefice. Vîntul ca forță distrugătoare este un simbol al răului, care aici sugerează dezbinarea țării din epoca medievală, dar apare și ca o consecință nefastă a așteptării, simbol al blestemului. Pe plan psihic, patima creației îi unește în hotărîre pe meșteri, dar desfășurarea în timp, favorabilă meditației, face să încolțească remușcarea și aceasta îi apasă.

Scanned with OKEN Scanner

Cînd au ieșit, toate dobitoacele aveau încă praf pe genunchi. Și s-au scuturat, dar praful nu se ducea. Și eu cred toate urmașele ce vor naște din ele vor purta această pată pe genunchi.

AL PATRULEA : Și eu am văzut biserica. Din păduri, de pe subt pietre și ferigi, copii mici și fără de oase s-au apropiat în cete multe de biserică. Copii moi ca melcii, copii care au ieșit fără de oase din stratul mumelor. Și copiii au început să mănînce var din zid, au căpătat oase sănătoase și s-au întărit ca pomii tineri.

AL ȘASELEA : Neghiobilor, făureala noastră stă ascunsă în găoacea viitorului. Scoateți-vă gîndul din cap. Nu noi vom lega soarele de țara noastră. Gîndiți-vă mai bine că în vremea asta Manole stă la pîndă ca să facă pentru soția lui drumul întors. Jurămîntul devine cursă. Grozavă învoială făcurăți, năpăstuiților ! De eram între voi, nu ați fi sărit așa de nechibzuiți în fărădelege. Mie mi s-au deschis ochii. Eu n-am nimic de jertfit.

AL ȘAPTELEA : Răspunzi jurămîntului cu trei capete.

AL ȘASELEA : Gîlca grumazului nu-și găsește astîmpăr. Cine nu simte nodul în gît ? Un nod care nu vrea să alunece ! M-am întors și am înghițit jurămîntul ca și voi. Eu nu știu care va fi aceea ce întîi va veni, și nici voi nu știți . . . dar atît puteți să ghiciți de pe acum, că a Meșterului nu va fi.

AL CINCILEA : O fi aceea pe care Dumnezeu o va voi.

AL ȘASELEA : Iată — eu o văd venind.

TOȚI : *(sar cu spaimă)* Unde e ? Cine e ?

Scanned with OKEN Scanner

AL ŞASELEA : Piept, liniştește-te, față, nu te-nroşi. Încă nu e nimenea. Cu frumusețea încă neajunsă în amiaza vîrstei, în legănare dulce şi-n grozavă neştire — o văd venind așa în închipuire . . . Oricare ar fi . . . soție iubită . . . soră curată . . . fiică luminată . . . o văd apropiindu-se trupească adiere prin iarba înaltă . . . Care din voi se va atinge de ea ?

AL DOILEA : Eu nu.

ÎNTÎIUL : Nici eu.

AL ŞAPTELEA : Nici eu.

AL ŞASELEA : Atunci, care ?

AL OPTULEA : Nici unul.

AL ŞASELEA : Şi jurămîntul ? Of, of ! Firește, acum așa răspundeți, căci suntem cu toții în așteptare, şi nehotărîrea clipei slăbește pofta de faptă. Dar mai tîrziu, cînd, desculță şi nevinovată, jertfa va apărea din valul de iarbă, nouă vor sări dintr-o dată cu jind şi chiot mut.

AL OPTULEA : A cui va fi ?

AL ŞASELEA : A lui Manole nu. A unuia din noi, de bună seamă.

TOŢI : *(ca într-o panică, urlă)* Manole !

AL ŞASELEA : Astă-noapte, cel puțin o dată, fiecare din noi a călcat jurămîntul. N-am ceară în urechi, nici sfînta Vineri nu m-a orbit, fiindcă i-am văzut țițele uscate. Toată noaptea v-am pîndit. Pe tine, frate, te-am auzit rugîndu-te : Doamne, soției plecate scoate-i în cale şerpii pădurii, să se sperie de tîrîtoarele galbene şi să se întoarcă acasă. Pe tine te-am auzit zicînd : Doamne, umflă cu înspumegare pîrîul, să se facă Argeş mare, să nu poată sora să treacă. Pe tine

Scanned with OKEN Scanner

tot așa : Pune, Doamne, arătare cu spadă de foc în ușa grajdului, să nu-mi vie fata cu ulciorul de lapte. Iar tu ai murmurat la întîiul cîntat : Oprește-mi nevasta și aține-i drumul, prefăcîndu-te în fulger sau muscă rea, Doamne. În răscoala patimei toți ne-am rugat, și fiecare din noi a încercat să schimbe mersul pecetluit cu jurămînt al întîmplărilor. De asemenea, și eu zis-am : Nu mi-o lua, Doamne, că e mai frumoasă decît a tîlharilor de lîngă mine. Dac-o fi purces să mă înveselească, mai bine ia-i lumina pentru totdeauna, poteca să n-o mai găsească [4].

---

4 O expresie a dramei de idei este conflictul dintre Manole și ceilalți meșteri, al căror exponent în această scenă este Al șaselea. Lupta împotriva remușcării care încearcă să pună stăpînire pe ei îi face să fie plini de o asprime neclintită față de Manole și hotărîrea sa de a-i uni prin jurămînt.

Cît timp trăiesc sub influența personalității sale artistice, ei i se supun. Scopul comun, făurirea operei, îi face să se simtă uniți, și abia după aceea hotărîrea luată determină tulburarea și răsturnarea atitudinilor, cînd ea este retrăită pe planul conștiinței, acel imperiu subiectiv de mare complexitate, unde ambiguitatea este posibilă. Meșterii uniți prin jurămînt își trădează în somn gîndurile ascunse, adevărate viclenii, dar care sînt rezultatul dramei lor de conștiință. Ieșirea din criză ar fi posibilă prin dezicerea lor de insuportabilul sentiment al complicității, ceea ce însă nu este posibil pentru că li se opune Manole, de o neclintită îndîrjire față de hotărîrea luată. Criza de egoism din baladă îi este străină lui Manole ; în grandoarea sa de creator, ea îl diferențiază de meșteri. Conflictul dintre Manole și meșteri este axat în aceste scene, pînă la apariția Mirei, pe contrastul dintre

ÎNTÎIUL : *(către al șaselea)* Mai bine era să nu te mai fi întors, că tu ai adus duhul rău între noi.

AL DOILEA : Suflarea neagră tot din pricina ta ne-a amețit toată noaptea.

AL ȘASELEA : *(cu un vaier)* O, o, o ! Soție care încă n-a născut. Soră curată. Fiică luminată. A cui va fi ? Numai a lui Manole nu. Jurămîntul a fost cursă.

TOȚI : *(în panică)* Manole ! !

UNUL : Unde stă ?

ALTUL : Să stea cu noi.

ALTUL : Să vie aici. *(Pauză scurtă, toți răsuflă adînc.)*

AL OPTULEA : Mi s-a tras carnea din obraz. Nu, nu, nu mai pot !

AL ȘAPTELEA : Încheieturile mă dor ca de apă cu zai. Mădularele nu se mai simt. Unde mi s-a scurs sîngele din trup ?

AL ȘASELEA : *(cu răutate)* Ha ! Pe Argeș în jos, pe un mal frumos.

---

esență și aparență, între ceea ce meșterii cred anticipat — Manole este un trădător — și ceea ce constată în ultima instanță — sosirea Mirei. Între ceea ce este artistul creator, sincer și dezinteresat, și ceea ce vrea să pară cel de Al șaselea meșter pentru a se impune ; între un ideal sublim și o acuzare meschină.

Aceste contraste expuse gradat sînt folosite de autor ca modalități pentru adîncirea simbolică a trăsăturilor de caracter, pentru a le diferenția condiția de existență. Artistul apare ca un om de excepție, care trăiește la o intensitate deosebită, iar executorul, ca un om comun, capabil să-și trădeze interesele.

Scanned with OKEN Scanner

AL NOUALEA : *(cu un vaier)* Soră curată . . .
AL CINCILEA : Fiică luminată . . .
AL ȘAPTELEA : Faceți ceva cu mine, că eu nu mai îndur așteptarea.
AL ȘASELEA : Smulge-ți părul ! Sfarmă-ți capul de copaci !

SCENA II

(Manole și ceilalți)

MANOLE : *(vine încet de după ruini, obosit)* M-ați strigat ? V-am auzit certîndu-vă — sau numai mi s-a părut ?

AL ȘASELEA : Nu vreau să mă numești rău, Meș-tere, și bănuitor. Cînd tu apari, ei tac. Nu știu cum se face că veșnic eu trebuie să-mi deschid gura pentru nemulțumirea lor. Dacă ar fi mai în-drăzneți, ei ți-ar spune acum ce fiecare gîndește : că legămîntul făcut e nedrept. Folosesc deci pri-lejul chemării lor pentru a-ți cere o deslușire.

MANOLE : Cîte n-aș vrea eu singur să-mi lămuresc din toate cîte în jurul nostru se petrec ! Vă este îngăduită orice întrebare.

AL ȘASELEA : Manole, de cînd te muncești cu gîn-dul jertfei ?

MANOLE : Nu iau măsuri fără de lungă chibzuire. Vedeți și în asta un rău ? Nu voi tăgădui că ju-rămîntul l-am cumpănit îndelung, mult înainte de a vi-l cere.

AL ȘASELEA : Nu-i așa ? Zidari, eu ce vă spu-neam ? gura păcătosului adevăr grăiește. Zidari, el a știut dinainte, prin urmare în jurămîntul cu

Scanned with OKEN Scanner

care punem totul în joc n-am intrat cu aceeaşi putinţă de noroc. *(Murmur între zidari.)*

MANOLE : Asemenea grea hotărîre trebuia luată numai după lungă chibzuire. Puteţi să mă bănuiţi de îngrijorare, dar nu de viclenie.

TOŢI : *(sar la el)* Soţia ta ştie că nu trebuie să vie.

AL ŞASELEA : Ai făcut jurămîntul, dar ai ascuns jertfa. Unde ţi-e femeia cu cîrpă galbenă şi picioare subţiri ? A încetat dintr-o dată să mai vie să-şi vadă ziditorul de biserici ? Stă în pridvor şi aşteaptă nepăsătoare trecerea furtunii de-aici, a micii furtuni de pe mormîntul domnilor ! !

MAI MULŢI : Jurămîntul e desfăcut.

AL CINCILEA : În noi a fost adevăr, în tine minciună !

AL ŞAPTELEA : Un nod care singur s-a dezlegat, cuvîntul dat e fără preţ şi fără urmări !

AL OPTULEA : Ai voit să ne prinzi în cursă ucigaşă.

MANOLE : *(cu resemnare)* De la o vreme, ca o tulbure şi largă apă ne desparte, şi totuşi v-am întins pînea de pe un ţărm pe celălalt ţărm — şi pînea v-am dat-o nici mai uscată, nici mai grea de neghină. Am împărţit cu voi cortul. Am împărţit cu voi focul care ne-a încălzit şi tot aşa jurămîntul care ne-a îngheţat. Aş fi putut să vă înşel ? Poate [5]. Dar nu tot aşa de uşor poţi să în-

---

5 Sinceritatea Meşterului Manole ne face să trăim împreună cu el zbuciumul creatorului de artă care încearcă să-i convingă pe colaboratorii săi de profunzimea propriilor sale viziuni. Drama sa este cu atît mai convingătoare pentru spectatori, cu cît intenţiile sale bune sînt răstălmăcite de ceilalţi zidari. Argumentul lui Manole cu privire la condiţiile iden-

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

şeli pe Cel-de-Sus, care, uitîndu-se prin noi ca prin ferestre deschise, toate le ştie. Iar jurămîntul acesta n-a fost făcut pentru noi, ci pentru El.

TOŢI : *(cu strigăte)* Minciună ! Minciună !

UNUL : Nimic nu mai credem.

AL ŞASELEA : Prin legămînt ne-am hotărît pentru pierdere, dar la cîştig n-am gîndit. Pierderea am vedea-o, dar dobînda nu [6].

MANOLE : Înfăptuirea ar fi cîştig prin ea însăşi.

ALTUL : Ne-ai ispitit să facem moarte !

ALTUL : Pentru zidurile tale.

AL OPTULEA : De trei zile capul mi se învîrte nebun. Care va fi ? Am iscodit numărul stelelor din găinuşa de aur : care va fi ? O, cît am suferit vîrtejul nehotărîrei, şi totuşi m-am învins. Şi aşa şi el, şi el, aşa toţi, pentru ca acum să aflăm că tu ai stat între noi umbră nedreaptă !

---

tice de existenţă — simbolic redate prin „pîinea" şi „cortul" împărţite în mod egal — generozitatea sa de artist care i-a ridicat şi pe ei la înălţimea idealului şi a aspiraţiilor sale, la „focul" care i-a încălzit, cît şi intransigenţa în faţa „jurămîntului" scot în evidenţă şi mai mult contrastul dintre ei. Voinţa de a crea este mai puternică în el, îi cere întreaga fiinţă. Doar el se înalţă prin faptele şi atitudinile sale la înălţimea titanică de artist creator.

6 Contrastul dintre adevăratul creator de artă şi meşteri este determinat şi de scopul care, deşi unic — făurirea operei — în final relevă atitudini diferite. Manole este animat de un ideal înalt, cu funcţie social-utilă, în timp ce meşterii îşi urmăresc şi interesele particulare, realizarea unui cîştig.

MANOLE : Ce vreți ? Să strig tare spre miazăzi : Doamne, adu-o ? ! !
AL ȘASELEA : Și dacă ai striga, tot nu te-am crede.
TOȚI : Nu te-am crede !
UNUL : Jurămîntul tău a fost minciună.
TOȚI : Minciună !
MAI MULȚI : Ne-ai ispitit să facem moarte !
ALȚII : Moarte !
ALȚII : Să ucidem iubire !
UNUL : Pentru zidurile tale !
ALTUL : Pe care nici dracul, nici cerul nu le vrea !
UNUL : *(scuipă la picioarele lui Manole)*
TOȚI : *(scuipă la fel)* Cum ne-ai dorit-o, așa să ți se întîmple . . . Cum ne-ai înșelat, așa să fii înșelat.
AL ȘASELEA : În sfîrșit, putem pleca [7] !

(Mira se apropie din fund)

SCENA III

(Aceiași, Mira)

AL ȘASELEA : *(o vede)* Vine . . . La bătaie de-o suliță . . . o cîrpă galbenă. Vine femeie din mia-

---

7 Starea de tensiune, declanșată de așteptare, duce la ostilitate și dezbinare, încît însingurării lui Manole i se opun cei nouă zidari. Urmărind psihologia celor uniți prin jurămînt, Lucian Blaga relevă dependența celor nouă meșteri de personalitatea artistică. În timp ce meșterii caută un nou suport pentru decizia luată și-l încolțesc pe Manole, acuzîndu-l de înșelăciune, doar acesta se dovedește loial jurămîntului făcut. În exasperarea lui de om cinstit, respinge cu disperare acuzațiile ce i se aduc. Autorul a găsit soluția adecvată pentru a-i convinge — apariția Mirei.

Scanned with OKEN Scanner

zăzi . . . *(Pe feţele celor nouă — uluire.)* Fraţi zidari . . . Nu, eu nu ! Manole !

MIRA : *(sosește, răsuflă grăbit, cu un surîs speriat)* Bună dimineaţa, nouă ucigaşi. Şi cu Manole zece . . .

CEI NOUĂ : *(şi-apleacă frunţile)*

MANOLE : *(o privește înlemnit şi nu mai gîndește)*

MIRA : Bună dimineaţa, voinicilor, nu-mi răspundeţi nici unul ?

(se duce la al treilea, fostul călugăr, şi-l apucă uşor de barbă)

Nici tu nu-mi răspunzi ?

(nedumerită, privește spre toţi, îi înfruntă mai mult întrebător decît din convingere)

V-am adus vin, să vă lumineze pe dinăuntru . . . bărbaţilor negri, sălbaticilor ! Luaţi şi beţi. Şi pîne albă v-am adus, să vă abat înspre gînduri mai bune. De ce nu răspundeţi ? Aşadar, totul e adevărat ? Vă este cugetul încărcat şi staţi în ruşinare. Unde-i omul pe care l-aţi prins ? Am venit să fiu mărturie acestei întîmplări neomeneşti. Se pare că starețul Bogumil n-a minţit. Nu-mi răspundeţi ? Altădată venind, bucuria nu era numai a Meşterului, ci şi a voastră. Ochi de sfinţi aveaţi, şi-acum feţe de ucigaşi. Numai barda vă lipseşte, sîngeroasă, din mîni păcătoase. Starețul mi-a spus credinţa ce umblă printre oameni, îndemnul lui şi hotărîrea voastră, dar totul e aşa de neomenesc, că nu e cu putinţă . . . De ce tăceţi ? Nici unul încă nu m-a

privit în ochi. N-am crezut — și totuși am venit, am venit să împiedic asemenea faptă [8] !

MANOLE : *(care-și strînsese numai brațele de coaste, și le lasă să cadă neputincios)*

MIRA : *(către Manole)* Meștere, rău ai fost sfătuit. Vrei să schimbi pravili scrise cu fulger — ca să izbutești în meșteșug ? Nu-ți poate fi spre bucurie că sunt aici . . . o nouă piedică în planurile voastre, — dar crezi că poruncile de dincolo au devenit de prisos din pricina prăbușirilor de-aici ? *(către zidari)*

---

8 Mira, în seninătatea și puritatea ei de femeie înzestrată cu o sensibilitate deosebită, interpretează reacțiile celor din jur și intuiește astfel dezbinarea care există între meșteri și soțul ei. După concepția populară, există o concordanță între frumusețea morală și fizică a omului. Ca și în balada *Toma Alimoș*, intențiile bune sau rele se pot citi de pe față, astfel încît ea îi vede pe meșteri în adevărata lor înfățișare de „ucigași".

Prin ea, Lucian Blaga a creat un simbol al femeii ideale. Ea este capabilă de sacrificiu pentru a împiedica moartea unei alte ființe.

În contrast apare imaginea starețului, ca întruchipare a răului. Originalitatea lui Lucian Blaga în prezentarea starețului Bogumil constă și în faptul că îl înfățișează pe acesta ca nefiind străin de sacrificiul Mirei. El este autorul moral al apariției ei. Mira i se opune și dorește să se împotrivească atît îndemnului venit din partea starețului, cît și hotărîrii meșterilor, întrucît acestea sînt împotriva eticii populare, sînt inumane și, ca atare, de neacceptat pentru ea care este un izvor al vieții și al optimismului pentru cei din jur.

Scanned with OKEN Scanner

Și voi ? Nu m-ați așteptat. Ce fețe aveți ! Parcă ați ieșit din groapă. Tu ești pescarul ? Tu ești ciobanul ? Tu ești călugărul ?

AL TREILEA : *(apleacă fruntea)*

MIRA : Unde ți-e lucirea din ochi ? *(către toți)* Tot a pierit din oasele voastre : carne, lumină, suflet și voinicie . . . Nu așa . . . Tristețea e păcat. Încruntarea de asemenea, așa nu-mi place să vă văd . . . *(apucă pe unul de bărbie și îi îndreaptă capul)* Înalță capul ăsta greu . . . Și tu . . . Și tu ! Gurile sunt strîmbe și nu mai au puterea să rîdă . . . Altădată se lucra aici cu zumzet, ca într-un stup . . . Fără rost, dar se lucra. Acum sunteți albine amenințătoare într-un stup mort . . . Gîndul morții a schimbat sîngele vostru în venin. În adevăr, oameni și creștini, v-ați putut gîndi ? Astăzi, cînd toată lumea e creștină, ați voit cu tot dinadinsul să . . . Astăzi, cînd nu mai este păgîn și pînă și copacii și dobitoacele sunt creștine ? Și adică ce fel ? V-ați gîndit să prindeți vreun biet rătăcit prin păduri și să-l clădiți în zid ? ! Au cum ? Să mergeți în munte și să furați din turmă vreun cioban neștiut și să-l zidăriți între cărămizi ? Așa răi cum sunteți, ați fi fost poate în stare să ispitiți între voi vreo băciță trecătoare, și în loc s-o iubiți — s-o închideți subt piatră și var ? ! Copii sălbatici și fără de veselie, copii bătrîni și încruntați . . . Ei, nu ! *(către unul)* Ridică și tu fruntea asta de plumb !

TOȚI : *(rămîn neclintiți, cu fețe de morți)*

MIRA : *(se uită la ei, șăgălnicia ei speriată se schimbă în fior, cu un țipet)* Meștere !

MANOLE : *(Mare și sinistru, s-azvîrle între ei, răstoarnă în mișcare vreo trei zidari, ceilalți se dau înapoi în cerc, după obiceiul lupilor. El își prinde soția de mînă și vrea s-o smulgă dintre ei.)* Mira !

MIRA : Acum știu tot.

MANOLE : Nu știi încă nimic.

MIRA : El singur e de vină : duhul care la toate relele împinge, starețul Bogumil ! ! Mi-a spus că aici trebuie să se facă moarte de om, că biserica nu se va înălța pînă cînd nu se va zidi în ea viață de om. Făcea spume la gură starețul și bolborosea . . . Și eu am stat la gînduri și n-am crezut . . . Dar o neliniște m-a cuprins — și iată, am venit să vă opresc . . . Din tăcerea voastră am înțeles că e adevărat . . . Meștere, aici vreți să jertfiți un om pentru ziduri . . . El v-a îndemnat la rău. E o crudă nebunie . . . Acum știu, nici o îndoială nu mai este . . . Voi rămînea aici și n-am să îngădui stingerea omului, că omul nu-i o lumînare de stins cu două degete muiate în apa spurcată a gurii . . .

MANOLE : *(strigă sfîșietor)* Mira, nu, nu, nu ! Nu se poate, Mira ! De ce ?

MIRA : Ce e, Meștere ?

MANOLE : Mira, nu se poate ! . . . Vreau să fie numai vis rău . . . Vreau să mă trezesc. Mira, cine te-a chemat ?

MIRA : Nimenea nu m-a chemat. Nimenea nu m-a oprit. Am venit !

MANOLE : Mira — pleacă.

TOȚI ZIDARII : *(îl țintuiesc cu privirile și fac un pas, încercuindu-i)*

Scanned with OKEN Scanner

MANOLE : *(se încruntă cu ură)*
În lături, tîlharilor ! !

ZIDARII : *(îl privesc lung, nu se mișcă)*

AL ȘASELEA : Un jurămînt s-a făcut între noi.

MANOLE : *(ca sugrumat)* Da, un jurămînt — Mira, rămîi.

MIRA : Rămîn, firește că rămîn, de aceea am venit, ca să stau . . . Dar nu știu, astăzi mă priviți așa de ciudat . . . Parcă Dumnezeu s-a întors acum cu spatele către noi și stăm în umbra lui. Și nu mai știm ce este, și nu mai știm încotro. O schimbare s-a petrecut . . . Uite, fețele voastre ! E o întrebare și o spaimă în toți . . . Între tine și ei s-a sălășluit gîndul morții.

MANOLE : *(istovit)* Da, Mira, între noi s-a sălășluit gîndul. Și poate nu mai stăm în fața lui Dumnezeu, ci în umbra lui. Și nu mai știm ce e. Și am pierdut orice rost și nu mai știm încotro. Pleacă, Mira. Lasă-ne să ne sfîșiem singuri aici.

ZIDARII : *(fac iarăși un pas, încercuindu-i)*

MANOLE : Nu, Mira, acum să rămîi, acum să nu mai pleci. Ziua nor nemișcat, noaptea sul de foc — un jurămînt stă veșnic văzut.

MIRA : Meștere, luminează-ți fruntea. Și voi, zidari, de asemenea. N-am venit să vă văd înnorați. Am urcat să văd suflete bune. Primăvara pînă sus în plai a ajuns, lîngă voi nu s-a oprit ? Meștere, ce te-a orbit că nu mai vezi ? Cine a jurat? *(se apropie de întîiul)* Și tu, ciobănașule ? Și tu ai jurat ? În loc să fii vesel. În loc să umbli prin păduri fără griji. Cazi în rătăciri.

ÎNTÎIUL : *(apleacă fruntea)*

Scanned with OKEN Scanner

MIRA : Te dezleg de jurămînt. Pe toți vă dezleg. Sau vă închipuiți că e lucru ușor să — *(către al treilea)* Și tu ai jurat ?

AL TREILEA : *(apleacă fruntea)*

MIRA : Ei, asta-i ! Poate v-a vrăjit cineva de v-ați pierdut cugetul. Sunteți deocheați de vînt sau de pădure. V-a scuipat fiară călătoare.

MANOLE : Vîntul sunt eu. Fiara călătoare a ieșit din visul bisericei.

MIRA : Manole, viață de om în ziduri nu veți clădi. Voi da de veste în vale să nu se apropie nimenea de voi, că sunteți porniți spre ucidere. În felul acesta slava bisericii nu o vreau. Manole, mă voi ruga de tine trei zile — să vii acasă. Cu brațele te voi încinge : să lași biserica. Astăzi și încă puțină vreme să te mulțumești cu mine, că mai tîrziu, răbdarea totul învinge.

ZIDARII : *(se apropie încă un pas)*

MANOLE : Înapoi tîlharilor *(Se reculege)* Un jurămînt ne-a-nțepenit aici pentru totdeauna. Și privește în sus, înălțimea cu nici un răspuns nu se îndură. Și te uiți în jos : fără scăpare, împresurați de soartă și ură.

MIRA : — Nu — nu — ! Meștere, ce te-a orbit că nu mă mai vezi ? Ce te-a asurzit că nu mă mai auzi ? Manole, ai mai văzut minuni înălțate pe moarte ? Între noi toți un gol s-a căscat — și întru mare amenințare ne-am pironit locului. De ce taci ? De ce tăceți ? Unde vă uitați ? La ce priviți ?

TOȚI : *(tac)*

MIRA : Manole, din răsuflarea ta lungă ghicesc adîncimea durerii și puterea cu care te stăpînești. Ai

Scanned with OKEN Scanner

sugrumat în tine glas ridicat din inimă, și într-o clipă de deznădejde ați voit să încercați ce nimenea n-a mai încercat. Vreți să faceți negru din ce-i alb ? Vreți să tociți tablele de pe munte ? Vreți să înnăbușiți poruncile ce ni le cîntă tot sîngele din trup ? Nu, nu se poate ! Cine v-a înnebunit ? De ce nu-mi vorbiți ? Uite, vreau, răspundeți-mi că v-ați redobîndit cealaltă hotărîre, și atunci vă iert !

AL ȘASELEA : Un om sau biserica ? Ce e mai mult ? Omul e ceea ce suntem, bun sau netrebnic, fiecare — lăcașul e ceea ce unuia singur îi e dat să înfăptuiască pătruns de cea mai înaltă taină cerească [9] !

MIRA : Cine a luat hotărîrea ? Tu, Manole ? Dacă ești tu — *(se întoarce către zidari)* Dacă e el, voi sunteți nouă, și-l puteți opri. Așa cum stați acum, zid în jurul nostru — îl puteți împiedica ! *(așteaptă puțin)*

---

9 Prin această replică nu se pune în cumpănă în general „omul" sau „opera" de artă, întrucît, în această relație, omul, viața însăși este superioară și nimeni n-are voie să se pronunțe împotriva vieții. Din context știm că în cumpănă se pune iubirea față de soție — care devine o piedică în înfăptuirea operei artistice — și menirea sa de artist. Iubirea îl absoarbe pe Manole și îl face inapt să-și îndeplinească menirea de artist. Voința de a crea, ca o demonstrație de depășire a propriei condiții, este superioară pentru creatorul de artă. Lucian Blaga o soluționează într-o formă elevată prin metafora „femeie-biserică" cu sensul contopirii celor două idealuri ale lui Manole. Opera implică frumusețea și măreția unică a Mirei, prin care ea trăiește mai departe.

Scanned with OKEN Scanner

AL ŞASELEA : Un jurămînt s-a făcut.

MIRA : Manole, ei sunt — ei vor — tu eşti singur, dar tu ai puterea cuvîntului. Înmoaie-le cruzimea şi întoarce-le drumul, înduplecă-le îndîrjirea şi zădărniceşte-le ţinta. Sau poate . . . *(cu spaimă duce mîna la gură)* Sau poate — aţi şi clădit pe cineva în zidul de aci ? *(strigă)* Meştere, sloboziţi-l . . . *(vrea să meargă la zid)*

MANOLE : *(o ţine)* Nu, Mira, nu !

MIRA : Mi s-a părut un vaier din zid — *(strigă)* Meştere ! Poate-aţi prins pe cineva şi l-aţi legat în pivniţă. Lăsaţi-mă ! Cine e ?
Vreun cioban a fost. Cine e ?
Vreun călugăr a fost. Cine e ?
Vreo femeie în trecere aţi răpit. Glasul s-a auzit. Manole, izbăvind fiinţa închisă, pe mine mă izbăveşti. Cărămida o strînge peste piept şi nu mai găseşte aer. Ochiul vostru nu s-a înfricoşat ? Lăsaţi-mă să-i deschid. Ea a plecat poate să ducă vreo veste şi voi aţi silit-o să intre în zid.

MANOLE : Mira — nimenea nu e închis.

MIRA : Atunci, ce e ? Ce umbră s-a coborît peste noi ? Cine a îndrăcit privirile ? Ce plumb s-a strîns în jurul picioarelor ? Ce vrăşmăşie întunecată şi împotriva cui a închegat lanţul lor — pe care nimenea nu-l poate sparge ? Manole, tu eşti astăzi cum niciodată n-ai fost. Ce duh stăruie între noi că nu putem întinde mîni de lumină unul spre altul ?

MANOLE : *(se sufocă)* Vorbiţi — voi.

UNUL : Tu să vorbeşti că a ta a fost patima de a clădi.

MIRA : *(nespus de rugătoare)* Manole . . .

Scanned with OKEN Scanner

MANOLE : N-am prins pe nimenea A mea a fost patima, eu am fost al patimei, eu am fost. Nu, n-am prins pe nimenea. Vai nouă, Mira, biserica s-a tot prăbușit — cu cît se prăbușea — patima creștea. Eu nu știam. Cineva ne-a încercat. Acum e totul . . . dă-mi mînile tale, Mira. *(îi ridică mînile și-și îngroapă fața în ele, se scutură)*

MIRA : *(îl mîngîie pe cap)* Meșterul meu. Păr negru. Cap fierbinte.

AL ȘASELEA : Cu amin și cu capete plecate, un cuvînt ne-am dat toți aici. Așteptarea și suferința pe toți ne-a secat. Cîrtind am greșit, dar tu ne ierți, că totul e de înțeles. Greu e pentru tine, Meștere, dar nici pentru noi nu e mai ușor.

MANOLE : *(ridică fruntea, se uită nesigur în jur)* Frați zidari, luați piatra cea mai grea, loviți-mă, aici, în creștet, nu pot. Despicați-mi țeasta asta osîndită să rămînă pămînt sterp.

AL ȘASELEA : Cuvîntul lui Vodă am dat. Și-un legămînt am făcut sub privirile Ziditorului.

MANOLE : *(se ridică enorm spre el)* Privirile lui crezutu-le-am scut ! În lături !
(nici unul nu se mișcă)

MANOLE : *(slăbește)* Mira, slăbesc din toate încheieturile !

MIRA : Unde-i omul pe care l-ați prins ? Lăsați-mă. Vreau să-l văd.

ZIDARII : *(s-adună, fac zid în jurul ei)*

MIRA : Meștere, deschide-mi drum. Slugile tale nu sunt în toane azi. — Pe bătrîn l-ați prins, pe Găman. De cînd a plecat cu voi în noaptea ceea tîrzie, el nu s-a mai întors. Unde-i Găman ?

Scanned with OKEN Scanner

MANOLE : Nu, aicea nu e nimenea prins.

MIRA : Pe bătrîn l-ați clădit. Ce înseamnă sudoarea de pe fruntea voastră ? Pe Găman l-ați zidit ...

MANOLE : Găman — nu e aici.

MIRA : Am auzit vaier în zid. Acum nu mi s-a mai părut. Am auzit vaierul.

MANOLE : Nici un vaier n-ai putut s-auzi, Mira, fiindcă ... totul e numai ... liniștește-te, Mira. Tu ai venit să scapi un om de la moarte ... astfel sufletul tău se vădește cel mai curat [10]. Te potrivești în ceruri și te-ai rătăcit între noi, oameni de glumă rea. Mira, ce să-ți mai spun ? De-atîtea ori ai fost căprioară neagră cînd suiai drumul la noi. De-atîtea ori ai fost izvor de munte cînd coborai de la noi. Acum ești aici încă o dată : nici căprioară, nici izvor, ci altar. Altar viu între bles-

---

10 Actul sacrificiului are menirea să îmbuneze forțele potrivnice, demonice. Iar pentru a le constrînge voința, obiectul sacrificiului trebuie să îndeplinească anumite condiții. În cazul lui Manole, ființa care urmează să fie sacrificată trebuie să fie un exemplu de puritate și frumusețe, să dispună de calități care, prin contaminare, să fie transpuse în opera de artă. Dintre personajele feminine apropiate meșterilor, doar Mira îndeplinește aceste condiții, întrucît întruchipează un ideal de frumusețe fizică și morală, ceea ce îi conferă strălucire și seninătate și o face superioară celorlalte femei. Totodată, Mira este cea mai iubită dintre soții, pentru că Manole este nu numai o personalitate artistică de excepție, ci și ca om o ființă superioară, fiind mai interiorizat, mai profund în gîndire și sentimente.

Scanned with OKEN Scanner

temul ce ne-a prigonit și jurămîntul cu care l-am învins [11].

MIRA : *(cu o rază de înseninare)* Manole, nu prea înțeleg ce vorbești. Totul e numai o glumă și ați învins blestemul ?

---

11 Limba folosită de Lucian Blaga este poetică. Ea implică sensuri metaforizate care dau textului o aură lirică. Astfel „căprioara neagră" — simbol al frumuseții pădurilor autohtone, „izvor de munte" — simbol al purității și izvor al vieții. Aceste metafore-simbol conturează în esență trăsăturile de caracter ale personajului care, prin fapta și atitudinea sa în raport cu jertfa, dobîndește o nouă calitate unică, devine „altar viu", cu sens de „piatră de hotar" între bine și rău, între viață și moarte. Vedem că autorul investește materialul de construcție cu anumite valori exprimate în sensul metaforic al limbii. După T. Vianu „... foarte multe din operele omului folosesc o materie care a primit o primă formă (...). Între starea lor naturală și forma operei s-a introdus o primă lucrare de informare. Sensul acestei prime lucrări este să facă materia operabilă, adică s-o facă receptabilă pentru forma definitivă a operei". (Vianu, T., *Opere*, 7, 1978, p. 539). Dar Lucian Blaga urmărește nu numai o pregătire tehnică, ci își înzestrează materialul de construcție, — prin prezența Mirei ca „altar" — cu un anume sens. Din acest moment materia este înzestrată anticipativ cu un conținut determinant pentru încheierea operei. În desăvîrșirea ei, opera îi integrează pe ambii soți încă din acest moment, prin generozitatea lor umană. Pentru împlinirea menirii lor, ambii sînt capabili de autosacrificare în dăruirea lor reciprocă, ce devine un act social — o moarte eroică pentru binele omenirii, înfăptuit printr-o operă de cultură.

Scanned with OKEN Scanner

MANOLE : Întreabă zidarii, și atunci facă-se voia lor.

ZIDARII : *(sentențios)* Blestemul e biruit !

MANOLE : *(și-adună puterile pentru ultima încercare, apoi, cu înseninare neomenească)* Cumpăna voastră nu se mai clatină. Limba stă neclintită. Numai stînga cîntarului meu cade-n prăpastie fără fund. Încă o dată a hotărît nenorocul [12].
Privește zidurile, Mira. Aceste ziduri crescute nu se vor mai prăbuși. În cîteva zile și nopți biserica va fi întreagă și va străluci între munți, împrăștiind din coperișe soare pentru toți muritorii.

MIRA : *(cu bucurie)* Așa — Manole — înseninează-te, Manole.
Zidurile nu mai cad ? În adevăr zidurile nu mai cad ?

MANOLE : *(pierdut)* Nu, zidurile nu mai cad.

MIRA : Manole, biserica e primită ?

MANOLE : Pe la Sîmpetru va străluci și clopote va avea.

---

12 Cele două ipostaze ale personalității lui Manole — artist creator și soț iubitor pe care este axată drama de conștiință — își găsesc aici deznodămîntul tragic. Soțul își sacrifică iubirea pentru afirmarea sa artistică. În evoluția piesei, acesta este un alt moment al dramei de conștiință, mai profund și cu consecințe grave, întrucît „nenorocul" se îndreaptă împotriva integrității umane a artistului. Renunțarea la Mira ar însemna renunțarea la demnitatea sa de om. Dar Manole o abandonează doar exterior, fără să se desprindă în sinea sa, de ființa iubită încît autosacrificiul său constituie o consecință firească în evoluția ascendentă a dramei.

Scanned with OKEN Scanner

MIRA : Pe la Sîmpetru ? Clopote . . . Cel mai mic eu vreau să-l trag mai întîi. Într-o duminecă mă voi sui să-l trag la întîia liturghie.

MANOLE : Tu, Mira, tu. Dar cum pe cel mare îl voi trage eu, pe cel mic nimenea nu-l va auzi.

MIRA : Vezi, tu — totdeauna eşti aşa — numai glasul tău să se audă. Numai tu. Totdeauna tu.

MANOLE : Al tău va fi atît de curat că numai în cer se va auzi.

MIRA : Da ? Atunci, cu atît mai bine. Cine-l va auzi ? Îl va auzi mama care a fost, şi copiii noştri cari vor veni. Manole, ce bucurie ! În sfîrşit, zidurile nu mai cad. Şi n-aţi clădit pe nimenea în ele ?

MANOLE : Nu, Mira, nu. Ştiam că vii speriată, ştiam că vii purtînd grija altor vieţi. Şi atunci am glumit, făcînd pe bărbaţii sălbatici. Povestea cu jertfa omenească — e numai aşa — un joc. Un joc de albă vrajă şi întunecată magie, pe care-l vom face cu tine.

MIRA : Cu mine ? — nu înţeleg. — Cu mine ?

MANOLE : *(cu glas ireal)* Cu tine, fiindcă tu eşti aici — din întîmplare. Şi-apoi, aşa se şi potriveşte. Fiindcă între noi toţi şi toate tu eşti cea mai pornită spre joc.

MIRA : *(cu oarecare nedumerire)* Bine !
(se uită cu o ochire spre soare) Dacă nu e prea tîrziu . . . că vreau să mă întorc înapoi încă înainte de a se face amiază . . .

MANOLE : Mult nu e de atunci, îţi aminteşti, Mira, — o dimineaţă ca asta era. Cînd ne-am întîlnit cu stîngăcie întîi, am fost aproape numai copii şi-am început în neştire să ne jucăm de-a viaţa.

Scanned with OKEN Scanner

Acum tot așa ne vom juca de-a moartea. Atunci te-am culcat în iarbă, acum te voi culca în zid. Va trebui tot timpul să zîmbești și, chiar, de va fi rece zidul, să te silești să glumești. Să pară în adevăr că moartea e un joc. Căci, vezi, blestemul de care vorbirăm îl învingem c-un joc [13].

MIRA : Biserica va sta. Manole, tu o să-ți culci capul pe trepte, și poate ai s-o iubești mai mult pe ea decît pe mine. Dar n-are a face. Eu ce va trebui

---

13 În viziunea despre „joc" ca o atitudine a omului, Lucian Blaga este influențat de Fr. Schiller, care o considera cea mai umană stare a omului, susținînd : „Omul e în chip deplin om numai cînd se joacă". Astfel întregul edificiu, atît al artei estetice cît și al artei vieții, trebuie fundamentat pe acest principiu. (Friedrich Schiller, *Scrisoarea 15*, p. 71, în : Vianu, T., *Istoria esteticei de la Kant pînă azi în texte alese*, București, 1934, pp. 79—80). Estetica modernă preia această teză a lui Schiller cu privire la cauzalitatea artistică. După Herbert Spencer, arta și jocul sînt luxul vieții (*The Principles of Psychology*, 1870—1872, vol. II, p. 533). Tudor Vianu se ocupă de această problemă în *Joc, expresie și artă*, unde în concluzie spune : „Activitatea artistică nu este o ejaculare amorfă, ci o lucrare structurată, călăuzită de un scop valorificat în toate amănuntele realizării. Artistul nu creează orice, ci tocmai opera lui. Teoria artei ca joc mi se pare, din toate aceste motive, una din cele mai puțin psihologice pe care le-a produs speculația mai nouă". (Vianu, T., *Opere 7, Studii de estetică*, București, Edit. Minerva, 1978, p. 526).

Scanned with OKEN Scanner

astăzi să fac ? Să-nchid ochii, să mă rog, să tac [14] ?

MANOLE : Nimic ce n-ar fi firesc. Doar să înduri ce vom face cu tine.

MIRA : Mi-e îngăduit să rîd tare ?

MANOLE : Asta nu. Fiindcă m-ar turbura și mi-ar abate gîndul în altă parte. N-aș mai ști ce trebuie să fac, și mîna mi-ar tremura. Va trebui să fim cu luare-aminte, ca într-o slujbă în fața pristolului. Dacă-nchizi ochii e bine. Dacă zîmbești de asemenea e bine.

MIRA : *(ca un copil)* Am să mă joc cu voi cum doriți. — Dar ăștia să nu se mai încrunte că-mi pierd orice plăcere. Parcă și sprîncenele le-au mai crescut peste uitătura piezișă.

MANOLE : Zidari, ați auzit ? Încruntarea s-a sfîrșit. Acum începe partea luminei. Închipuiți-vă copii — cu treizeci de ani înapoi, închipuiți-vă în trecut — cînd clădeați biserici din nisip ! Luați uneltele, pregătiți țărîna și tot ce e de pregătit !

ZIDARII : *(se pun în mișcare)*

MANOLE și MIRA : *(se privesc lung)*

MIRA : Ah, cum m-am speriat ! La început nu prea crezusem stareţului, pe urmă am stat în nedu-

---

14 Iubirea Mirei este la fel de profundă ca și cea a lui Manole pentru ea. Măreția caracterului Mirei se relevă și prin generozitatea ei. Acceptă contopirea celor două idealuri ale artistului, femeia-biserică, este gata să se sacrifice, iar în dăruirea ei își depășește propriile porniri inițiale, primare și își impune o atitudine elevată, detașată de orice sentiment de egoism, încît își completează și își ajută efectiv soțul în atingerea perfecțiunii.

Scanned with OKEN Scanner

merire, apoi, fără să-mi dau seama de ce, mă luase spaima. Şi am venit într-o fugă. Nu m-am odihnit nici la stîlpul întîi de hotar, nici la al doilea. Uite cum îmi bate inima.

MANOLE : *(o mîngîie)* Suflet bun şi înalt eşti tu.

MIRA : Eu glumesc des, dar cînd glumesc alţii cu mine nu prea înţeleg. Poate sunt cam prostuţă... dar las', că rîd şi eu odată de voi [15].

MANOLE : *(pierdut)* Da, să rîzi... Să scorneşti odată ceva grozav, bunăoară... dar nu, gîndeşte-te singură.

MIRA : Las'. O să fac şi eu să vă bată inima la fel. Şi mai ales a stareţului. *(copilăros)* Să plesnească.

---

15 Lucian Blaga utilizează ideea lui Schiller despre „joc" într-un text poetic original, ca expresie a atitudinii umane a lui Manole, omul cu calităţi superioare de artist ce nu acceptă cruzimea primitivă, ci conjugă jertfa cu motivul jocului pentru a transpune totul pe un plan al liniştii interioare, de necrezut, a Meşterului, atît de necesară creaţiei. Fără putinţă de împotrivire, faptele se desprind de la sine din interiorul artistului, pornind din straturi organice originare, după un fel de a fi profund şi firesc al neamului său. În atitudinea sa, Mira este de o seninătate naturală ce-i străbate toată fiinţa şi se comunică mediului înconjurător. În simplitatea ei firească, fără să urmărească scopuri care s-o depăşească, fără să fie prăpăstioasă, transformă atmosfera dramatică în una familiară, făcînd să triumfe viaţa asupra morţii după o bine statornicită înţelepciune populară. Astfel motivul jocului restabileşte atmosfera de existenţă organică a spiritualităţii umane.

Scanned with OKEN Scanner

MANOLE : Ochii îți sunt încă plini de neliniște. În degete îți lăcrimează inele de fier. Mira, ceasul — acesta ar trebui — să-ți fie scump cum altul nu ți-a fost, fiindcă — fiindcă — mă vezi și te văd. — Privește soarele și tot ce se poate privi.

MIRA : Ah, și picioarele cum îmi tremură ! Tot trupul îmi tremură ca o apă — și de spaima curmată, și de bucuria că nu e nimic. Altădată să nu mai glumiți cu atîta cruzime !

MANOLE : Nu, altă dată — nu mai . . .

MIRA : De obosită abia mă mai țin.

MANOLE : *(o mîngîie)* Viață fără pereche ești. Trup tînăr. Sînge fără păcat. Ochii aceștia au fost făcuți să se bucure de verdeață, de lucruri mici, de ape și de furtuni. Inima a fost făcută să iubească și niciodată să tacă. Noi, oameni răi, am speriat ochii și inima.

MIRA : *(îl privește cu mare și liniștită iubire)* Meștere.

ZIDARII : *(lucrează la zid)*

MIRA : *(suspină ușurată, se-ntoarce spre ei)* Ei de ce tac ? Altădată erau mai fireștI.

MANOLE : *(cu liniște neomenească)* Ieși din încălțăminte ca să intri desculță în zid.

MIRA : *(își desface opincile-sandale, sprijinindu-se cu o mînă de Manole)* Unde le las ? Să mi le aduci lîngă zid, să le am cînd ies — că altfel mă dor tălpile — de pietre — cînd calc. — Va ține mult jocul ?

MANOLE : Un ceas — două, sau trei.

MIRA : Numai atît ?

Scanned with OKEN Scanner

MANOLE : Jocul e scurt. Dar lungă și fără sfîrșit minunea. *(o prinde ușor cu brațul și pornesc în pas liniștit spre ziduri)* [16].

16 Toate acțiunile sînt limitate în spațiu și timp. Opera de artă depășește acest cadru restrîns întrucît implică o semnificație ce tinde spre universalitate. În desăvîrșirea ei, aceasta este un exemplu de unitate și armonie în care se reflectă armonia suverană a cosmosului, a lumii noastre cu idealurile, aspirațiile și lupta contrariilor, așa încît ea este o expresie a înțelesului estetic al vieții, prin care dăinuie peste veacuri.

Scanned with OKEN Scanner

ACTUL AL PATRULEA

Zidurile ridicate, cu un început de schele într-o parte. Zidarii lucrează repede. Manole umblă agitat. Pe locul unde în zid Mira e de tot acoperită cade un mănunchi de raze. Tot timpul zgomot de muncă și de unelte. Copii pe scări, unul peste altul, își dau cărămizi. Zidarii pe schele, Manole, al treilea și întîiul zidar, jos.

SCENA I

(Manole, zidarii, copiii)

AL ȘAPTELEA : Zvîrliți tencuială pe coapse și os, să-nchidem viața în zidul de jos.

ÎNTÎIUL : Ucideți nădejde de casă și vatră. Clădiți-mi lăcaș din lumină și piatră.

---

1 Actul al IV-lea este dominat de o activitate febrilă. Opera concepută de artist în mintea sa este transformată într-un obiect real cu ajutorul zidarilor care stăpînesc materia cu mult talent și colaborează la executarea ei. Meșterul nu-și găsește liniștea, dar, își stăpînește durerea, cît timp biserica nu este terminată.

Scanned with OKEN Scanner

AL CINCILEA : Isteți fiți ca șerpii și blînzi ca porumbul. Urmați-mi măsura. Dați sfoara și plumbul.

AL NOUALEA : Obliți cărămida cu ochiul de apă. Vai, cine ne-ndrumă ? Oh, nimeni nu scapă.

AL PATRULEA : Din gura de iad și-nvisul mister — noapte și zi creștem spre cer.

AL DOILEA : Sus scînduri și bîrne, zi lungă și noapte. Otravă și slavă culegem din fapte.

ALTUL : Var și cărămidă.

ALTUL : Zvîrliți tencuială.

ALTUL : Sfoară și plumb.

ALTUL : Scînduri și cobile.

ALTUL : Ochiul de apă.

ALTUL : Noapte și zi.

ALTUL : Zi și noapte.

ALTUL : Mîna nu se-oprește.

ALTUL : Venin și slavă !

MANOLE : *(urlă, plesnind peste ei un bici fantastic de lung)* Lucrați, băieți ! Oh, deasupra aceleiași păreri, fără s-aducă vindecare, soare și ceruri mari. Sufletul a băut fapte și povești amare. Lucrați, zidari !

UNUL : Lucrați, băieți !

MANOLE : O, vaierul ! De-aici ce poartă mai deschid ? Lucrați, băieți, lucrați zidari, vaierul să înceteze în zid ! !

ALTUL : Lucrați, zidari ! Cine clădește biserici trăiește mult.

ALTUL : Timpul petrecut la clădirea unei biserici nu se pune-n socoteala vieții. Toată vremea petrecută aici e un adaos.

AL TREILEA ZIDAR : *(fostul călugăr)* În tot răul, și-un bine. Începeți dincolo la naos.

Scanned with OKEN Scanner

AL PATRULEA : Să nu rămînem înapoi de nici o parte.

AL CINCILEA : Suntem în toiul muncii şi tot mai strigaţi.

AL ŞAPTELEA : Ciocanele răsune pînă departe, ca un zîngănit de luptă.

ALTUL : Nu dormiţi, băieţi.

MANOLE : Var şi cărămidă. Fără repaos.

AL DOILEA : Noapte şi zi creştem spre cer.

MANOLE : Doare lumina, sunetul doare, lumea doare. Nu e cineva să lovească trupul, să simt cel puţin o clipă durerea în altă parte ? ! O, ce departe suntem unul de altul, ce departe ! !
Mai repede, mai repede ! ! Zoriţi, zidari ! Fără odihnă, fără sete, fără foame. Să-nceteze vaierul în zid ! *(plesneşte cu biciul)*
Argeşul să se umfle cu vuiet, să se întetească şuier prin copaci. Să nu se mai audă chinul din zid. Doamne, jocul a fost scurt, dar vaierul e lung. *(scoate un vaier surd)*
Manole — Manole — Manole. *(dispare-n dreapta, după ziduri* [2]*)*

---

2 Procesul de conştiinţă al lui Manole are suflul marilor tragedii. Realitatea faptică a sacrificiului îl acuză. El s-a vrut artist-creator — dorinţă mai puternică decît iubirea sa pentru Mira, care pe plan uman a însemnat totul pentru el. Dar s-a înşelat, căci fapta sa îl devorează. El şi-a tulburat pentru totdeauna echilibrul psihic. Manole a distrus unitatea căsniciei sale, punînd mai presus patima creaţiei, dar aceasta îl mistuie. Certitudinea sacrificiului îl face să trăiască, în cel mai înalt grad posibil, durerea. Frămîntarea sa lăuntrică, suferinţa sa nu găsesc alinare nici prin activitatea febrilă de

Scanned with OKEN Scanner

SCENA II

(Toți afară de Manole)

AL DOILEA : Meșterul nu mai găsește odihnă. Se duce în umbră. Se-ntoarce la ziduri. Se duce. Se-ntoarce. În tînguire se duce, năuc se-ntoarce.

AL TREILEA ZIDAR : Cîteodată parcă și eu mai aud ceva în zid !

ALTUL : Oare mai trăiește ? Sau nu mai trăiește ? Ca să nu auzim, ciocanele tot mai tare au lovit, ca să nu auzim — tot mai tare am vorbit.

ÎNTÎIUL : Astfel, una din alta s-au aprins întîmplările, și femeia din miazăzi a rămas altar între blestem și jurămînt.

AL CINCILEA : Oare cînd a înțeles ? Cînd a început să se zbată era de mult închisă.

---

ziditor. Munca trepidantă a zidarilor, care grăbesc deznodămîntul, nu-i anihilează obsesia dramatică a „vaierului din zid". În disperarea sa imploră forțele naturii, pentru ca zgomotul lor să acopere intensitatea durerii, dar fără să aibă certitudinea eficienței. Destrămarea voită, a echilibrului existențial firesc se îndreaptă împotriva sa, fapta îl chinuie și va avea urmări grave pînă la restabilirea acestui echilibru. Prin această opoziție a planurilor : exterior-interior, fizic-psihic, autorul relevă complexitatea durerii, ca o consecință a acțiunii ieșite din comun, unice a jertfei. Tensiunea psihică copleșește, căci, în această replică scurtă, dar de o concentrare sintetică a mesajului, autorul a implicat o întreagă înlănțuire a faptelor și semnificațiilor expuse într-o dinamică ascendentă deosebită, ce relevă drama de conștiință a eroului, astfel încît acesta trezește compasiunea noastră.

Scanned with OKEN Scanner

AL TREILEA ZIDAR : Lumina de care fugeau umbrele, a fost așa de bună, că nici la urmă n-a înțeles. Eu cred că a așteptat fără tristețe, speriată doar că jocul ține prea mult. Și ea nu înțelege nici acum, ci se miră din zid sau din cer că noi tot ne mai jucăm. *(Un grup de fete și femei vine din dreapta)*

ÎNTÎIUL : Iarăși femei. Sfioase, aprinse, istovite, încep a veni de prin țară. Femei plîngînd tot drumul de vestea soției din zid. Cînd sunt aici, privind zidurile, uită pentru ce au venit. Unele stau o zi, altele un ceas, altele numai vin și se-ntorc. Toate deopotrivă cască ochii mari și se miră și nu întreabă nimic. Pe urmă pleacă și tot drumul pînă acasă surîd numai în amară și dulce tăcere. Nimenea nu știe de ce, și dacă le-ntrebi — nici ele nu știu. Vin stîrnite ca de-o primejdie de sfîrșit de veac, și în spaima lor de necunoscutul bărbat se cred miresele morții [3].

---

3 Biserica, opera finită, emană o lumină apoteotică, în care apare transfigurată strălucirea Mirei și genialitatea creatoare a lui Manole. Vin femeile de pretutindeni în pelerinaj, iar în fața frumuseții operei, ele se eliberează de obsesia crimei lui Manole, care a pus stăpînire pe cugetul lor. Prin contaminarea lor cu „surîsul Mirei" care, în cadrul metaforei „femeie-biserică", este și un simbol al fertilității, al menirii femeii, autorul demonstrează că poporul înțelege opera de artă și vine să se adape la izvoarele culturii. Este important să fie remarcată nota laică a scenei. Femeile nu vin cu intenția să se roage, pentru că ruga în anumite locuri ar fi mai eficientă, ci admiră îndelung, iar tensiunea lor lăuntrică se transformă într-o seninătate echilibrată, ca a Mirei.

Scanned with OKEN Scanner

GRUPUL DE FEMEI : *(se-ntoarce, ocolind, privind la ziduri parcă ar vedea biserica întreagă, dispare în fund)*

AL TREILEA ZIDAR : Cete în aiurare vin și pleacă.

AL DOILEA : Ați luat seama la ele ? Se uită toate în sus, cu mult deasupra noastră, chip că ar fi văzut ceva.

ÎNTÎIUL : Una a arătat cu mîna ca spre un turn. Și unde a arătat n-am văzut nimic. Nici pasăre nu era. Nici turn. Astea au fost de unde rîul nostru limpezește Dunărea tulbure. Din toate părțile vin în cete, ca păsările călătoare. Unele vin cu miros de scoici din ținutul bălților galbene. Altele de mai departe, de unde șesul își schimbă numele, deși rămîne același. Toate-și închipuie cu înfricoșare că suntem mai tari decît iubirea noastră, dar aici, lîngă schelele înfăptuirei, se pare că ele înțeleg mai mult decît au putut să înțeleagă lîngă vatră. Pe urmă se duc.

AL TREILEA ZIDAR : Vorbe, vorbe — jumătate adevăr, jumătate închipuire. Cărăușii să vie ! ! *(vin din dreapta trei cărăuși)*

SCENA III

(cei de mai înainte și cărăușii)

ÎNTÎIUL CĂRĂUȘ : Porunciți.

AL TREILEA ZIDAR : Plecarea vi s-a hotărît fără altă amînare. Rămîne cum ne-am înțeles. Fiecare cu șase telegari.
(către întîiul cărăuș) Tu la Brașov.

AL DOILEA CĂRĂUȘ : Eu la Sibiu.

Scanned with OKEN Scanner

AL TREILEA CARAUȘ : Eu la Tîrgoviște.

AL TREILEA ZIDAR : *(către întîiul cărăuș)* Scheilor gureși le lași brașoavele, și te înțelegi numai cu saxoni cinstiți : aduci piele, lemn de stejar uscat în cuptoare de meșteșug, forme, scoabe de fier, cuie mari și mici, stranele le tăiem aici, pentru catapeteasmă uleiuri, zugrăvelnițe, cu păr de mistreț cele lungi, cu fire de coamă cele scurte, și nu uita mătasa. Toate astea pentru biserică. Pentru nevoile pivnițelor nu uita pucioasa în formă de turte. *(către al doilea cărăuș)*

De la Sibiu, de la turnătorie clopote, să nu fie cu semne papistășești, cum ar fi bunăoară inima încercuită cu spin. Dar pot să aibă semn : Hristos culcat într-un potir. Urechea ți-e bună, încearcă-le sunetul, să se potrivească aerului de-aici.

Ține minte : aerul de-aici — duhul cleștarului. Pe urmă — întoarce-te : așa — vezi culorile lumii noastre? Toate din soare sunt. La fel să fie culorile pe care le cumperi. Încearcă-le și aseamănă-le totdeauna cu cele curate din brîul ploilor. *(către al treilea cărăuș)*[4] La Tîrgoviște

---

4 Mînăstirea de la Curtea de Argeș, o adevărată perlă arhitectonică a artei medievale, Lucian Blaga o consideră expresia concretă a unui fel de a fi al poporului român, înzestrat cu anumite înclinații spre pitoresc, care pot „. . . să invadeze în sens creator toate domeniile de manifestare ale vieții spirituale și culturale" (Blaga, L., *Trilogia culturii, op. cit.*, p. 202). Din aceasta reiese o anume mentalitate și atitudine a oamenilor care, de-a lungul secolelor, au trăit întotdeauna într-o strînsă interdependență cu natura patriei. Viața țăranului român apare, în viziunea autorului, ca o prelungire fi-

Scanned with OKEN Scanner

ceri binecuvîntare creştinească. Odăjdii ai de adus şi cărţi. Dacă vlădica nu-i acolo, îl găseşti la moşia lui sfinţind popi şi păzind dobitoace.

CEI TREI CĂRĂUŞI : Am înţeles.

AL TREILEA ZIDAR : Drum bun, fără zăbavă. *(cei trei cărăuşi pleacă)*

SCENA IV

(Aceiaşi, fără cărăuşi, după cîteva clipe Manole)

MANOLE : *(revine pierdut şi frînt)*

AL TREILEA ZIDAR : *(s-apropie de el cu glas mîngîietor)* Manole, ai fost la apă ?

MANOLE : *(abătut)* Frate, e aşa de greu !

AL TREILEA ZIDAR : Stai puţin aici pe piatră, lîngă mine. *(s-aşază amîndoi)*

MANOLE : Amintiri — vin în goană ca o stavă neagră din şesul părăsit al vieţii. Şi trec, şi nu se mai opresc. Şi altele vin asurzitoare, ridicînd pulbere, că mă înec. Trupul stă şi priveşte. Bine de cel ce poate vorbi. Încleştată rămîne gura suferinţei pe rană. *(ridică ochii obosiţi spre ziduri)* De cîte săptămîni lucrăm ?

AL TREILEA ZIDAR : De săptămîni ? De şapte zile.

---

rească a naturii însăşi pînă în zona mitului. Deci, atitudinea poporului român de a se inspira din frumuseţea naturii — pe care o stilizează, fără a distruge armonia interioară a relaţiei om-natură — izvorăşte dintr-o profunzime originară, cimentată de-a lungul timpului şi nu este o analogie exterioară, formală. Această idee apare ilustrată în replică, prin indicaţiile date pentru alegerea culorilor.

Scanned with OKEN Scanner

MANOLE : *(apleacă fruntea, ar vrea să se redobîndească)* De şapte zile — fără alinare. Nu ! Trebuie să fie mai mult. Ani întregi încap în şapte zile [5] . . . *(îl ia de mînă pe călugăr)* Spune-mi tu, spune-mi ! Ce-a făcut ? Ce-a zis ?

AL TREILEA ZIDAR : S-a silit să zîmbească. Adică nu — nu s-a silit . . . A zîmbit.

MANOLE : Adevărat, de silă nimic nu făcea. Numai din bucurie slobodă. Acum îndură sila cea mai grea. N-a zis nimic ? Nici un cuvînt ?

AL TREILEA ZIDAR : Numai tîrziu, înainte de a pune peste ea cea din urmă cărămidă : că zidul o strînge cum numai tu o strîngeai.

MANOLE : *(se ridică violent)* Cine a pus cea din urmă cărămidă ? ! !

AL TREILEA ZIDAR : *(îl reţine şi-l face din nou să se aşeze)* Linişteşte-te, Manole, oricine ar fi fost, nu e cu dreptate să întrebi.

MANOLE : *(se scutură ca de frig)* Da, nu e cu dreptate. Mai vorbeşte, dar încet, că urechile mă dor de orice cuvînt. Şi mîinile mele sunt reci, şi am frig mare în mine, şi nu pot s-aud cuvînt tare.

---

5 De la actul jertfei, lumea, în evoluţia ei, a devenit confuză pentru Manole. El caută să se mîntuiască prin muncă, participînd la înfăptuirea operei, prin care îşi transpune proiectul în realitate, dar se înstrăinează tot mai mult de viaţă, astfel încît pierde simţul real al timpului. Chinuitul are acum o altă tablă de valori simbolice, ce reflectă profunzimea durerii. Numărul „şapte", care în filosofia antică este un număr sfînt, este aici un simbol al zilelor săptămînii, de-a lungul cărora Manole a lucrat fără să-şi îngăduie odihnă.

Scanned with OKEN Scanner

AL TREILEA ZIDAR : Manole, suntem în grija Înaltului. *(ridică uşor un deget)*

MANOLE : *(cu amărăciune neînchipuită)* Luminile au fost întîile lui cuvinte. Mira, cel din urmă ! Ca oricare din meşteri, voit-am să-i clădesc un lăcaş — Lui ! Dar mie mi-a cerut tot. Am crezut că în cea mai înaltă clipă a încercării va opri cu un semn lucrarea. Dar nu, mie mi-a cerut tot. Din bucuria vieţii am închipuit lăcaşul. Cel ce se ridică e din suferinţa morţii [6].

AL TREILEA ZIDAR : Acesta va fi şi mai frumos.

MANOLE : *(iarăşi ascultă)* Dacă nu încetează vaierul, voi porunci să spargă zidul [7] !

AL TREILEA ZIDAR : Ceea ce tu auzi, o ! o ! poate numai urechea te chinuie cu păreri întîrziate. Linişteşte-te, Meştere. De-acum, nimic nu se mai poate schimba. Aşa a fost să fie. Cînd totul se împlineşte după porunci gîndite cu mult deasupra noastră, să zicem şi noi cu miile de guri ce vin să se uimească . . .

MANOLE : A avut mîni, a avut ochi şi trup întocmai ca noi acum. Umbla şi se oprea. Noaptea, cînd

---

6 Admiraţia supremă pentru frumuseţea morală sublimă a fiinţei iubite, ca un simbol al esenţei iubirii spiritualizate, este surprinsă într-o imagine la fel de sugestivă şi în poezia *Lumina* din volumul *Poemele luminii* (1919).

7 În finalul actului de creaţie, jertfa i se pare artistului prea mare în raport cu cele realizate. De aceea simte tot timpul nevoia de a-şi distruge opera. În contextul conflictului dramatic, această idee relevă opoziţia dintre raţiune-sentiment. Raţional — artistul înfăptuieşte jertfa, afectiv — nu o poate îndura.

Scanned with OKEN Scanner

ciorchinii zodiilor se coborau tîrziu între case și brazi, la mine venea. Toate sunt altfel acum. Trecerea cum s-a făcut ?

AL TREILEA ZIDAR : Fără cuvînt, așa cum ridici mîna ca să faci o cruce.

MANOLE : A venit să scape un om. Din tot ce s-a întîmplat în aceste zile fără sfîrșit — nimic nu știu. Numai în urechi mi-a rămas ca un vîrtej de apă adîncă.

AL TREILEA ZIDAR : Nu mai întreba. Ai lucrat zi și noapte, cu glas ridicat și cu hohot.

MANOLE : La care zid ?

AL TREILEA ZIDAR : Noi ceilalți te-am ascultat în tăcere. Și munceam, și închideam ochii.

MANOLE : Grozavă e această uitare în care am căzut ! Și eu am lucrat ? Nu ! Nu ! Nu se poate !

AL TREILEA ZIDAR : Întruna, fără întrerupere. Fără apă, fără pîne. Și noi ziceam : Doamne, Doamne !

MANOLE : Oh, parcă m-am despărțit de mîni, și trupul e undeva jos, și capul în altă parte. Sunt plin de răscoală, de somn și de moarte [8].

AL TREILEA ZIDAR : Pune ochii în pămînt și nu mai gîndi !

---

8 Lucian Blaga își ilustrează aici concepția despre creatorul de artă, expusă în *Trilogia valorilor*. Omul, ființa biologică (trupul), este alcătuit din genialitatea spiritului (capul) și este un talentat, pînă la virtuozitate, în stăpînirea materiei (mîini). După înfăptuirea creației, toate aceste virtuți ale lui Manole se atrofiază. Energia sa creatoare a fost consumată prin faptul că și-a realizat opera vieții, jertfindu-și idealul său de viață : iubirea și puterea de creație.

Scanned with OKEN Scanner

MANOLE : Simt cărămizile ridicate . . . O oboseală stăruie încă în picioare şi întunecare în gînd. Nu, nu ! Nu se poate ! Cea din urmă cine a pus-o ?

AL TREILEA ZIDAR : Manole, nu întreba . . . Că nu e bine şi nici cu dreptate !

MANOLE : Nu, nu se poate . . . Uită-te la mine : mai sunt eu cel ce am fost ? Manole nu mai este. Priveşte mînile astea sîngerate din senin, sunt ale mele ? Manole a plecat. Manole nu mai este. Numai un trup a rămas aici, care s-a rănit de spinii cerului. Trupul va mai întîrzia puţin în lumină, va mai porunci, va mai zbiera. O zi, două, mai tare — pe urmă tot mai slab, încă o zi [9].

AL TREILEA ZIDAR : Să aduc puţină apă trupului chinuit ?

MANOLE : Manole nu mai poate să vadă apă. Manole e ca un cîne bolnav.

AL TREILEA ZIDAR : Priveşte puţin cerul. Îngeri să sufle în rana ta. Să ţi se facă iarăşi bine.

MANOLE : Manole nu iubeşte cerul. Şi îngerii-i fac rău, fiindcă Manole a pierdut tot.

AL TREILEA ZIDAR : Cuvintele omeneşti pentru sufletul tău nu sunt leac.

MANOLE : *(dă tăgăduitor din cap)* Viaţa ei trece lumină prin veac. Ceea ce nu se mai poate întoarce stă şi acum în faţa mea. Cînd îi ziceam

---

9 Jertfa înfăptuită are o repercusiune dramatică asupra conştiinţei artistului. Îi provoacă o ruptură afectivă atît de profundă încît el se distanţează de viaţă. În starea sa de halucinaţie, totul i se pare schimbat, s-a înstrăinat şi nu se poate înfrîna să prospecteze valorile transcendenţei ; asupra sa planează perspectiva morţii.

Scanned with OKEN Scanner

du-te — venea, cînd îi ziceam vino, rîdea! Viață în trecere cu tresărire de stea. Din iubire pentru ea am zămislit lăcașul, prin iubire pe Altul slăvind. Stînca neagră nu-l ridica, varul alb nu-l închega. Zidul — se prăbușea. Ea vrajă potrivnică scornea. Lumînări în Argeș stingea. Eu ziceam : draga mea, întîlnirea noastră e blestemată și rea. Nimic nu se prindea. Ea tot mai tare iubea. Pe urmă — dar toate celelalte le știi . . . Acum hotar de netrecut ne desparte. Lăcașul crește nebun. El va fi un cîntec de iubire împletit cu un cîntec de moarte [10].

AL TREILEA ZIDAR : Așa este. Nehotărît, lăcașul va sta între lumina de ieri și tristețea de azi, veșnic.

MANOLE : Acum lasă-mă singur. — Nu, nu mai pot răsufla ! *(se ridică dintr-o dată)* Ce se isprăvește aici ? *(hohotind, biciuiește aspru văzduhul)* Zoriți, zidari ! ! Că Manole nu are răgaz ! Cu sîrg, băieți ! Copiii și ajutoarele ! Pe scări, fără preget, unul peste altul ! Copii, dați cărămizi ! Fiecare cărămidă — o carte ridicată cu două mîini în sus, cartea veștilor rele și bune. Că e mult rău aici, dar poate nici binele nu lipsește. Binele abia

---

10 Este o ultimă trecere în revistă a faptelor. Un rechizitoriu pe care și l-a alcătuit Manole. Remarcăm limbajul încărcat cu sensuri metaforice („viață în trecere cu tresărire de stea", „hotar de netrecut ne desparte", „un cîntec de iubire împletit cu un cîntec de moarte"), propozițiile scurte, abundența verbelor, linia ascendentă a artei retorice, pauzele de meditație marcate prin punctele de suspensie, care imprimă dramei de conștiință profunzimea tragediei.

Scanned with OKEN Scanner

îl ghicim, răul din adînc îl simțim. Zoriți, băieți, sporiți, zidari ! Lumea urnită spre noi de mirarea jertfei să plece copleșită de-nfăptuire. Dacă fapta noastră nu e bună, să fie cel puțin frumoasă, dacă nu e frumoasă, să fie cel puțin înspăimîntătoare ! Dacă lăcaș de slavă nu va fi, să rămînă cel puțin semn de amenințare ridicat de oameni împotriva puterilor. Din zori pînă-n apus, fiecare la loc, trupul cu păcatele în muncă și foc ! Proptiți temeliile către miazănoapte, de unde ne-au venit surpările și deznădejdile. Vom face turle, vom pune cruci ! Unul pentru altul să fiți îndemn, nu piedică ! Tu de ce te-ai oprit ? Tu unde te duci ? De ce zăbovești ? Ce numeri ?

(se aud ciocanele și sunetul tot mai grăbit al uneltelor de lucru)

Prea mult răsuflați ! Nu mai priviți peste brazi ! Eu n-am răgaz ! Legați scară de scară ! Și unde nu ajungeți, picioare pe umeri !

UNUL : Se muncesc mult greșiții de se omoară !

ALTUL : Lui Manole tot nu-i e de-ajuns !

MANOLE : Nu, niciodată ! Mai repede ! ! Niciodată nu mi-e destul de repede ! ! Sus, jos, înainte, în lături ! Nu pierdeți vremea ! Vreau să curgă sudorile, să sece de oboseală gurile. Lungă să fie limba boului, dar să nu poată vorbi ! Zidari, ați fost harnici pîn-ați ucis, acum mîna voastră trîndăvește. Călcați pămîntul și-l frămîntați, să asude dedesubt oasele și arama ! ! *(tot mai amenințător)*

Zoriți, fără sete, fără foame. Pentru chinul meu destul de repede nimic nu este. Ridicați, măsurați, amestecați și zdrobiți. Zidurile să crească,

Scanned with OKEN Scanner

frunţile să izvorască şiroaie. Fără încetare, zi şi noapte ! Clopotele — călite de fulger mi le doresc ! Încă o duminică, încă două, încă trei ! A treia dumineca le veţi auzi limpezi şi sus, răspunzînd nedreptăţii din adîncimi. Grăbiţi, zidari ! *(plesneşte văzduhul)*

Ciobane, aţîţă cuptoarele de cărămizi ! Pescare, umple buţile cu apă ! Băieţi, var şi cărămidă ! ! Aprindeţi pădurile, să se vadă de departe că aici zece draci clădesc o biserică lui Hristos [11] !

UNUL : Var şi cărămidă ! Că Meşterul ne mînă. Trageţi boi în jug, că plugarul scoate sînge cu biciul. Trageţi, că plugarul nu vrea să mai privească înapoi !

ÎNTÎIUL : Var şi cărămidă.

AL DOILEA : Scări şi bîrne.

AL PATRULEA : Cobile şi scînduri.

---

11 Armonia forţelor existenţei a fost tulburată, pentru că Manole a urmărit doar o putere izolată, creaţia. Pentru restabilirea echilibrului, trebuie anihilat cel care l-a distrus. Astfel, modul în care Manole îi zoreşte pe zidari este o expresie a mistuirii sale. În patima înfăptuirii operei, în nevoia de a termina construcţia, ca să se poată apropia din nou de oameni, de Mira, chiar şi prin moarte, — şi astfel să se refacă echilibrul distrus — munca devine trepidantă. Autorul încalcă evoluţia firească a faptelor şi lasă acţiunea să înainteze într-o avalanşă spre deznodămînt. Aceasta se realizează într-o tensiune şi încleştare maximă a forţelor care se află în opoziţie. Clopotele sînt opuse demonicului, materia primară — focul şi apa — sînt transformate în armonia operei, iar zece draci clădesc o biserică . . . Deci frumosul se înfăptuieşte prin înfruntarea binelui cu răul.

Scanned with OKEN Scanner

AL CINCILEA : Nisip și piatră.

AL ȘAPTELEA : Trudă și sudoare.

AL NOUĂLEA : Zi și noapte.

AL CINCILEA : Pămînt și moarte.

AL ȘAPTELEA : Frați, nu cîrtiți.

AL OPTULEA : Lăsați-vă biciuiți !

MANOLE : Nebuni de curte nu suntem, nici oameni — ci draci ! Dracii lui Hristos ! Lucrați, nu zăboviți ! Timpul nostru e zgîrcit măsurat, și nu ni se va îngădui nici o răsuflare mai mult dincolo de înălțarea aramei. Lăsați vîntul să vă sugă sudoarea. Pînă deseară zidurile trebuie să fie sub noi ! Trupurile voastre n-au suferit nici scădere, nici pagubă. Făpturile voastre cu glasul scîrțîind a pustietate le voi pune la munci, că m-ați hulit și m-ați pîndit ! Ați scuipat la picioarele mele, acum suferiți biciul mai-marelui ! Voi n-ați pus în învingere decît cîrtire, eu am pus scumpă viață !

(Sare pe schele. Jos rămîne numai al treilea zidar și pescarul.)

AL TREILEA ZIDAR : *(către pescar)* Manole vorbește aiurea.

MANOLE : *(își face loc pe schele între zidari)* Zoriți ! Nu stați cu pumnii în șolduri. Că nu sunteți femeiuști netrebnice în poarta plăcerilor ! Sunteți pe schelele minunii ! La o parte — să trec ! Am băut turbările jurămîntului, că clădim de-acum cu mințile arse. Loc, îmi trebuie loc ! Nimic nu e bine. Temeliile lumii sunt fără de noimă. Cînd El a clădit, ce a jertfit ? Nimic n-a jertfit, nici pentru tării, nici pentru tărîmuri. A zis și s-a

Scanned with OKEN Scanner

făcut. Şi totuşi mie totul mi-a cerut [12]. Loc, vreau loc !

(ia un spărgător enorm de oţel şi, învîrtindu-l, dă în zid)

În lături, să mă pot învîrti ! La ce staţi, de ce nu lucraţi ? ! *(loveşte)* Loc ! Vaierul prin piatră pătrunde. În lături ! Alte măsuri, pentru alte ferestre ! Alte cercuri, temelie turlelor ! Mai înalte decît le-a voit începutul, în tulpină mai subţiri decît în cîntecul bucuriei ! *(loveşte)* Loc ! Vaierul nu conteneşte ! Lovind mai tare ţipă, parcă în carne lovesc. Ah, mişeilor, aţi lătrat în jurul meu ca o armălaie de cîini şi-aţi rupt jurămîntul, dar eu nu l-am rupt.

AL TREILEA ZIDAR : *(către pescar)* Pînă la urmă, nu ştiu ce va fi cu Manole. Ce vrea ? Să se abată de la întîiul chip ?

---

12 În măreţia sa de creator, Manole trăieşte pe un plan de intensitate şi profunzime umană deosebită. Astfel este opus meşterilor ale căror acte sînt de ordin tehnic. Ei participă la frămîntările lui Manole, prin modul în care reuşesc să realizeze armonia proporţiei şi a culorii, atitudinea lor însă este lipsită de demnitate şi mărinimie. Totodată, Manole este opus divinităţii, care nu este obişnuită să învingă greutăţile vieţii, nu se ridică la înălţimea generozităţii umane şi apare ca o fiinţă ireală, într-o idealizare platonică şi egoistă în raport cu artistul creator. Din structura lor, relativ constantă, nu se poate desprinde o evoluţie complexă, o creştere, ci scriitorul îşi demonstrează prin intermediul lor concepţia despre artistul creator, după principiile dramei de idei în maniera expresionistă.

Scanned with OKEN Scanner

MANOLE : *(loveşte)* Bici subţire de foc, şarpe lung mi-ar trebui, să vă ard. Să rămîneţi însemnaţi pe trup cu semn tîlhăresc. Să vă arate lumea : Ei sunt ! Să vă ocolească, hulindu-vă, că aţi sugrumat femeia în zid. Judecata mea mi-o voi face-o singur, judecata voastră cine va face-o ? Lucraţi, nu zăboviţi ! Munciţi, nu cîrtiţi ! *(Loveşte, o bucată mare de zid cade. Cîţiva se adună în jurul lui îngrijaţi.)*

GLASURI : Ce faci, Manole ?

MANOLE : *(cu totul ieşit din fire)* Luaţi spărgătoarele şi ajutaţi. Am voit să schimb înfăţişarea lăcaşului, dar glasul tot se mai aude. Nu scuipaţi, că sunteţi pe-un mormînt. Nu înjuraţi, că sunteţi pe-o biserică. Tăceţi mulcom, că unul din voi a ucis.

GLASURI : Manole, tu strici ce-am ridicat ?

MANOLE : *(loveşte)* Pieire nefirească să ajungă din urmă pe cel ce dincolo de înălţarea lăcaşului mai vrea să trăiască. Să ni se uite numele. Să ni se ardă casele, şi cenuşa mădularelor noastre pe apă să se arunce. Daţi la o parte pietrele, nu şovăiţi ! Grăbiţi, nu priviţi !

AL TREILEA ZIDAR : *(jos)* Ce facem cu el ? Să-l oprim ! *(către cei de sus)* Păziţi ! !

ALTUL : Să nu-l lăsăm, să-l legăm de-un copac !

MANOLE : *(tot mai tare loveşte)* Nu mai vreau ferestre ; nu mai vreau turle, nu mai vreau nimic ! Vaierul tot mai tare se aude. Gol şi uitare să se lase în jurul nostru. Povestea noastră să se cufunde-n pămînt, că a fost cea mai grea, cea mai tristă, mai fără de noimă, tulburătoare, din toate

Scanned with OKEN Scanner

poveştile purtate vreodată de vînt. Un berbec de cetate îmi trebuie [13] ! !

ZIDARII : *(se adună)*

MANOLE : Un spărgător mai puternic !

CÎŢIVA : Ce faci, Manole ?

UNUL : Vrea să sloboadă jertfa !

MANOLE : *(loveşte, cade o parte din zid)*

ALTUL : *(vrea să-l oprească)* Noi clădim, şi tu dărîmi !

MANOLE : *(sălbatic)* În lături !

ALTUL : Unde va ajunge ?

AL CINCILEA : Manole, nu mai lovi !

AL ŞAPTELEA : Opreşte-te, Manole !

AL NOUĂLEA : Dă-te jos, Manole !

TOŢI : Jos, Manole ! Jos !

MANOLE : *(loveşte)* Nu mai vreau nici alte turle ! Nici alte ferestre ! Nu mai vreau nici biserica ! Nu mai vreau nimic ! Loc, loc, loc !

AL ŞASELEA : Opreşte, că altfel te legăm !

---

13 Răzvrătirea lui Manole împotriva răului i-a cerut un sacrificiu care se îndreaptă contra fiinţei sale. Fiind om, cu valenţe şi limite, angajarea sa definitivă relevă osmoza dintre luciditatea şi sensibilitatea sa de artist. Intenţia de distrugere a operei după terminarea ei este expresia maximei suferinţe a artistului care şi-a sacrificat iubirea. Obsesia „vaierului" care răzbate din zidurile bisericii se absoarbe în blestemul prin care Manole se eliberează de presiunea interioară, care îl ameninţă cu nimicirea, întrucît vrea şi trebuie să trăiască pînă la inaugurarea operei. Prin drama lui L. Blaga, mitul baladei se ridică la semnificaţii filosofice cu privire la angajarea dramatică, definitivă a artistului care îşi încearcă puterea creatoare.

Scanned with OKEN Scanner

ALTUL : Lasă-ne în munca noastră. Pleacă, Manole, jos !

MANOLE : Nimic nu mai vreau ! Nimic ! Totul să se dărîme ! Vaierul ! Vaierul ! Nici acum nu-l auziți ? Manole l-aude, toți îl auzim. Eu v-am legat, eu vă dezleg. Nu mai vreau minune, nu mai vreau nimic. Pe ea din piatră o vreau ! Loc !

AL ȘASELEA : Săriți să-l legăm ! Că altfel totul de la capăt începe ! Ce stați ? Săriți ! !

TOȚI : *(îl ocolesc, gata să sară asupra lui)*

MANOLE : *(se ridică mare între ei)* Cine sunt eu ? Cine sunteți voi ? *(ridică spărgătorul deasupra lui)* Loc, scăfîrlii înholbate ! Ucigașul care a fost ? Care mînă s-a întins ? Care braț în faptă n-a încremenit ? Subt coaste care inimă n-a rămas un pumn de cenușă în fața femeii din miazăzi ? Peste ea, cea din urmă cărămidă cine a pus ? *(către al șaselea)* Numai tu ai putut să fii ! Fă-ți cruce ! Numai tu ! Numai tu ! *(Ridică spărgătorul deasupra lui.)*

TOȚI : *(sar la el și-l opresc)* Nu, Manole, nu ! Cazi în alt păcat !

AL TREILEA ZIDAR : Ți-am spus să nu mai întrebi !

AL ȘASELEA : Bănuiala ta are ascuțiș întors, Manole. Dacă cu orice preț vrei să-l știi, acela ai fost tu. Tu ai zidit-o de la început pînă la sfîrșit. De la cărămizile sprijin subt picioare pînă la cărămida coperiș deasupra capului. Altfel, pieptul femeiesc nu și-ar fi îndurat fără împotrivire sfîrșirea.

MANOLE : Vai nouă, — totul sfîrșit ! Eu nu ! Eu nu ! Manole nu ! Niciodată ! *(loviește în zid)*

ÎNTÎIUL : Ceea ce faci e în zadar. Ea nu mai trăiește [14].

MANOLE : *(lovește repede, una după alta, puterile îi scad, obosește, se topește pe-o piatră)*
Nu — mai — trăiește —
Nu — mai — trăiește —. V-a slăbit glasul și vouă —. Acum stați — acum vă este ușor, acum nu mai plecați. *(gîfîind tot mai slab)*
Nu mai trăiește — vi se pare așa de firesc — vă aplecați peste mine cu clătinare din cap — și mă doriți — revărsat — într-o jalnică obișnuință. *(blînd și nespus de trist)*

---

14 Frămîntat lăuntric și trăind contradicții sfîșietoare pînă cînd învinge obstacolul și își poate înălța opera, Manole nu-și regăsește liniștea după aceea, pentru că și-a distrus iubirea și, astfel, echilibrul său existențial. Ființă înzestrată cu puterea creației, superior celor din jur, el este ajutat de soția sa ca să-și poată îndeplini menirea de creator. Dragostea, care înveșnicește imaginea iubitei, i-a dat energia care i-a călăuzit ascensiunea. Iubirea i-a ridicat pe ambii soți deasupra vieții. Zămislirea frumuseții se realizează însă, pe un alt plan, cel al artei, care leagă de eternitate și distruge fericirea în planul vieții. Ea i-a făcut pe cei doi soți să se înalțe deasupra limitelor fixate de înțelepciune, realizînd ceea ce părea de neînfăptuit, — opera. Dar, în final, Manole revine și este silit să accepte limitele naturii. Realitatea îl copleșește, îl acuză de inumanitate și el se răzvrătește din nou, dar în zadar, căci faptul este consumat. Pe drumul pe care a apucat-o nu mai există întoarcere, așa încît autosacrificarea este o consecință firească a faptei sale. Astfel povestea celor doi soți este metaforic transpusă în operă și împletită în substanța conflictului dramatic.

Scanned with OKEN Scanner

Fraţi zidari — spuneţi-mi. Acum a încetat — acum vaierul a încetat — spuneţi-mi. Nu — nimic. — Manole — unde-i ? — Acum — oh — da — odată o stea — în mînile mele ţineam — s-a jucat cu noi de-a moartea [15].

TOŢI : *(stau şi-l privesc dureros)*

MANOLE : *(pierdut, abia şoptind)* Voi sta aici. Ce departe unul de altul — în suferinţă. Acum e linişte. Toţi au tăcut ?
Undeva s-a oprit un vînt.
Undeva a contenit un glas.
Străini suntem în mare singurătate şi-n veşnică pierdere.

---

15 Absorbit de creaţie, mistuit de durere, Manole s-a înstrăinat şi trăieşte într-o lume aparte, a trecutului, întrucît a pierdut simţul prezentului. Atracţia sa spre Mira este atît de puternică încît îi domină fiinţa şi doar imaginea ei o surprinde la adevărata dimensiune. Limbajul poetic îl ajută pe autor să-şi expună motivele într-o formă metaforică gradată. Astfel apare imaginea Mirei la început „lumină", apoi „femeia din miazăzi", iar acum „stea" care în unicitatea ei se aseamănă lui Manole. În seninătatea, puritatea şi bunătatea ei, Mira întruchipează idealul feminin opus lui Manole, bărbatul maturizat, frămîntat de problemele creaţiei, dar la fel de generos şi uman. Într-o multitudine metaforică este expus motivul „jocului", al dragostei, al muncii în timpul zidirii, al morţii. Prin acest mod poetic de prezentare a subiectului, piesa lui Blaga este reprezentativă pentru spiritualitatea întregului popor. Mesajul este alcătuit din idei încărcate de luciditate şi sensibilitate specifice mentalităţii poporului român.

Scanned with OKEN Scanner

Lăcaș abia început, mormînt de îngeri și sfinți,
cîntă spre golul înaltului taina ei călătoare prin-
tre veșnici părinți [16] !

---

16 Finalul actului al IV-lea este o adevărată filosofie poetică, o meditație asupra vieții și morții prezentată în formă de poezie. Cine s-a angajat în pătrunderea tainei ultime a existenței, chiar și prin intermediul creației, este sortit pieirii. Prin originalitatea și unicitatea ei, opera îl face nemuritor pe artist, dar îl mistuie, îi cere ființa. Spre deosebire de concepția lui M. Eminescu despre geniu care, în finalul poemului „Luceafărul", este considerat „nemuritor și rece" — nemuritor, dar neînțeles de semeni — în viziunea lui L. Blaga geniul nemuritor nu este înstrăinat față de iubirea sa, ci în raport cu existența cosmică. În individualitatea sa, omul este o ființă singularizată în lume prin puterea sa de creație, prin care tinde spre absolut, spre veșnic, fără a-l putea atinge, pentru că s-ar distruge echilibrul existențial cosmic. Geniul lui Blaga apare optimist și mai uman.

Scanned with OKEN Scanner

ACTUL AL CINCILEA

Un colț al bisericii isprăvite intră pieziș pe scenă. Nu se vede decît partea de jos, intrarea principală. Spre stînga niște rămășite de schele [1].

SCENA I

(Zidari, trecători.)

ZIDARII : *(Pe trepte, trag din răsputeri de niște funii care duc în biserică. Se ridică clopotul. Cu strigăte obișnuite la asemenea lucrare.)*

AL TREILEA ZIDAR : Încă o dată ! Unu, doi — așa, — în sfîrșit, clopotul sus !

ZIDARII : *(adună funiile, se împrăștie)*

---

1 Prin frumusețea ei unică și reprezentativă, biserica de la Curtea de Argeș ar merita să fie preluată în stema țării după opinia lui L. Blaga. Ea constituie un simbol al spiritualității poporului iubitor de poezie și frumos, care a înfăptuit opere de cultură și artă de valoare universală. În tratarea subiectului legendei, autorul pune accentul pe frămîntarea și zbuciumul lăuntric al artistului angajat în făurirea operei. Această frămîntare reflectă profunzimea umană a artistului Manole. În aceasta constă originalitatea piesei.

Scanned with OKEN Scanner

AL CINCILEA : În chingi clopotul a fost prins de subsuori, cum prinzi o fată cînd vrea să treacă părăul.

AL ŞAPTELEA : Vrabia cînepă visează. Tu vezi tot fete. Clopotul — fată. Tufele, fete. Funiile, plete. Iarba, păr. Stelele, ochi. Toată lumea fată-mprăştiată. Şi încă ce fată ! Şi încă ce fată ! Domniţă curată !

AL NOUĂLEA : Mai adunaţi şi stîlpii ceia, că nu sunt puşi să prindă rădăcini aici !

AL OPTULEA : Şi totuşi, umbră de copac n-ar strica pentru cei ce vin şi pururea vor veni să se minuneze. Din umbră să-şi întindă vinele fericite în largul priveliştii.
Am auzit că domnitorul vrea să-şi pună în stemă biserica aceasta, dimpreună cu cei doi vulturi gemeni de sus, care în fiecare zi rotesc deasupra noastră pe la ceasul acesta.

AL TREILEA : Alt ce ar putea să pună ? Vedeţi, fraţi, atît rămîne după noi : înfăptuirea, şi încă vuietul neschimbat al apei şi poate tristeţea vreunei legende, dar nimic din zbucium.

TOŢI : *(privesc cu tristeţe în gol)*

ÎNTÎIUL : Şi zbuciumul nu se poate pune în stemă.

AL TREILEA : Acum totul e isprăvit. Se cuvine să nu fim trişti. În fiecare clipă trebuie să sosească Vodă. *(Zidarii îşi fac de lucru.)*

ÎNTÎIUL : Ştie oare Manole ceva ? Eu tot aşa simt — de cînd m-am trezit simt că astăzi se întîmplă ceva.

AL DOILEA : Şi eu la fel. Poate că Vodă vine să-i aducă osînda.

ÎNTÎIUL : Legea e lege. Şi ce s-ar întîmpla cu noi ?

Scanned with OKEN Scanner

AL TREILEA : Cînd a veni Vodă şi ne-o întreba de nume, vom afla.

AL DOILEA : Nici o vină nu avem. Soborul va judeca şi dacă e bine şi cu cale să se încerce în lăcaşul acesta schimbarea pînii în trup şi a vinului în sînge, sau dacă nu cumva ar fi mai bine lăcaşul să se dea schismaticilor ! Astă-noapte mîna de aur a Fecioarei a căzut din icoană.

AL TREILEA : Semne sunt — şi umblă prin toată lumea. Totuşi, nu mă îndoiesc că Vodă vine să se bucure de lăcaşul isprăvit. Nu vine să judece. Şi în cele din urmă, cu toată suferinţa — o mulţumire poate avea şi Manole. Biserica e atît de frumoasă — Maica Precistă dacă ar fi să nască a doua oară pe Isus, ar trebui să-l nască nu în iesle, ci în lăcaşul acesta *(Din dreapta vine Manole pe lîngă zid.)* Uite, Manole în jurul bisericii aiurînd ocoleşte. De săptămîni, tot aşa umblă.

ÎNTÎIUL : Umblă parcă n-ar umbla.

AL DOILEA : Vorbeşte parcă n-ar vorbi.

AL TREILEA : Trăieşte parcă n-ar trăi.

ÎNTÎIUL : Ca un duh speriat şi rătăcit, de iese pe la răspîntii spre alte tărîmuri. *(se duc spre stînga)*

SCENA II

(Găman care soseşte din stînga. Manole, istovit, mai bătrîn, faţa devastată, barba crescută, se apropie de el, vin amîndoi în mijloc)

MANOLE : Găman, eşti aici ? Unde ai fost ? De unde vii ?

GĂMAN : Pe la toate mînăstirile m-am rugat.

MANOLE : Știi tot ?

GĂMAN : Știu tot.

MANOLE : *(îl ia de mînă, i-arată locul)* Aici. *(vorbește parcă i-ar spune o taină)* Ea a crezut că e joc.

GĂMAN : *(dă din cap)* Știu.

MANOLE : *(șoptește)* Și n-a zis nimic. A crezut că e joc.

GĂMAN : Știu.

MANOLE : *(tot destăinuind)* Am ucis-o cu mînile mele. Dar ea a zîmbit.

GĂMAN : Știu.

MANOLE : Astăzi plec.

GĂMAN : Știu.

MANOLE : *(ascultă)* Tu auzi cîntecul din zid ?

GĂMAN : Îl aud.

MANOLE : *(transfigurat)* Aici nimenea nu-l aude, numai eu. Și-acum și tu. Numai noi doi îl auzim. E parcă viața toată, pe care încă o dată o încerc. E cîntecul obîrșiilor și al sfîrșiturilor în neschimbarea aceluiași cerc.

GĂMAN : *(s-apropie cu urechea de zid)* Da, s-aude. Acum sunet înalt și lung, depărtat ca o chemare. Acum mai jos *(suspină) Bòje moi, Bòje moi !* Manole, multă țară e îngrozită, glasuri s-au ridicat în sobor, și sfatul boieresc face vorbă asupra ta, să fii judecat pentru omor.

MANOLE : *(frînt)* Ce deșertăciune în toate întocmirile ! Apărător al legii nu e numai soborul, apărător al legii sunt și eu, și vreau în socoteala mea să se pună sugrumarea vieții, dar lăcașul nu. Acesta, Dumnezeu singur și l-a ridicat printr-o minune, pe care doar El o înțelege. Eu am fost nu-

Scanned with OKEN Scanner

mai o netrebnică unealtă, o scîndură în schelele pe care le dărîmi cînd clădirea e gata şi folosul vremelnic nu le mai cere. Aşa suntem noi toţi, unelte şi scînduri în schele ; unii-şi dau seama mai curînd, alţii mai tîrziu. Prin ceea ce din durere nimic nu ni se scade.
Alt nu ai nimic să-mi spui ? *(ridicînd glasul)*
Pe la casa noastră ai trecut ?

GĂMAN : Între spini veninoşi stă poarta întunecată, unde puneai frunză mîntuitoare de leuştean. Dobitoacele Ei, dobitoacele Ei sfinte s-au dus subt pămînt.

MANOLE : Alt nimic ?

GĂMAN : Alt nimic. *(Rămîn amîndoi lîngă zid, cu privirile pierdute* [2]*)*

SCENA III

(Sosesc din dreapta Vodă, Bogumil, un băiat de curte, cîţiva sulităşi, mai în urmă, boieri încruntaţi şi călugări fanatici urmaţi de robi. În stînga se adună poporul în jurul zidurilor.)

VODĂ : *(înalt, gras, uşor, cu toată greutatea, abia ajuns, răsuflînd, se întoarce către băiat, care se*

---

2 Scena a doua prezintă destinderea în urma năprasnicei încordări, moment care îi aduce lui Manole copleşitoarea durere a sacrificiului făcut. El trăieşte presentimentul tulburător al omului ce încearcă să absoarbă transcendentul, pentru a restabili echilibrul, iar Găman îl înţelege şi îi înteţeşte hotărîrea. Prin aceasta sentimentul dramatic dobîndeşte o nouă rezonanţă.

uită-n sus cu gura căscată.) Ei, băiete, nu vorbești ?

BĂIATUL : Laud pe ctitor.

VODĂ : Și dacă ai fi în locul meu, al ctitorului ?

BĂIATUL : Știu eu ? Atunci aș lăuda pe Manole.

VODĂ : Numai atît ?

BĂIATUL : Mai mult ce să zic ? În locul măriei-tale aș da afară din călindar un sfînt și-aș pune în locu-i numele lui Manole.

VODĂ : Dacă aș fi băiat de curte, aș gîndi și eu la fel, dar soborul gîndește tocmai dimpotrivă. Ce gîndește Vodă e treaba mea. *(îl bate pe umăr)* Cu voia ta, firește ! *(privește în sus)*

Asta-i tot așa de neîndoios o minune pe cît sunt eu voievod. Ce, părinte ? *(către Bogumil)*

Strașnic om Manole ăsta ! Sufletul nu și-a cruțat, dar uite ispravă, frate, pentru sute de ani ! *(către mulțime)*

Ei, sunteți tot așa de mulțumiți ca și mine ?

ÎNTÎIUL ZIDAR : Vinul e tulbure, stăpîne.

VODĂ : Las' că vom vedea.

AL TREILEA : Stăpîne, îți dorim încă mulți ani de luptă întru ale creărilor, mîntuirilor, moștenirilor. Noi cei de aici nu am ales numai părțile ușoare fără de a da piept și cu toate îndoielile obștești și cu toate tulburările ce se amestecă printre ele. O limbă limpede nu putem avea, ținînd seama și de afunzimile de subt noi și de toate cele acolo auzite și văzute. Fără de harul de sus nu am fi învins puterile din prăpăstii. Acum îți punem la picioare noul lăcaș, care va

Scanned with OKEN Scanner

fi împăcare voievozilor, mîngîiere robilor şi bucurie tuturor pruncimilor viitoare. Cei ce vor veni vor judeca mai bine partea bună, cerească, a ei şi partea rea, pămîntească, a ei.

VODĂ : Scris este : să daţi lui Dumnezeu ce-i a lui Dumnezeu, şi voievodului ce e a voievodului. Voi aţi făcut amîndouă lucrurile cu o singură faptă. Îmi voi da silinţa să nu mă cert cu El pentru darul vostru. Se pare însă că sunt mucenici aici cari aşteaptă să le fiu lecuitor suferinţelor *(caută pe Manole)* Tu eşti Manole ?

MANOLE : *(vine mai aproape, inexistent)* Eu.

VODĂ : *(clatină din cap, se întoarce către boieri şi călugări)* Boieri şi călugări, fără fereli, mai aproape ! Priviţi-vă omul, pe urmă să-mi spuneţi ce mai doriţi ! *(către Manole)*

Cînd te-am văzut pe urmă, erai încă tînăr. Cît p-aci să nu te cunosc. Furtună din care deşert te-a pustiit aşa, Manole ? Au ce suflare a făcut din părul tău vîrtej şi spuză ?

MANOLE : *(sfîrşit)* Suflarea aceea nu are nume, dar dacă vrei, îi poţi spune : „fără sărbătoare“ şi „fără noroc“.

În pămînt mi-am pus capul şi-am zis : Doamne, dacă a fost pedeapsă, de ce a fost ? Pentru a şti răul şi binele, n-am furat rodii oprite. N-am batjocorit îndemnînd la desfrîu îngerii trimişi la Gomora. N-am voit să clădesc turn din creştetul căruia să rîd de poporul tău. Doamne, am simţit adîncimile tale apropiindu-se de gura mea — şi apoi din nou depărtîndu-se. Numai slăvirea ta

Scanned with OKEN Scanner

am voit-o, și totuși m-ai încercat cu toate stihiile. Dacă pedeapsă n-a fost, ce-a fost ? [3]

BOGUMIL : Alegere și har.

VODĂ : Nedrepți niciodată să nu fim cu întîmplărilei Meștere. Nu e un noroc — că ai putut să ridici asemenea biserică ? E cea mai frumoasă în toată credința Răsăritului, adică în singura dreaptă-credință. Stă aici, de piatră, și totuși așa de ușoară că ar putea la fel să plutească și pe mare. Aici, sau mutată prin văzduh în altă țară, ea ar fi tot cea mai frumoasă. Rodul muncii și al mînilor tale !

MANOLE : Ce e munca, ce sunt mînile ? Ce e iubirea, suferința și moartea noastră ? Înalte, și tu, părinte Bogumile, rugați-vă să nu se mai sălășluiască în nimenea patima clădirei ca în Meșterul Manole cel de cumplită amintire. Că patima aceasta coborîtă de aiurea în om e foc ce mistuie preajmă și purtător. Și e pedeapsă și e blestem.

---

3 Lucian Blaga face disocierea dintre om și operă. Prin forța sa creatoare, Manole făurise o operă de o perfecțiune artistică rară, dar, renunțînd la rosturile sale de om obișnuit, fericirea cea mare nu o va mai putea încerca niciodată. Împrejurările artistice au stăvilit pînă acum, prin patima creației, remușcările, care îl năpădesc acum. El nu și-a trăit viața la fel cu ceilalți oameni, ci și-a consumat-o în înfruntarea dintre subiectivitatea și aspirația sa artistică. Drama sa este mai profundă, întrucît nu și-a zidit doar propria-i soție, ci s-a purtat cu cruzime față de propria-i ființă printr-o neclintită asprime față de viața sa afectivă. Prin această severitate aproape supraomenească, grandoarea destinului său ne înfioară făcîndu-ne să simțim sublimul artei adevărate.

Scanned with OKEN Scanner

Sunteţi de faţă toţi, oameni, creştini şi copii. Va ghici vreodată cineva ? — Nu, nu va ghici — şi nimeni nu va înţelege — o ! unde sunt ? ce mai vreau ? Nu cereţi grai lămurit omului cu gîndul rupt. De subt picioare, pămîntul să piară nu vrea, în pîclă neagră sunt fără ieşire şi fără toiag. Doamne, pentru ce vină neştiută am fost pedepsit cu dorul de a zămisli frumuseţe ?

VODĂ : Credeam că te găsesc mai mîngîiat.

MANOLE : Locul nu mi-l mai găsesc în atîta loc. Ceasul meu a încetat. Am dat ce am dat, orice dobîndă e de prisos. La porţi închise sîngerez lîngă singurul tot ce mi-a fost în viaţă frumos.

BOGUMIL : Nu cîntări, nu socoti. Crede !

MANOLE : Fără de voie, pumnul se strînge împotriva credinţei astăzi şi totdeauna [4].

---

4 Lucian Blaga este împotriva doctrinelor religioase, considerîndu-le — în formele lor artificiale — lipsite de un fond uman adecvat, menite să apere grandoarea bisericii, şi relevă caracterul laic al spiritualităţii ortodoxe. Aceasta, întrucît aspiră spre „o metafizică în formă sofianică", unde religia este privită ca o modalitate de relevare a misterului existenţial alături de mit, magie, ştiinţă, filosofie, artă, ca forme de manifestare ale culturii, fără posibilitatea de a atinge absolutul. Astfel V. Mîndra afirmă : „Firește că slăvirea zidirii lui Manole nu capătă sensul unei sanctificări creştine. Polemica sa deschisă cu teologia curentă, pe care o consideră caducă şi artificială, se continuă în creaţia poetică, de o superioară efervescenţă spirituală. Autorul *Meşterului Manole* n-a fost, desigur, un raţionalist. El a exprimat, în tonalităţi înrudite cu expresionismul german, un dispreţ (încătuşat de concepţia sa idealistă) pentru o lume

Scanned with OKEN Scanner

BOIERII ŞI CĂLUGĂRII : *(se mişcă a ameninţare, apropiindu-se)*

BOGUMIL : Îmblînzeşte-ţi, Manole, cuvintele. Crede ! Nu judeca, nu cîntări. Cu cîrti. Nu socoti. Crede !

MANOLE : Uite braţul meu : e blînd. Uite ochii mei : astăzi sunt blînzi. Şi blînd e şi mersul meu, şi statul în picioare. fiindcă . . . fiindcă . . . oh, nu mai ştiu . . . Sufletul e aşa de sfîrşit, că nu poate să fie decît amar împăcat. Tot ce mi-a rămas e sălbăticia cuvîntului.

BOGUMIL : Ţi se va ierta păcatul acesta, şi altele încă o mie.

VODĂ : Nu strînge pumnii, Manole, că biserica ta cîntă peste toată ţara. Dacă ai vedea-o o dată din vale, uitarea ţi s-ar aşterne pe amintiri. Totul e şi mai minunat decît s-a putut vedea din chipul mic. Eu uit comorile prăpădite, răutatea curtenilor şi uneltirile altora.

BOIERII ŞI CĂLUGĂRII : *(se uită cu înţeles unii la alţii)*

MANOLE : Nu, stăpîne, amintirile mele nu se sting. Ochii nu se închid. În urechile mele, somnul nu tace. Lacrimă mă simt, întîrziată, şi caut odihnă de piatră.

BOGUMIL : Mare e durerea ta, ascunse căile Domnului. *(vrea să facă cruce deasupra lui)*

MANOLE : *(îl opreşte)* Încă nu, părinte, încă nu.

UN CĂLUGĂR : Se-mpotriveşte crucii !

VODĂ : Manole, ce ai ? Tu eşti bolnav.

înecată în socoteli mercantile şi pe care, neştiind cum s-o dizolve, o ocolea prin înălţare virtuală" (Mîndra, V., *op. cit.*, p. 68).

MANOLE : În zid ea s-a stins, dar în mine ea tot mai strigă. Ridicat din carnea mea, strigătul copleşeşte vuietul lumii. Şi sunt surd şi-aproape nu mai aud vorba măriei-tale. Pentru cîntecul ce s-a mai auzit din sicriul zidului am mai întîrziat o clipă, cu sîngele în tremurare. Nu mai am nimic de aşteptat şi totuşi, între zi şi noapte mai zăbovesc, privirea mea spre acelaşi loc veşnic se-ndrumă, poate se deschide încă peretele cum mormîntul Celui ce a treia zi a-nviat şi s-a deschis, s-o văd ieşind — numai lumină, aşa cum a intrat.

BOGUMIL : Unii mor tineri, alţii mor bătrîni. La judecata din urmă ea de aci va ieşi, cînd ca păsări de toamnă îngeri călători pe biserică se vor odihni, trîmbiţînd peste Argeş, peste sate şi stîni.

VODĂ : Pentru tine în ziua aceea arhanghelul nu va trebui să-nşele la cîntar, ci va pune pe tipsia din stînga a cîntarului toate păcatele tale, iar pe cea din dreapta biserica aceasta. Spre stînga, limba nu se va apleca. Dar pînă atunci mai este mult.

Încă o sută sau două de ani Vodă mai vrea să trăiască, şi Vodă porunceşte şi lui Manole să trăiască, să se bucure de dărnicia noastră fără sfîrşit.

MANOLE : *(cu crescîndă, grăbită răsuflare)* Nu stăpîne. Tot ce mai doresc e să mă laşi — să mă sui în biserică. Vreau să trag eu clopotul întîia oară pentru aceea care cîntare de clopot n-a avut — numai atît, stăpîne, — numai atît. Stăpîne, lucrul e isprăvit, astăzi ne vom împrăştia aşa cum am venit.

Scanned with OKEN Scanner

VODĂ : Fie, deşi cuvintele tale, toate, nu le-nţeleg. Voi fi între slugile tale pînă la sfîrşit. Du-te acum, trage clopotul. Pe urmă mai vorbim în linişte.

MANOLE : Da, o să mai vorbim, mult şi mai ales în linişte. O să vorbim uitîndu-ne muţi unul la altul. Eu nu voi zice nimic, iar tu, stăpîne, vei asculta şi vei înţelege — că altfel — că altfel — nu se poate.

(către Bogumil)

Părinte, dacă m-am împotrivit crucii tale, a fost fiindcă voiam să ţi-o cer acum [5].

BOGUMIL : *(face crucea)*

MANOLE : *(intră, clătinîndu-se, în biserică)*

---

5 Manole s-a distanţat de religie în aceeaşi măsură în care s-a detaşat şi de superstiţie, de credinţa în puterile oarbe ale răului. Pe prima o vede platonică, pe a doua iraţională, ambele fiind ineficiente în raport cu strădania omului de a-şi afirma forţa creatoare prin care se opune tocmai acestor puteri negative. Dar în final, ca un reprezentant al evului mediu, doreşte să se pregătească pentru „marea trecere, pentru ultimul său drum", în concordanţă cu obiceiurile tradiţionale ale epocii. „Crucea", ineficientă pentru alinarea frămîntărilor legate de creaţie, devine aici un simbol al împăcării sale cu condiţiile vieţii date, după ce şi-a demonstrat superioritatea. Din armonia clasică a conceperii principiilor de existenţă, pe care L. Blaga le atribuie personajului principal, se poate desprinde şi concesia pe care o face legendei şi epocii respective.

Scanned with OKEN Scanner

SCENA IV

(Aceiași, fără Manole)

VODĂ : Ce-a voit Manole cu cuvintele din urmă ? A cerut binecuvîntare ca de plecare. Nu se pornește la drum prin biserică și nici prin turle. *(Boierii și călugării se apropie de Vodă)*

ÎNTÎIUL BOIER : Ne întrebăm și noi, dar nu ce vrea el, ci iată : ce dorești măria-ta ? ! Că înțelesul și hotărîrea nu ne fu astfel. În stemă biserica aceasta vei lua-o în zadar, căci, scăpat de aici, Manole va putea oricînd un altar și mai frumos să-nchipuiască. De altfel, singur s-a sumețit lucrătorilor că încă o faptă îl mai așteaptă. Astfel se pregătește el să-ți batjocorească comorile deșertate și să iasă din cuvînt !

(Clopotul începe să sune)

VODĂ : *(se-ncruntă)* Lucrătorii să vie ! *(către boieri)* Prin menirea mea pămîntească au trecut întîmplări și furtuni de pomină — credeți că astfel voi face cruce peste toate ? De săptămîni, astea iară și iară le aud. Nu e chip să vă pun stavili ? Vreți să-mi îndîrjiți mîndria ? Vreți să-mi ațîțați spaima de-a-mi pierde norocul ? Pe Manole, pe boieri, pe lucrători — pe cine voi lega ? *(Zidarii s-au apropiat.)*

Lucrători, auziți, clopotul cade-ntr-o dungă, să alunge de pe pămîntul acesta orice prăpăd. Luați aminte, și răspunzînd să aveți sufletul pe limbă ! Lucrători, cine uneltește ?

ZIDARII : *(se privesc mirați)*

VODĂ : *(strigă la ei)* Răspundeți ! ! !

UN CĂLUGĂR : Manole s-a împotrivit crucii !

AL TREILEA ZIDAR : Nu crucii, ci laudelor.

Scanned with OKEN Scanner

ALT ZIDAR : Pe cataligele mîndriei, el niciodată n-a umblat.

ÎNTÎIUL ZIDAR : De la o vreme Manole vorbește în ghicitori tot mai întunecate. Cine poate să le-nțeleagă ? Spusele lui ascund tot alte și alte tîlcuri. Vorbelor lui le-am pierdut cheia. Și încă o mîhnire pare a fi de neînlăturat !

AL DOILEA BOIER : A spus sau nu a spus — cade puțin în cumpănă. Dar el a ucis cu gînd blestemat, și asta nu-i o ghicitoare. Măria-ta, avem pravili cari nu trebuiesc călcate !

AL TREILEA BOIER : A învins stihiile cu omor, și fapta lui strigă la cer !

MULȚIMEA : *(murmură împotriva boierilor)*

ALT BOIER : Rostește osînda, măria-ta ! !

VODĂ : *(își mută toiagul dintr-o mînă în cealaltă și privește tulburat și mut)*

BOIERII ȘI CĂLUGĂRII : Osînda ! ! !

ÎNTÎIUL CĂLUGĂR : S-a prorocit că va veni cu înfățișare mare și cu semne strălucite, dar înăuntru va fi pildă de stricăciune. Iată acesta e întîiul lăcaș al lui Anticrist !

BOIERII ȘI CĂLUGĂRII : Osînda ! ! !

ÎNTÎIUL BOIER : Auziți-l cum trage clopotul — cumplit și fără smerenie, parcă s-ar certa cu cerul !

ALT BOIER : Trăind — ne batjocorește, trăind — va fi o primejdie — fărădelegea neispășită va atrage blestemul asupra tuturor !

VODĂ : *(gîfîind)* Auziți, arama — auziți arama — răspunzînd nedreptății din adîncimi !

MULȚIMEA : *(se tulbură)* Nu, nu se poate !

ÎNTÎIUL CĂLUGĂR : Prin vremi, voievozii s-au bucurat să fie slugile sfintei biserici care i-a uns !

Scanned with OKEN Scanner

MULȚIMEA : *(în tulburare crescîndă spre boieri)* Nu, nu se poate ! Ce vor ? Nu se poate ! Cine sunt ? Nu se poate !

ÎNTÎIUL CĂLUGĂR : *(întorcîndu-se către mulțime)* Cine a mai văzut mădulare răsculîndu-se împotriva trupului din care fac parte ? De ce strigați, de ce vă tulburați, de ce urlați ? Voi sunteți ferestrele prin care în biserică intră lumina ? Voi sunteți ușile de apărare și stîlpii de sprijin ? Voi sunteți clopotele care vestesc, care înalță și osîndesc ? Cine ridică glasul — împotriva mumei fără de trup, din care a doua oară ne-am născut ? Să vie să-l privim ! Să stea în față, împotrivindu-se !

MULȚIMEA : Nu, nu se poate ! — Manole, meșterul neasemănat, trebuie să trăiască ! Nu, nu, nu se poate ! Iată-ne — toți — toți — suntem în biserică — și-n preajma bisericii. Noi strigăm, boierii urlă, noi apărăm, călugării osîndesc — toți suntem jos, Manole singur e sus — singur deasupra noastră — deasupra bisericii ! Alt sfat, alt sobor ! Acesta să plece ! Acesta să se întoarcă ! *(Toată mulțimea se mișcă, suliții fac gard de suliți în fața năvalei.)*

ÎNTÎIUL BOIER : Robi ai pămîntului — sus în turlă ! Puneți zăvoarele pe ușa scărilor ! Doborîți schelele de cealaltă parte ! Să nu mai scape !

BOIERII ȘI CĂLUGĂRII : Moarte clăditorului ! *(Robii năvălesc în biserică, în cel mai mare tumult, clopotul dintr-o dată se oprește.)*

VODĂ : Stați ! Ce e ? Ce s-a întîmplat ? Cine se ridică ? Cine dă porunci ?

MULȚIMEA : *(amuțește dintr-o dată, privind în sus)*

Scanned with OKEN Scanner

UNUL : Manole a ieşit pe marginea bisericii.
TOŢI : *(Se uită în sus cu fior)*
ALTUL : Manole îngenunchează spre răsărit.
ALTUL : Acum spre apus.
MULŢIMEA : *(strigă de jos)* Manole, Manole ! *(cu temere)* Ce e, ce vrea ? *(Toţi îl privesc cu răsuflarea tăiată.)*
VODĂ : Staţi, nu mişcaţi ! O vorbă să nu crîcniţi !
GĂMAN : *(vine în mijloc, în aiurare interioară)* Cîntecul din zid te cheamă spre alt tărîm, unde huma e albastră şi unde se duc toate viețile. Dintre turle priveşti şi ţi se pare jalnică lumea şi toată frumuseţea. Sufletul tău se desprinde din trup, lumina se învîrte, cerul îţi pare jos ca un scut. Gîndul tău zboară, trupul tău cade ca o haină care te-a strîns şi mult te-a durut. *(De după biserică, un ţipăt :)* Manole s-a aruncat în văzduh.
(Ţipete în mulţime. Plînsde femei. S-aud şoapte :) Căzut . . .
GĂMAN : *(S-a scuturat sinistru, pe urmă se linişteşte tot mai mult)* În zid, un cîntec a contenit. *Slava tibiè, Gòspodi, slava tibiè !* Primeşte-l de-a dreapta puterii ! [6]

---

6 În configurarea acestui personaj, L. Blaga a sintetizat principiile subconştientului, expuse în *Trilogia culturii*. Prin puterea sa intuitivă, Găman se substituie subconştientului lui Manole şi relevă motivaţia psihică a faptelor personajului principal. În acest fel, participăm mai intens la deznodămîntul dramatic al conflictului, în concordanţă cu concepţia autorului, care-şi vrea personajul hotărît şi lucid în acţiunile sale pînă la sfîrşitul vieţii. Nimic nu se poate pune pe seama hazardului.

Scanned with OKEN Scanner

CÎȚIVA : *(aduc trupul în mijloc.)*

AL ȘASELEA : *(s-aruncă peste el)* Manole, eu te-am urît și te-am iubit mai mult decît oricare. Pune-ți încă o dată mîna deasupra mea, ca atunci cînd am voit să plec și n-am putut. Nu trebuie să spui nici un cuvînt — numai mîna s-o ridici. *(Se vede mîna lui Manole crispîndu-se în chip de iertare.)*

TOȚI : Mort. *(s-adună împrejur, cîte-un scîncet reținut)*

VODĂ : *(își descopere capul)*

BOIERII ȘI CĂLUGĂRII : *(de asemenea)*

VODĂ : Așa a spus : lucrul e isprăvit. Astăzi ne vom împrăștia așa cum am venit. *(cu mare ironie)* Ha ! Leșul să fie dat soborului.

AL TREILEA : Manole, Manole, ce vom face ?

ALTUL : Doamne, cel ce a clădit biserici.

ALTUL : El tot așa zicea : înfăptuirea bisericii cere tot, și te duce de-a dreptul în moarte sau sărăcie, în cer sau nebunie [7].

---

7 În imaginea neantului din această cosmogonie, spre care se îndreaptă Manole, desprindem elemente specifice legendei biblice (huma e albastră, sufletul se desprinde din trup etc.), dar și elemente ale vechilor legende orientale, descrise de L. Blaga în alte lucrări. Astfel templul chinez din Jehol „constă dintr-o terasă dublă, pătrată, pe care se ridică o clădire rotundă acoperită cu țigle albastre smălțuite. Rotundul este conceput ca simbol al cerului masculin și așezat peste pătratul, ca simbol al pămîntului feminin" (Blaga, L., *Încercări filosofice*, Edit. Facla, 1977, p. 125). Toate aceste elemente au fost preluate într-un mod creator de autor. (v. și nota 12, p. 58.) Astfel „cerul", pentru Blaga, nu este doar un

Scanned with OKEN Scanner

AL CINCILEA : *(către al doilea)* Tu, pescar, te vei întoarce iarăși în apă ?

AL DOILEA : Sunt cu rostul pierdut.

ALTUL : Nu vom ști cum să ne mai găsim un loc în viață, vom rătăci din loc în loc.

AL TREILEA : Cînd noi nu vom mai fi, apa și adîncul pădurilor vor mai vui aici, amintindu-ne fără să ne numească, surd și cumplit, a-ù ! a-ù ! din veac în veac.

ÎNTÎIUL : Doamne, ce strălucire aici și ce pustietate în noi !

---

simbol al masculinului, ci „un scut". Totodată, ele sînt corelate cu motivele consacrate ale dramei și poeziei sale ca : „lumina" sau nepotrivirea dintre trecătorul și slabul trup și năvalnicul suflet ce nu cunoaște mărginirea, din poezia *Dați-mi un trup, voi munților*. Expresia dramei este așadar poetică, autorul avînd un subtil simț al limbii. Replica este bogată în forță de caracterizare și sugestie, piesa lui L. Blaga relevînd o desăvîrșire artistică și literară de necontestat.

„*Meșterul Manole* e o dramă de idei în atmosfera mitică («timp mitic românesc»). Meșterul Manole zidește mereu de șapte ani și tot ce face se dărîmă. Introducerea unui stareț Bogumil îndreaptă gîndul spre bogumilism, spre concepția adică a colaborării dintre duhul infernal și cel divin. Ceea ce construiește Manole e opera lui Satanail, lucrare materială, informă cîtă vreme nu coboară Spiritul. Iar divinul se relevă prin miracol (. . .). Minunea cere însă din partea omului o jertfă și Manole o va face sacrificînd pe Mira. Din alt punct de vedere *Meșterul Manole* e un răspuns la problema estetică. Creația are ca punct de plecare tehnica, dar nu devine operă vie fără factorul irațional, fără har. Acest har pretinde însă artistului suferința. După ce a sfîrșit biserica Manole, turburat în ființa lui de om, voiește să-și dărîme opera, să scoată pe Mira. Însă biserica e indestructibilă și dealtfel mulțimea îl împiedică de la acțiunea de năruire. Mod de a spune că opera artistică, ieșită din jertfa omului, are o existență independentă. Manole se ridică în turlă și se aruncă de acolo jos.“

(G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, București, Fundația pentru literatură și artă, 1941, p. 797.)

Scanned with OKEN Scanner

„. . . drama omului cuprins de patima frumosului ia forma poeziei în cel mai autentic spirit al tradiției folclorice, în care mitul este una din cele mai vechi încercări de revelare a misterului prin îmbogățirea faptelor istorice în conținutul lor uman. Năzuința meșterului zidar este a poetului care vede natura în prelungirea sentimentelor sale, putem spune, este năzuința artistului «constructivist», despre care Blaga spune că vrea să ajungă absolutul pe drumul său propriu, fără nici o concesie vreunei puteri supranaturale sau supraindividuale. . . .

Se poate deci observa că Blaga, prin restituirea semnificației originare a mitului păstrat în legenda meșterului Manole, la viziunea dialectică a tragicului ajunge, întrucît drama eroului înfățișează, într-o singură patimă, legătura lăuntrică dintre cele două forme ale dinamismului vieții, nașterea și moartea, corespunzătoare formelor devenirii existenței în reprezentările vechilor mituri ale naturii și vegetației din care, în timpurile vechi, s-a născut tragedia."

(Eugen Todoran, Prefața volumului *Lucian Blaga. Teatru*, București, Edit. Minerva, 1971, p. XIX—XX.)

„În *Meșterul Manole*, ideea sacrificiului devine postulatul filozofic al dramei. Creația presupune suferință și jertfă. Creația e mai presus de individ, de fericirea personală, pentru că ea se săvîrșește în folosul obștei. Manole înalță o zidire pentru toate sufletele lumii, nefericirea lui, moartea Mirei, e obolul creatorului pentru ca opera să se zămislească. (. . .)

În *Meșterul Manole* e identificabil punctul maxim de altitudine etică în dramaturgia lui Blaga. Ne amin-

Scanned with OKEN Scanner

tim că analizînd actul cunoașterii, în *Caietele filosofice*, Lenin constată că «că nu este un act simplu, nemijlocit de oglindire inertă, ci un act complex [...] care *cuprinde în sine* posibilitatea desprinderii fanteziei de viață ; mai mult chiar, posibilitatea *transformării* [...] conceptului abstract, a ideii în fantezie (In letzter Instanz=dumnezeu)...» (Lenin, V. I., *Opere complete*, vol. 29, Edit. Politică, București, 1966, ed. a II-a, p. 302).

Construcția lui Manole, ca și aceea a lui Solness, e un concept *abstract*, o mare obsesie. Dar a-și zidi iubita în muri nu mai e o simplă fantezie, e cazul acelei «letzter Instans» — «dumnezeului» Manole, credința lui care nu e religie ca proiect mistificat, ci un luminos proiect uman."

(Mircea Vaida, *Lucian Blaga. Afinități și izvoare*, Edit. Minerva, București, 1975, p. 334.)

„Iată o asemenea «viziune», în care comportările personajelor sînt prinse toate de același ritm nebunesc și compun o grandioasă coregrafie extatică. Porniți să închidă trupul nevestei meșterului în piatră, zidarii lucrează ca niște posedați, cu furie, cu disperare, căutînd să înăbușe printr-o descărcare teribilă de energie creatoare orice ar mai putea rămîne mărginit, și prin urmare muritor, în ei :

Al patrulea :
Din gura de iad și-nvinsul mister —
noapte și zi creștem spre cer.
Al doilea :
Sus scînduri și bîrne, zi lungă și noapte.
Otravă și slavă culegem din fapte.

Scanned with OKEN Scanner

Altul :
Var şi cărămidă.
Altul :
Zvîrliţi tencuială.
Altul :
Sfoară şi plumb.
Altul :
Scînduri şi cobile.
Altul :
Ochiul de apă.
Altul :
Noapte şi zi.
Altul :
Zi şi noapte.
Altul :
Mîna nu se opreşte.
Altul :
Venin şi slavă.
Manole :
(Urlă plesnind peste ei un bici fantastic de lung.) Lucraţi băieţi ! Oh, deasupra aceleiaşi păreri fără s-aducă vindecare, soare şi ceruri mari. Sufletul a bătut fapte şi poveşti amare. Lucraţi, zidari !"

(Ov. S. Crohmălniceanu, *Literatura română şi expresionismul,* Edit. Eminescu, 1971, p. 81—82.)

„Temperament cu reale predispoziţii metafizice, L. Blaga creează o atmosferă aspră în joc de lumini septentrionale şi linii de mit în jurul lui Manole . . . Manole e halucinatul unei idei ; o realizează dominat de un destin interior neînduplecat ; frămîntarea dionisiacă a creaţiei stă faţă în faţă cu ideea vieţii

Scanned with OKEN Scanner

instinctuale, libere de impedimentul gîndurilor, satisfăcute prin sine... Dar ceea ce constituie superioritatea dramatică a operei sale e înfrîngerea artistului de om, evacuat de obsesia creației săvîrșite și deposedat de iubire : element diferențial și față de balada populară în care predomină ideea de jertfă și față de *Meșterul* unde Manole ispășește o cutezanță păgînă accentul căzînd pe acest conflict, desfășurarea și dinamica dramatică e mai consistent realizată."

(Pompiliu Constantinescu, *Scrieri, I,* București, E.P.L., 1967, p. 257.)

„Dar Manole nu este un fanatic religios mînat de o credință oarbă care nu se întreabă nimic și nu cercetează nimic, ci un om chinuit de gînduri, torturat de îndoieli, de nădejde și suferință morală : ... zarea lui Bogumil este trecutul arhetipal, aistoric ; pe el îl interesează jertfa ca un ritual moștenit din vremi imemorabile care trebuie respectat, reprodus ori de cîte ori este nevoie ; zarea lui Manole este interioară și totodată proiectată la timpul viitor : îl stăpînește nu nevoia de mit ca atare, nu ritul ca arhetip al actului creator, ci patima creației, minunea de frumusețe pe care o vor izvodi mintea și mîinile sale și ale tovarășilor săi ...

Ea (Mira) vrea să demonstreze astfel că lucrul nu purcede cu spor deoarece meșterii sînt înnorați și prăpăstioși ... «Cum ar putea să stea dacă nimenea nu lucrează rîzînd la ea ?» (*op. cit.*, p. 92). Excelentă lecție de etică și estetică a muncii și construcției ce reclamă nu numai chin și suferință a căutării, a îndoielilor cu privire la drumul creației, dar și senină-

Scanned with OKEN Scanner

tate, bucurie a creației, rîsul voios al participării la zămislirea frumuseții ...

Ideea de muncă și *creație* aparține prin excelență *orizontului istoric* al existenței umane și nu celui mitologic al arhetipurilor ; ea nu mai cere morți eroici de felul acelora din drama lui Blaga, dar cere tot atît de mare dragoste pentru frumos, o dăruire totală ce nu exclude, cu titlul de excepție, moartea eroică în sensul propriu. Ea presupune, înainte de toate, că o operă de artă, fie ea miniaturală sau monumentală, dăinuiește atîta cîtă știință, cîtă dragoste, cît anume din propria noastră ființă am pus în ea. Dovadă că Manole nu-și sacrifică doar soția pentru a împlini un destin creator, ci moare el însuși ca un adevărat Icar românesc."

(Al. Tănase, *Lucian Blaga — filosoful poet, poetul filosof*, București, Edit. Cartea Românească, 1977, p. 420—421 ; 424—425.)

Scanned with OKEN Scanner

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

I. Ediţii

Meşterul Manole, Sibiu, Edit. Dacia Traiană, 1927.
Opera dramatică, II, Sibiu, Edit. Dacia Traiană, 1942.
Teatru, Ediţie şi prefaţă de E. Todoran, (Ediţia a II-a, 1971), Bucureşti, Edit. Minerva, 1970.
Opere, *4*, Ediţie îngrijită de Dorli Blaga, Bucureşti, Edit. Minerva, 1977.
Meşterul Manole, Bucureşti, Edit. Univers, 1974.
Teatru. Proză autobiografică, Bucureşti, Edit. Albatros, Colecţia Lyceum, nr. 139, 1980.

II. Lucrări de referinţă

a. Volume

Vianu, T., *Teatrul d-lui Lucian Blaga*, în *Masca timpului*, 1926, republicat în Opere, III, Edit. Minerva, 1973.
Perpessicius, *Menţiuni critice*, II, Bucureşti, Fundaţia pentru literatură şi artă, 1934.
Călinescu, G., *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, Bucureşti, Fundaţia pentru literatură şi artă, 1941. Ediţia a II-a, Bucureşti, Editura Minerva, 1982.
Constantinescu, Pompiliu, *Scrieri*, I, Bucureşti, E.P.L., 1967.

Scanned with OKEN Scanner

Paleologu, Al., *Teatrul lui Lucian Blaga*, în *Spiritul și litera*, București, Edit. Cartea Românească, 1970.
Mîndra, V., *Incursiuni în istoria dramaturgiei române*, București, Edit. Minerva, 1971.
Breazu, I., *Studii de literatură română și comparată*, VI, Cluj, Edit. Dacia, 1973.
Zamfirescu, I., *Probleme de viață, teorie și istorie teatrală*, București, Edit. Eminescu, 1974, p. 30—31.
Crohmălniceanu, Ov. S., *Literatura română între cele două războaie mondiale*, II, București, Edit. Minerva, 1974.
Vaida, Mircea, *Lucian Blaga, afinități și izvoare*, București, Edit. Minerva, 1975.
Gană, George, *Opera literară a lui Lucian Blaga*, București, Edit. Minerva, 1976.
Solomon, Dumitru, *Teatrul ca metaforă*, București, Edit. Eminescu, 1976, p. 8, 13, 20.
Zamfirescu, Ion, *Drama istorică universală și națională*, București, Edit. Eminescu, 1976.
Simion, Eugen, *Scriitori români de azi*, II, București, Edit. Cartea Românească, 1976.
Silvestru, Valentin, *Clio și Melpomena*, București, Edit. Eminescu, 1977, p. 177.
Tănase, Al., *Lucian Blaga — filosoful poet, poetul filosof*, București, Edit. Cartea Românească, 1977.
Vatamaniuc, D., *Lucian Blaga, 1895—1961. Bibliografie*, (III. DESPRE TEATRU, *Meșterul Manole*, p. 362—371) București, Edit. științifică și enciclopedică, 1977.
Popa, Marian, *Dicționar de literatură română contemporană*, ed. a II-a, București, Edit. Albatros, 1977.

b. Articole

Onu, Eugen, *Cartea de teatru (Istoria teatrului în România. Vol. 3)*. În „Transilvania", 3, nr. 4, apr. 1974, p. 37.

Scanned with OKEN Scanner

Radu, Marcela, *Teatrul lui Lucian Blaga și expresionismul.* În „Ramuri", 11, nr. 1, 25 ian. 1974, p. 6.

Vasilescu, Stelian, *Cu actrița și scriitoarea Cristina Tacoi.* În „Familia", 11, nr. 7, iul. 1975, p. 9.

Rebreanu, Vasile, *Ciobanul care și-a pierdut oile.* În „Tribuna", 20, nr. 24, 10 iun. 1976, p. 6.

Cocora, Ion, *Mit și teatralitate.* În „Tribuna", 21, nr. 6, 10 feb. 1977, p. 15.

Dumitrescu, Ana, *Paralelă : „Mănăstirea Argeșului" — „Meșterul Manole" de Lucian Blaga.* În „Limbă și literatură română", 6, nr. 2, apr.—iun., 1980, p. 15—18.

Gheorghiu, Vivi, *Însemnări despre teatrul lui Lucian Blaga.* În „Revista de istorie și teorie literară", 30, nr. 1, ian.—mart. 1981, p. 79—91.

Stănilă, Socrate, *Tipologia funcțională în dramele lui Lucian Blaga.* În „Orizont", 32, nr. 30, 30 iulie 1981, p. 3.

Olteanu, Ion, *Întîlnirile mele cu Lucian Blaga și dramaturgia lui.* În „România literară", 15, nr. 5, 28 ian. 1982, p. 16.

Scanned with OKEN Scanner

CUPRINS

Tabel cronologic V
Prefață XXXI

MEȘTERUL MANOLE 1

Referințe critice 133
Bibliografie selectivă 139

Scanned with OKEN Scanner

Lector : MARCELA PĂDUREAN
Tehnoredaetor : GABRIELA ILIOPOLOS

Bun de tipar : 6.04.1983. Apărut : 1983.
Comanda nr. 2122. Coli de tipar : 6,5.

Tiparul executat sub comanda nr. 188 la Întreprinderea Poligrafică „Banat" Timișoara, Calea Aradului nr. 1, Republica Socialistă România.

Scanned with OKEN Scanner

Seria de TEXTE COMENTATE-Lyceum
are menirea să contribuie
la înțelegerea și interpretarea
operelor fundamentale
din tezaurul literaturii române
și universale,
oferind modele de analiză literară.
Această serie utilizează texte
reproduse după ediții definitive,
încorporînd fie o singură lucrare,
fie o riguroasă selecție
din creația aceluiași scriitor.
Aparatul critic este alcătuit
dintr-o amplă analiză a textului ales,
note de subsol,
cu indicarea pasajelor interesante
pentru dezvoltarea conflictului,
caracterizări ale personajelor etc.,
tabele sinoptice, o bibliografie
și un capitol de referințe critice.

Lei 7,25

Scanned with OKEN Scanner